

ISSN 1728-8657

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ

«Көркемөнерден білім беру: өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
Series of «Art education: art – theory – methods»

№4 (77), 2023

Алматы

**Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university**

ХАБАРШЫ

**«Көркемөнерден білім беру: өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
Series of «Art education: art – theory – methods»**

№4 (77), 2023

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті

ХАБАРШЫ

«Көркемнен білім беру:
өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
№4 (77), 2023

2001 ж. бастап шығады.
Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір

Бас редактор –
PhD, қауым. профессор Т.Б. Исақов

Бас редактордың орынбасары және
жауапты хатшы – PhD,
К.А. Байғұтов

Редакция алқасы:

Neba Ridley NGWA – PhD,
(Камерун, Африка);

Hasan KIRAN – PhD, профессор,
(Анкара, Түркия);

Omer Zaimoglu – PhD, Ақдениз
университетінің доценті (Түркия);

Raimonda Simonaitiene – PhD,
профессор (Каунас, Литва);

Л.И. Нежвядович – ө.ғ.д., профессор
(Алтай, Ресей);

И.А. Малахова – п.ғ.д., доцент,
(Минск, Беларусь);

Қ.З. Халықов – ф.ғ.д., профессор;
Г. З. Бегімбетова – п.ғ.к., профессор;

Т.Ж. Егінбаева – ө.ғ.к., профессор;
Т.О. Ізім – ө.ғ.к., профессор;

И.С. Сманов – п.ғ.д., профессор;
Ж.О. Небесаева – Ph.D.,

қауымдастырылған профессор;

М.Ж. Тәнірбергенов – п.ғ.д., профессор;

Ш.А. Ақбаева – п.ғ.к., доцент;

А.И. Ибрагимов – п.ғ.к.,
аға оқытушы;

Ж.Н. Шайғозова – п.ғ.к., доцент;

З.Ж. Рабилова – PhD, аға оқытушы;

К. К. Мұратаев – ө.ғ.к., профессор;

А.А. Момбек – п.ғ.к., қауымдастырылған
профессор;

Л.Ш. Какимова – п.ғ.к., доцент;

С. Т. Балағазова – п.ғ.к.,

қауымдастырылған профессор.

© Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті, 2023

Қазақстан Республикасының
Мәдениет және ақпарат министрлігінде
2009 жылы мамырдың
8-де тіркелген №10099-Ж

Басуға 08.01.2024. қол қойылды.
Пішімі 60x84 ¹/₈. Көлемі 8,75 е.б.т.
Таралымы 300 дана. Тапсырыс 121.

050010, Алматы қаласы,
Достық д., 13. Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасы

М А З М Ұ Н Ы С О Д Е Р Ж А Н И Е C O N T E N T

I БӨЛІМ. КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ РАЗДЕЛ I. ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Шайғозова Ж.Н., Байғұтов К.А.

«Живое наследие» в художественном образовании
казахстана: система Уста-Шакирт.....

5

Шайғозова Ж.Н., Байғұтов К.А.

Қазақстанның көркемдік біліміндегі "тірі мұра": ұста-
шәкірт жүйесі

Shaigozova Zh.N., Baigutov K.A.

"Living legacy" in the art education of kazakhstan: the
teacher-student system

Жұмабек Ә.Ж., Рабилова З.Ж

Колледж студенттеріне арнайы көркем өнер пәндерін
оқыту негізінде көркемдік-жобалық құзыреттіліктерін
қалыптастырудың жолдары.....

12

Жумабек Ә.Ж., Рабилова З.Ж

Пути формирования художественно-проектной компе-
тенций студентам колледжа на основе преподавания
специальных художественных дисциплин

Zhumabek A.Zh., Rabilova Z.Zh.

Ways for forming artistic-design competencies based on
teaching special artistic disciplines to college students

Тоғабаева Г. Ш.

Арт-педагогиканың инновациялық әдістемелік
принциптері.....

22

Тоғабаева Г. Ш.

Инновационные методические принципы арт-
педагогика

Togabaeva G. Sh.

Innovative methodological principles of art pedagogy

Сатылған Ж.М., Рабилова З.Ж.

Құзыреттілік тәсіл шеңберінде қазақстанның кәсіптік
колледждер жүйесінде болашақ сән дизайнерлерін
даярлау.....

27

Сатылған Ж.М., Рабилова З.Ж.

Подготовка будущих дизайнеров одежды в системе
профессиональных колледжей казахстана в кругах
компетенционного подхода

Satylgan Zh.M. Rabilova Z.Zh.

Preparation of future clothing designers in the system of
professional colleges of kazakhstan within a competent
approach

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
№ 4 (77), 2023

Выходит, с 2001 года.
Периодичность – 4 номера в год

Главный редактор – *PhD, ассоц. профессор Искаков Т.Б.*

Заместитель главного редактора и ответственный секретарь – *PhD. Байгутов К.А.*

Члены ред. коллегии:

Neba Ridley NGWA – PhD., (Камерун, Африка);

Hasan KIRAN – PhD., профессор, (Анкара, Турция);

Omer Zaimoglu – доктор PhD, Доцент университета Акдениз (Турция);

Raimonda Simanaitiene – PhD., профессор (Каунас, Литва);

Нехвядович Л.И. – д.и.н., профессор (Алтай, Россия);

Малахова И.А. – д.п.н., доцент, (Минск, Белоруссия);

Халықов Қ.З. – д.ф.н., профессор;

Бегембетова Г.З. – к.п.н., профессор;

Егинбаева Т.Ж. – к.и.н., профессор;

Ізім Т.О. – к.и.н., профессор;

Сманов И.С. – д.п.н., профессор;

Небесаева Ж.О. – PhD.,

ассоциированный профессор;

Танирбергенов М.Ж. – д.п.н., профессор;

Акбаева Ш.А. – к.п.н., доцент;

Ибрагимов А.И. – к.п.н., старший преподаватель;

Шайгозова Ж.Н. – к.п.н., доцент;

Рабилова З.Ж. – PhD,

ст.преподаватель;

Муратаев К.К. – к.и.н., профессор;

Момбек А.А. – к.п.н.,

ассоциированный профессор;

Какимова Л.Ш. – к.п.н., доцент;

Балагазова С.Т. – к.п.н.,

ассоциированный профессор.

© Казахский национальный педагогический университет имени Абая, 2023

Зарегистрировано Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10099-Ж

Подписано в печать 08.01.2024.
Формат 60x84¹/8. Объем 8,75 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 121.

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая
Издательство «Ұлағат»

Казахского национального педагогического университета имени Абая

II БӨЛІМ. МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ РАЗДЕЛ II. МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

- Нарикбаева Л.М., Орысбаева Ә.Р.**
Импровизация – қазақ музыкалық мәдениетінің негізі..... 35
- Нарикбаева Л.М., Орысбаева А.Р.**
Импровизация – основа казахской музыкальной культуры
Narikbayeva L.M., Orysbayeva A.R.
Improvisation is the basis of kazakh musical culture

III БӨЛІМ. СӘНДІ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР РАЗДЕЛ III. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО

- Бекешов С.С., Байгутов К.А., Құлмұқанов М.**
Көшпелілердің ағаш өңдеу және оймыштау өнерінің алғы-шарттары 41
- Бекешов С.С., Байгутов К.А., Кулмуканов М.**
Предисловие кочевников к искусству деревообработки и гравировки
Bekeshov S.S., Baigutov K.A., Kulmukanov M.
The nomads' preface to the art of woodworking and engraving

IV БӨЛІМ. ӨНЕРТАНУ РАЗДЕЛ IV. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

- Кенесова М., Стамбекова Ж.К.**
Болашақ полиграфия мамандарын оқытуда инновациялық технологияларды қолдану 51
- Кенесова М., Стамбекова Ж. К.**
Применение инновационных технологий в обучении будущих специалистов полиграфии
Kenesova M., Stambekova Zh. K.
The use of innovative technologies in the training of future printing specialists

- Бараков А.А., Сенбекова А.Б.**
Роль культуры в развитии архитектурного пространства города 57
- Бараков А.А., Сенбекова А.Б.**
Қаланың сәулеттік кеңістігін дамытудағы мәдениеттің рөлі
Barakov A.A., Senbekova A.B.
The role of culture in the development of the architectural space of the city

- Авторлар жөнінде мәлімет..... 65**
Сведение об авторах
Information about the author

**Abai Kazakh national pedagogical
university**

BULLETIN

**A series of
«Art education: art – theory – methods»
№4 (77), 2023**

Periodicity – 4 issues per year.
Published since 2001

**Chief Editor – PhD, assoc. Professor
Iskakov T.B.**

**Deputy chief editor and Executive
Secretary – PhD. K. Baigutov**

Members of editorship:

**Neba Ridley NGWA – PhD.,
(Cameroon, Africa);**

**Hasan KIRAN – PhD., Professor,
(Ankara, Turkey);**

**Omer Zaimoglu – PhD, Associate Professor
at Akdeniz University (Turkey);**

**Raimonda Simonaitiene – PhD., Professor
(Kaunas, Lithuania);**

**Nekhvayadovich L.I. – Doctor of Arts,
Professor (Altai, Russia);**

**Malakhova I.A. – Doctor of Pedagogical
Sciences, Associate Professor,
(Minsk, Belarus);**

**Halykov K.Z. – Doctor of Philosophy,
Professor;**

**Begimbetova G.Z. – Candidate of
Pedagogical Sciences, Professor;**

**Eginbayeva T.Zh. – Candidate of Arts,
Professor;**

Isim T.O. – Candidate of Arts, Professor;

**Smanov I.S. – Doctor of Pedagogical
Sciences, Professor;**

**Nebesaeva Zh.O. – Ph.D., Associate
Professor;**

**Tanirbergenov M.Zh. – Doctor of
Pedagogical Sciences, Professor;**

**Akbayeva Sh.A. – Candidate of
Pedagogical Sciences, Associate Professor;**

**Ibragimov A.I. – Candidate of Pedagogical
Sciences, senior lecturer;**

**Shaigozova Zh.N. – Candidate of
Pedagogical Sciences, Associate Professor;**

Rabilova Z.Zh. – PhD, senior lecturer;

**Murataev K.K. – Candidate of Arts,
Professor;**

**Mombek A.A. – Candidate of Pedagogical
Sciences, Associate Professor;**

**Kakimova L.Sh. – Candidate of
Pedagogical Sciences, associate Professor;**

**Balagazova S.T. – Candidate of
Pedagogical Sciences, Associate Professor.**

**© Kazakh National Pedagogical
University named after Abai, 2023**

Registered in the Ministry of Culture and
Information of the RK, 8 May, 2009
№ 10099-Ж.

Signed for print 08.01.2024.

Format 60x84¹/₈. Book paper. 8,75
300 copies. Order 121

050010, 13 Dostyk ave.
Almaty. KazNPU. Abai Publisher "Ulagat"
Abai Kazakh National Pedagogical
University

І БӨЛІМ. КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ
І РАЗДЕЛ. ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

УДК: 7.06

МРНТИ: 18.01.29

Шайгозова Ж.Н.¹, Байгутов К.А.²

¹*Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан, к.п.н., ассоциированный профессор кафедры
«Художественного образования», e-mail: zanna_73@mail.ru*

²*Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан, PhD, старший преподаватель кафедры
«Художественного образования», e-mail: karimkhan.art@gmail.com*

**«ЖИВОЕ НАСЛЕДИЕ» В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ КАЗАХСТАНА:
СИСТЕМА УСТА-ШАКИРТ**

Аннотация

Художественное образование Казахстана, как и во многих странах мира делится на формальное и неформальное. Если первое осуществляется в рамках образовательных учреждений, то второе чаще всего реализуется на уровне мастерских известных художников в вузах и мастеров декоративно-прикладного искусства вне системы образования. Последние очень активно развиваются в последние годы.

Обучение в этих мастерских базируется на традиционной системе уста-шакирт (учитель-ученик). Система «учитель-ученик» универсальная категория, свойственная всем без исключения культурам мира, зародившись в глубокой древности она смогла пройти через тысячелетия и сохраниться до наших дней. Но, особо рельефно система «уста-шакирт» проявляется в восточных культурах.

В настоящей статье авторы предприняли попытку осмыслить специфику «живого контакта» учителя и ученика в казахской культуре на примере передачи знания в ремесле – неформальном художественном образовании. Эту систему авторы рассматривают как важнейшую часть нематериального культурного наследия, иначе говоря «живого» наследия.

Наши полевые исследования по всему Казахстану показали, что, как и всякий процесс обучения, обучение любому виду декоративно-прикладного искусства и ремесел для ученика означает не только усвоение технологических навыков/практический путь, но и усвоение его сакральной сущности, рассматриваемой нами как важнейшей части духовного/нравственного пути ученика, то есть ученичества мировоззренческого типа.

Мы уверены в том, что, если, от учителя – мастера зависит жизнеспособность отдельного вида ремесла, а от возможности подготовки учеников – целая культурная традиция. И благодаря, удачному сочетанию в системе учитель-ученик «феномена подражания» и «внутреннего следования» духу учителя учеником до сегодняшнего дня удалось сохранить многие сакральные стороны традиционных художественных ремесел Казахстана.

В статье использованы материалы с полевых исследований мастерских декоративно-прикладного искусства и традиционных ремесел, расположенных в разных регионах Казахстана.

Ключевые слова: учитель, ученик, мастер, наставник, контакт, ремесло, искусство, живое наследие, неформальное художественное образование

Шайгозова Ж.Н.¹, Байғұтов К.А.²

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан, п.ғ.к., "көркем білім" кафедрасының қауымдастырылған
профессоры, e-mail: zanna_73@mail.ru

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан, PhD, "көркемдік білім беру" кафедрасының аға оқытушысы, e-mail:
karimkhan.art@gmail.com

ҚАЗАҚСТАННЫҢ КӨРКЕМДІК БІЛІМІНДЕГІ "ТІРІ МҰРА": ҰСТА-ШӘКІРТ ЖҮЙЕСІ

Аңдатпа

Қазақстанның көркемдік білімі әлемнің көптеген елдеріндегідей ресми және бейресми болып бөлінеді. Біріншісі білім беру мекемелері аясында жүзеге асырылса, екіншісі көбінесе жоғары оқу орындарындағы танымал суретшілер мен білім беру жүйесінен тыс сәндік-қолданбалы өнер шеберлерінің шеберханалары деңгейінде жүзеге асырылады. Соңғы жылдары өте белсенді дамып келеді.

Бұл шеберханаларда оқыту – дәстүрлі ұста-шәкірт (мұғалім-оқушы) жүйесіне негізделген. "Ұста-шәкірт" жүйесі – әлемнің барлық мәдениеттеріне тән әмбебап категория, ежелгі дәуірде пайда болған, ол мыңдаған жылдардан өтіп, бүгінгі күнге дейін сақталды. Әсіресе, "ұста-шәкірт" жүйесі Шығыс мәдениеттерінде айқын көрінді.

Осы мақалада авторлар қазақ мәдениетіндегі мұғалім мен оқушының "тірі байланысының" ерекшелігін қолөнерде – бейресми көркемдік білім беру мысалында түсінуге тырысты. Авторлар бұл жүйені материалдық емес мәдени мұраның, басқаша айтқанда "тірі" мұраның маңызды бөлігі ретінде қарастырды.

Біздің бүкіл Қазақстан бойынша далалық зерттеулеріміз көрсеткендей, кез-келген оқу процесі сияқты, оқушыға сәндік-қолданбалы өнер мен қолөнердің кез-келген түрін оқыту тек технологиялық дағдыларды/практикалық жолды игеруді ғана емес, сонымен бірге біз оқушының рухани/адамгершілік жолының маңызды бөлігі ретінде қарастыратын оның қасиетті мәнін, яғни дүниетанымдық типтегі шәкірттерді игеруді білдіреді.

Егер қолөнердің жеке түрінің өміршеңдігі шебер мұғалімге байланысты болса, ал студенттерді даярлау мүмкіндігіне байланысты бүкіл мәдени дәстүр болатынына сенімдіміз. Ұста-шәкірт жүйесіндегі "еліктеу феномені" мен "ішкі ұстанудың" сәтті үйлесімінің арқасында оқушы бүгінгі күнге дейін Қазақстанның дәстүрлі көркем қолөнерінің көптеген қасиетті жақтарын сақтап қалды.

Мақалада Қазақстанның әртүрлі өңірлерінде орналасқан сәндік-қолданбалы өнер және дәстүрлі қолөнер шеберханаларының далалық зерттеулерінен алынған материалдар пайдаланылды.

Түйін сөздер: ұста, шәкірт, шебер, тәлімгер, байланыс, қолөнер, өнер, тірі мұра, бейресми көркемдік білім

Shaigozova Zh.N.¹, Baigutov K.A.²

¹Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the
Department of "Art Education", e-mail: zanna_73@mail.ru

²Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan, Ph.D., senior lecturer of the Department of "Art Education",
e-mail: karimkhan.art@gmail.com

"LIVING LEGACY" IN THE ART EDUCATION OF KAZAKHSTAN: THE TEACHER-STUDENT SYSTEM

Abstract

Art education in Kazakhstan, as in many countries of the world, is divided into formal and informal. If the first is carried out within the framework of educational institutions, the second is most often implemented at the level of workshops of famous artists in universities and masters of decorative and applied arts outside the educational system. The latter has been developing very actively in recent years.

The training in these workshops is based on the traditional teacher-student system. The teacher-student system is a universal category peculiar to all cultures of the world without exception, having originated in ancient times, it was able to pass through millennia and survive to the present day. But, the teacher-student system is especially pronounced in Eastern cultures.

In this article, the authors have attempted to comprehend the specifics of the "live contact" between a teacher and a student in Kazakh culture using the example of knowledge transfer in craft-informal art education. The authors consider this system as the most important part of the intangible cultural heritage, in other words, the "living" heritage.

Our field research throughout Kazakhstan has shown that, like any learning process, learning any kind of decorative and applied arts and crafts for a student means not only mastering technological skills/practical path but also mastering its sacred essence, which we consider the most important part of the spiritual/moral path of a student, that is, an apprenticeship of a worldview type.

We are sure that, if, the viability of a particular type of craft depends on a master teacher, and a whole cultural tradition depends on the possibility of training students. Thanks to the successful combination of the "phenomenon of imitation" and "inner following" of the teacher's spirit in the teacher-student system, the student has managed to preserve many sacred aspects of traditional artistic crafts of Kazakhstan to this day.

The article uses materials from field studies of workshops of decorative and applied arts and traditional crafts located in different regions of Kazakhstan.

Keywords: teacher, student, master, mentor, contact, craft, art, living heritage, informal art education

Введение. Система «уста-шакирт» (учитель-ученик) – феномен, характерный всем без исключения традиционным культурам. Каждая культура во всех аспектах многообразной деятельности всегда стремилась передать древнее Знание потомкам. Иначе, вопрос ее существования был бы исчерпан. Правда, тут важен не только сам вопрос Передачи, а сколько вопрос Понимания Знания, восходящего к первоисточнику – Изначальной Традиции, питающей эту культуру. О высоком статусе Учителя в восточной культуре говорят народные пословицы. К примеру, у таджиков некогда отцы, приводившие своих детей к учителю, говорили: «Хамин бачая гушташ а шумою иусту устухонаш – а мо», что означало: «Мясо этого ребенка Ваши, а кожа да кости – наши». Аналогичное существовало и у казахов: «Сүйегі – біздікі, еті – сіздікі» («Кости – наши, мясо – ваше»). Что, безусловно подчеркивает высокую степень доверия авторитету Учителя.

Традиционная восточная система «учитель-ученик», зародившись еще в глубокой древности смогла пройти через тысячелетия и сохраниться до наших дней в системе неформального художественного образования. На казахском языке ее называют «уста-шакирт», на кыргызском «устод-шоғирд», на узбекском «устоз-шоғирд», а на таджикском языке «устод-шоғирд». Уклад жизни, народная система обучения-воспитания во многом схожи у перечисленных народов. Поэтому, и чисто фонетически система «учитель-ученик» звучит практически одинаково. Считается, что тюркское слово «уста» произошло от персидского «устанд» – учитель, мастер. В.В. Бартольд пишет: персидское слово «устанд» (учитель) вошло в арабский язык и постоянно встречается как вообще в научной, так и в богословской литературе; кроме того, тем же словом, помимо преподавателя и научного руководителя называли «мастера», обучавшего своих учеников искусству или ремеслу, также авторитетного советника правителей. Противопоставлявшее слову *устанд* в области искусств и ремесел *шагирд* («ученик») гораздо реже применялось к научному преподаванию и в этом смысле обыкновенно заменялось сирийским *тильмиз*» [1, с. 224].

Специалисты отмечают, что в мировой культуре с мифологических времен существовал культ учителя-наставника, который присутствовал в жизни людей как культурный герой – полубог-получеловек. Именно, он согласно древним мифам народов мира научил охранять огонь, сеять и собирать урожай, обучил ремеслу и т.д. К примеру, в Древней Греции – это великий Прометей, даровавший людям огонь и ремесла; в Китае – мудрец Фуси, который научил людей письму, охоте и рыболовству, объяснил, как варить мясо, установил общественные законы; это и Мальчик-Лосось одного из племени народов Пасифики, который научил их бережно пользоваться дарами моря; в мифологии горных индонезийцев – это Дам Шан, который учит людей ловить креветок, валить деревья в лесу и готовить их под посев; в древнеиранской культуре – это владыка царства мертвых Йима, основавший ремесла и искусства, он принес людям небесные знания и умение врачевать; в тюркской культуре – это Коркут-ата, Первошаман и Первопредок. «Это – след Учителства, который остался в мифе. Этих мифов много и поклонение Учителю, вернее культурному герою, сейчас остается в некоторых районах нашей планеты» [2].

Основная часть. История дает возможность проследить целую плеяду таких культурных героев – духовный отец, учитель, наставник, идол и гуру, и это далеко не полный перечень, того, кого принято называть в тюркском мире Учитель -Уста. «Поскольку история культуры предстает перед нами как история смены ценностей, постольку в культурно-историческом процессе обнаруживаются устойчивые социальные типы феномена Учителя: Мистагог (колдун, шаман, жрец); Философ (античный философ и философ-гуманист), Святой (отшельник, монах, священник), Исследователь (ученый-естествоиспытатель, ученый-гуманитарий) и Педагог (как конструированный тип из всех перечисленных)» [3, с. 34]. Прежде чем, рассматривать специфику традиционной восточной системы «учитель-ученик» нам бы сначала хотелось вкратце охарактеризовать один из типов феномена Учителя в тюркской культуре, которого принято называть мистагогом.

Мистагогом (от греческого *mystagogos*), согласно Словарю иностранных слов, называли древнегреческого жреца, посвящавшего в мисты – звание, дававшее право участвовать в мистериях [4]. Следовательно, мистагог – это Учитель тайной мудрости. Так, в истории Древней Греции существовали различные «школы» тайных служений – мистерий. Наиболее популярны были Элевсинские мистерии, которые Новосадский Н.И. называл особым учением, освещавшем те запросы мысли древнего эллина, на которые не давала решения общая, всем открытая народная эллинская религия [5, с. 199].

Само собой, что такой фигурой, мистагогом в тюркской культуре был Коркут-ата. В своей книге «Наследие тюркской культуры» С.А. Елеманова, приводит следующее: «Ш. Ибраев соотносит образ Коркута с образом *культурного героя*. Как известно, культурный герой или мифологический персонаж, который создает для людей огонь, орудия труда, культурные растения и др. предметы культуры, учит их охотничьим приемам, ремеслам,

искусствам, вводит социальную организацию, брачные правила, магические предписания, ритуалы, праздники и т.д. Культурному герою также приписывается также участие в мироустройстве: вылавливание земли из мирового океана, установление небесных светил. Регулирование смены дня и ночи, времен года и пр.» [6, с. 17].

Методология исследования. Согласно, тюркским мифам легендарный Коркыт-Ата собственноручно создал первый кобыз, впоследствии главный музыкальный инструмент камлания баксы (шаманов), научил их тайным знаниям, умению предсказывать и сочинять магические мелодии, устанавливающие Гармонию между миром людей и миром духов-аруахов. В образе Коркыта-Ата тюркская культура воплотила в себе синкретичный образ Первоучителя. Именно, он главный носитель, и если можно так сказать «передатчик» – Тайного, Древнего Знания, Изначальной Традиции. Отсюда, вполне объективно понимание Учителя в тюркской среде как Духовного Отца, Наставника. В целом, «институт учительства в восточной парадигме образования открывал перспективу такого духовного самосовершенствования. Роль учителя состояла в том, чтобы помочь ученику пройти нравственный путь, а не в том, чтобы подчинить волю и ум ученика своему личному господству. Поэтому обучением не мог заниматься кто угодно, а только тот, кто сам обладал соответствующими духовно-нравственными качествами. Каждый учитель на Востоке почитаем, потому что его личность есть путь к нравственности. Великим Учителем почитался тот, кто смог сформироваться Ученику, превосходящему Учителя по своим духовным качествам» [7]. На наш взгляд, подобное понимание действовало не только богословской (религиозной), но и во всех сферах обучения, в том числе и ремесленничестве.

Возвращаясь, к специфике передачи ремесла в традиционной тюркской системе «учитель-ученик» в неформальном художественном образовании хочется выделить две ее главные составляющие, так сказать «практическую» и «духовную» константу. К первой, мы относим сферу «феномена подражания», или практический путь ученичества. Ведь, сам процесс выучки/обучения продолжался долгие годы, ученик усваивал многовековые художественные традиции, повторяя образец снова и снова. И в этом, усматривается традиционность, некая каноничность ремесла. Так, «процесс изготовления вещей демонстрирует положение о том, что его количественная сторона может варьировать (вещь может быть несколько больше или меньше, чем распространенный размер); однако технология не может быть изменена, как и правило пользования, наследования, дарения. Технология изготовления ритуализована, а поскольку сам ритуал сакрален (не касаем), то мы имеем дело с поразительно одинаковыми вещами, изготовленными сегодня и сто – двести лет назад. Сакрально (не подлежит обсуждению) мнение стариков, которые дают оценку только что изготовленной вещи» [8].

Таким образом, как и всякий процесс обучения, обучение любому виду ремесла для ученика означало не только усвоение технологических навыков/практический путь, но и усвоение его сакральной сущности, рассматриваемой нами как важнейшей части духовного/нравственного пути ученика, то есть ученичества мировоззренческого типа. Что, в самом простом виде усвоение знания можно обозначить словесной формулой: «делом и умом/сердцем». Поэтому, «традиционно ученик годами жил в доме учителя и выполнял работу по дому еще до того, как приступить к обучению специальности. Дело в том, что ученик не просто обучался профессии, он впитывал духовную атмосферу дома учителя, он должен был стать как бы слепком, копией духовной личности Учителя» [9].

Примечательно, что в тюркской среде до сих пор живет поверье об Избранности ремесленника. К примеру, среди кузнецов, ювелиров и других ремесленников живет поверье о продолжении ремесла избранником «аруаха» (духа умершего предка). Тому примеры, «многочисленные рассказы родных и близких, а также самих ювелиров о начале ремесленной деятельности имеют общие особенности. Избранника сначала одолевала непонятная болезнь, затем во сне ему неоднократно является предок или покойный мастер, известный при жизни. Вручая избраннику инструмент, они настоятельно требовали его заняться металлообработкой. До тех пор, пока избранник не брался за дело болезнь не

оставляла его [8, с.133]. Так, таинственность обработки металла, общение с огнем, знание секретов такого жизненно важного материала как железо, объясняет почтительное отношение к кузнецам у тюркских кочевников. Считалось, что дар его получен «сверху» от Тенгри, от духов предков. Вообще, по мнению древних тюрков любой талантливый человек – поэт, ремесленник, шаман – избранник Высших сил.

Результаты исследования. Таким образом, в тюркской культуре учитель-мастер и ученик-подмастерье – это всегда избранники Духов, избранные заниматься тем или иным видом ремесла. Отсюда, и существовавшие в традиционной культуре определенные требования как к Ученику – принимающей стороной Знания, так и к Учителю – дающей стороной. Ведь обучение ремеслу – это прежде всего, живой контакт учителя и ученика. Если, от учителя, мастера зависела жизнеспособность отдельного вида ремесла, то от возможности подготовки учеников – целая культурная традиция.

Поэтому к человеку, благословляемому на должность Учителя, тоже изъяснялся ряд требований. Прежде всего, они касались его образованности, нравственного облика. По этому поводу Тохтабаева Ш.Ж. пишет: «ұста кроме всего прочего обладает высокой психической энергетикой, способной оказывать положительное, а в случае гнева – отрицательное воздействие на человека. Поэтому существовал ряд предписаний относительно поведения мастера. Ему следовало не держать негативные мысли, зло на нерадивых и вообще не концентрировать отрицательные эмоции, всячески изживать в себе человеческие слабости. В противном случае могло случиться несчастье. Экстрасенсорика ұста многократно усиливалась в мастерской – его творческой обители, называемой шеберхана. В сознании казахов мастерская сакральное место» [8, с. 213]. Его сакральность осмысливалась не только как носителя Знания, и посредника между Богом и людьми, но и, как обладателя более древнего Знания, знания управления природными стихиями: металлом, деревом, огнем. Поэтому, настоящий Мастер – это прежде всего, артефакс – хранитель сакрального знания и сакрального ремесла. Ведь «artifex для древних – это человек, который занимается искусством или ремеслом безразлично; но, по правде говоря, это и не художник, и не ремесленник в том смысле, который эти слова имеют сегодня (к тому же слово «ремесленник» все более и более стремится к исчезновению в современном языке); это было нечто превосходящее и то и другое, потому что изначально, по крайней мере, деятельность его была связана с принципами гораздо более глубокого характера [10, с. 50]. В целом, могущество тех или иных ремесленников определялось древностью «корней» их предков.

На Учителях лежала ответственность за нахождение и правильное обучение учеников. Нужно, также отметить, что Учителя были тесно связаны с ритуалами инициации и отвечали за этот сверхважный комплекс действий. К сожалению, нам неизвестны какие именно инициации проходили ученики в традиционной тюркской культуре в области ремесленничества. Но, безусловно одно – каждый ритуал инициации раскрывал пути к духовному единению Учителя и Ученика, что открывало для молодого мастера возможность идти в дальнейшем по самостоятельному пути в искусстве, ремесле. Только, потом Ученик получал от Учителя – бата, благостное пожелание начала своего собственного творческого пути. Поэтому на Востоке принято называть первого Учителя – духовным Отцом, наставником.

При этом, если учесть, что как правило, в тюркской культуре многие ремесленники – это представители семейных династий, ремесленные секреты которых передаются от поколения к поколению. В семейных династиях роль Учителя выполнял Отец, тем самым совмещая в себе два фундаментальных авторитета. Авторитет Учителя-Отца держался на его личном примере. Как правило, подмастерье – старший сын, младшие дети – ученики. Даже тогда, когда ученики не состояли в родстве с Учителем, принцип семейной иерархии был основополагающим, цементирующим началом. Живя, в одной большой семье, учитель назывался Отцом, а его жена – Матерью. Настоящим учеником мог стать только, ученик заслуживший доверие, который отличался рядом личностных нравственных качеств: терпе-

нием, стремлением к познанию искусства, способностью «вписаться» в семью – своеобразную школу мастеров.

Заключение. Итак, тюркская система «учитель-ученик», действующая в сфере ремесел и искусств представляется нам как Духовный Путь ученика через «прерии» усвоения технологии нелегкого ремесла, состоящий из нескольких этапов, или уровней обучения. При этом, наиболее вероятно, что доступ к следующему уровню обучения происходил после успешного прохождения учеником предыдущего, оформляемого обрядом инициации. Естественно, что все уровни обучения представляли собой единую цепочку, и их связь воплощалась в материальных предметах через знание канонического содержания Изначальной Традиции. К сожалению, на сегодняшний день многие элементы «внутреннего» содержания уровней обучения в традиционной тюркской системе «учитель-ученик» уже частично забыты. Но, наши полевые исследования, проведенные в сельских местностях Казахстана, говорят об их существовании и сегодня.

Некоторые аспекты этой системы обучения можно увидеть и в современных городских мастерских художников и ремесленников, у которых ученики живут и обучаются по многому лет.

Литература

1. Бартольд В.В. Сочинения. Том 2, часть 1. Общие работы по истории Средней Азии. Работы по истории Кавказа и Восточной Европы. М.: Книга по Требованию. 2012. – 513 с.
2. Шапошникова Л.В. Энергетическая роль Учительства в духовно-культурной эволюции человечества//<http://www.roerich.ee>
3. Сафронов И.П. Учитель как феномен культуры и социальной реальности: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора социологических наук, Москва. – 2002. – 43 с.
4. Комлев Н.Г. *Словарь иностранных слов*. – М.: Эксмо, 2006. – 672 с.
5. Новосадский Н.И. Елевсинские мистерии. М.: Книга по Требованию, 2011. – 199 с.
6. Елеманова С.А. Наследие тюркской культуры. – Алматы: Кантана-пресс, 2012. – 149 с.
7. Нысанбаев А.Н., Сейтахметова Н.Л. Философия возвращения: опыт казахстанской философии//Вопросы философии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.vphil.ru. Дата обращения 10 марта 2015.
8. Мультикультурное сообщество Западной Сибири от истоков до современности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.jurnal.org. Дата обращения 10 марта 2015.
9. Тохтабаева Ш.Ж. Серебряный путь казахских мастеров. Алматы: Дайк-Пресс, 2005. – 213 с.
10. Генон Р. Царство количества и знамения времени. Издательство: Беловодье, 2003. – 50 с.

ӘОЖ: 377.5.02: 37.016

ҒТАМР: 14.33.09

Жұмабек Ә.Ж¹., Рабилова З.Ж².

¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 7М01405-Кәсіптік оқыту мамандығының 2 курс магистранты, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: Zhumabek.augerimm@mail.ru

² Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, PhD, қауымдастырылған профессор м.а. Алматы қ., Қазақстан, e-mail: zoza.rabilova@mail.ru

КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРІНЕ АРНАЙЫ КӨРКЕМ ӨНЕР ПӘНДЕРІН ОҚЫТУ НЕГІЗІНДЕ КӨРКЕМДІК-ЖОБАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Мақала арнайы көркемдік пәндерді оқытуда колледж студенттерінің көркемдік және жобалық құзыреттілігін қалыптастыру мәселелеріне арналған. Мақаланың мақсаты – арнайы көркемдік пәндерді оқытуда студенттердің көркемдік және жобалық құзыреттілігін қалыптастыруды теориялық тұрғыдан негіздеу және тәжірибеде ұтымдылығын тексеру болып табылады.

Мақалада студенттердің көркемдік және жобалық құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді жолдарын қарастыру мәселелері талданады, сонымен қатар зерттеудің тәжірибелік қорытынды кезеңінің нәтижелері сипатталады. Танымал ғалымдардың зерттеулеріне талдау жасалып, көркемдік-жобалық құзыреттілік ұғымына анықтама беріледі.

Сонымен қатар авторлар студенттердің көркемдік-жобалық құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді жолдарын анықтайды: арнайы көркемдік пәндер мен олардың мазмұнын, оқыту әдістері мен тәсілдерін, оқыту негізінде білім беру ортасын құру; оқу үдерісіне көркемдік-жобалық, оқу-шығармашылық тапсырмаларды біртіндеп енгізу қарастырылады.

Авторлар «көркемдік-жобалық құзыреттілік» ұғымына аша отырып, колледж студенттерінің интегративті қабілеттерін тұжырымдап, «көркемдік-жобалық құзыреттілік» компоненттерін (гносеологиялық, аксиологиялық және праксеологиялық) ашып көрсетеді. Арнайы көркемдік пәндерді оқыту барысында көркемдік-жобалық құзыреттілікті тиімді қалыптастыру жолдарын анықтайды. Жалпы ізденіс нәтижелері мен материалдарын арнайы көркем және кәсіптік орта білім беру жүйелерінде пайдалануға болады.

Түйін сөздер: көркемдік-жобалық құзыреттілік, дизайн, қалыптастыру, педагогика, колледж студенттері, әдіс-тәсілдер, оқыту, орта кәсіптік білім, кәсіптік оқыту, арнайы көркемдік пәндер

Жумабек А.Ж.¹, Рабилова З.Ж.²

¹ Магистрантка 2 курса специальности: 7M01405- «Профессиональное обучение» казахского национального педагогического университета имени Абая, г. Алматы. Казахстан. e-mail: Zhumabek.aygerimm@mail.ru

² PhD, и.о. ассоциированного профессора казахского национального педагогического университета имени Абая. г. Алматы. Казахстан. e-mail: zoya.rabilova@mail.ru

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-ПРОЕКТНОЙ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТАМ КОЛЛЕДЖА НА ОСНОВЕ ПРЕПОДАВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН

Аннотация

Статья посвящена проблемам пути формирования художественно-проектной компетенции в изучении специальных художественных дисциплин студентов колледжа. Цель данной статьи состоит в том, чтобы теоретически обосновать и экспериментально проверить пути формирования художественно-проектной компетенции в изучении специальных художественных дисциплин. Статья анализирует проблемы пути формирования художественно-проектной компетенции студентов, а также описывает результаты опытно – экспериментального этапа исследования. Проведенный анализ исследований ученых, позволил определить понятие художественно-проектной компетенции. В результате опытно – экспериментальной работы были выявлены пути формирования эффективного развития художественно-проектной компетенции студентов: создание образовательной среды на основе изучения специальных художественных дисциплин и их содержания, методы и приемы обучения; поэтапное включение в процесс обучения художественных и проектно-творческих задач.

Авторы формулирует понятие «художественно-проектной компетенции», как интегративной способности студентов колледжа; раскрывает компоненты «художественно-проектной компетенции»: гносеологический, аксиологический и праксиологический; определяет пути формирования эффективного развития художественно-проектной компетенции при изучении и обучении специальных художественных дисциплин. Материалы исследования могут быть использованы в системе среднего художественно-профессионального образования.

Ключевые слова: художественно-проектная компетенция, дизайн, формирование, педагогика, студенты колледжа, методы и приемы, преподавания, среднее профессиональное образование, профессиональное обучение, специальные художественные дисциплины.

Zhumabek A.Zh¹.,Rabilova Z.Zh².

¹2-nd year master's student, specialty: 7M01405 – “Vocational Training”, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty city. Kazakhstan.

E-mail: Zhumabek.aygerimm@mail.ru

² PhD, acting associate professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai. Almaty city. Kazakhstan. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru

WAYS FOR FORMING ARTISTIC-DESIGN COMPETENCIES BASED ON TEACHING SPECIAL ARTISTIC DISCIPLINES TO COLLEGE STUDENTS

Abstract

The article is devoted to the problems of developing artistic and design competence in the study of special artistic disciplines among college students. The purpose of this article is to theoretically substantiate and experimentally test the ways of developing artistic and design competence in the study of special artistic disciplines.

The article analyzes the problems of developing the artistic and design competence of students, and describes the results of the experimental stage of the study. The analysis of scientists' research made it possible to define the concept of artistic and design competence.

As a result of experimental work, ways of forming the effective development of artistic and design competence of students were identified: creating an educational environment based on the study of special artistic disciplines and their content, teaching methods and techniques; gradual inclusion of artistic and design-creative tasks into the learning process.

The authors formulate the concept of “artistic and design competence” as an integrative ability of college students; reveals the components of “artistic-design competence”: epistemological, axiological and phraseological; determines the ways of forming the effective development of artistic and design competence in the study and training of special artistic disciplines. The research materials can be used in the system of secondary artistic and professional education.

Keywords: Artistic and design competence, design, formation, pedagogy, college students, methods and techniques, teaching, secondary vocational education, vocational training, special artistic disciplines.

Кіріспе. Орта кәсіптік білім беру бағытындағы жаңа заңнамалық және нормативтік құжаттар кәсіптік орта білім беру ұйымдарында студенттерді кәсіби қызметке даярлау үдерісінде оларды өздерінің жеке білім беру траекториясын құра білуге, олардың жан-жақты кәсіби дамуына ықпал ететін көркемдік жобалық құзыреттілікті дамыту жолдарын анықтап, олардың қажеттілігін талап етіледі.

Қазіргі жағдайда қызмет көрсету саласына жұмысшыларды (технолог-дизайнер, дизайнер-суретші) дайындаудың негізгі бағыттарының бірі ол технологиялық және көркемдік мәселелерді шешу кезінде, көркемдік үлгілерді әзірлеу және орындауда шығармашылық кәсіби маманды дайындау болып отыр.

Оқу-тәрбие үдерісінде көркемдік жобалау қызметі студенттердің шығармашылық іс-әрекетіне белсенді қатысуына мүмкіндіктер береді, олардың шығармашылық күштерін жұмылдыруға көмектеседі, өз бетінше зерттеу, іскерлік дағдыларын қалыптастыру және дамытуға жағдай жасайды, сонымен қатар олардың кәсіби дамуына да көмектесетіні анық.

Орта кәсіптік білім беру ұйымдарынан түлеп шыққан кәсіби мамандар бүгінгі күндері жұмыс берушінің кәсіби қызметінің сұранысы мен оның талаптарына сәйкес келуі қажеттігі маңызды орында екенін баршамыз білеміз. Сондықтан да болашақта колледж қабырғасынан түлеп шыққан жас мамандардың сұранысқа ие болуы, ұтымды өз орнын табуы ол әрине өзінің кәсіби және жеке қасиеттерінің жеткілікті дәрежеде болуына да тікелей байланысты екенін атап өткен абзал. Көркемдік-жобалық құзыреттілікті мақсатты түрде дамыту түлектің бәсекеге қабілеттілігін арттырып қана қоймайды, сонымен қатар оған қоғамда өз саласында даралығын, шығармашылық әлеуетін, көркемдік және жобалық қабілеттерін барынша көрсетуге кең мүмкіндіктер ашады, кәсіби өсуге деген ұмтылысын да белсендіреді.

Психологиялық-педагогикалық зерттеулерді талдау барысында біздердің зерттелетін тақырыбымыздың мәселесінің бірнеше бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді:

– шығармашылық іс әрекетті жүзеге асырудың дәстүрлі емес тәсілдерін үнемі іздестіруге қабілетті жеке тұлғаны үздіксіз дамыту, оқуды ізгілендіру негізінде көркемдік әлеует пен шығармашылық қабілеттерді дамыту (Ш.А.Амонашвили, О.С.Газман, А.Я.Наин, А.М.Новиков, тұлғалық сипаттамалар арқылы Г. С. Альтшуллер, В. И. Андреев, Д.Б.Богоявленская, шығармашылық қызметте өтетін үдерістер арқылы Р. Арнгейм, С.Выготский, А. Н. Лук, С. Л. Рубинштейн);

– білім беру үдерісінің мазмұнын құрастыратын болашақ мамандардың кәсіби білімдері мен дағдыларына, сондай-ақ жеке қасиеттеріне де қойылатын талаптарды неғұрлым нақты анықтауға мүмкіндік беретін шығармашылық мамандықтар түлектерін дайындаудың болжамдық үлгілерін жаңғырту (А. Г. Бермус), Е.В. Бондаревская, М.Д.Иль-язова, В.В.Серіков, Л.Д.Столяренко);

– білім беру мазмұнының әлеуметтік, гуманитарлық, кәсіптік, технологиялық және көркемдік-жобалық құрамдас бөліктерінің ұтымды үйлесімімен айқындалатын шығармашылық бағыт мамандықтары бойынша кәсіби мамандарды даярлаудың тиімділігін арттыру (А.Г.Куликов, В. П. Наумов, В. П. Фалько, В. А. Федоров).

Көркемдік және жобалық құзыреттіліктерді дамыту мәселесі А.В. Деревицкая, В.П.Фалько, Е.А.Феденева және т.б.

Авторлардың еңбектерінде зерттелетін құзыреттілік түсінігі мен оның құрылымының мәнін ашып, тиімді қалыптастырудың жолдары мен педагогикалық шарттарын анықталатыны аян. Бұл мәселені ғалымдар студенттердің әлеуметтік-шығармашылық мамандықтар бағытында аталған құзыреттілік кеңінен қамтылмағаны анықтаған болатын.

Бұл зерттеу мәселесі әдіснамалық тұрғыда құзыреттілікке негізделген көзқарас болып табылады, оның негізгі идеяларын Е.Ф. Зер, И.А. Зимняя, А.В. Хуторской және т.б. ғалымдар өз еңбектерінде қарастырған еді. Н.О. Постников, Е.В. Черневич, Е.М. Глинтерник, С.И. Серова, Е.Е. Павловская, В.В. Волкова сынды ғалымдар графикалық жобалау пәндік бағытын өз еңбектерінде кеңінен қарастырғанын атап кетуге болады.

Негізгі бөлім.

Арнайы көркемдік пәндерді оқу негізінде колледж студенттерінің көркемдік-жобалық құзыреттілігін қалыптастыру және оның тиімді жолдарын жүзеге асыруды теориялық тұрғыда негіздеу және тәжірибеде тексеру негізгі міндетіміз болып табылады.

Осыған орай, өз зерттеу мәселеміздің аясында танымал ғалымдардың еңбектерін зерделеп, білім берудегі құзыреттілікке негізделген әдіс-тәсілдері мен әдіснамалық тұжырымдамаларын саралап, талдауды жөн көрдік. Белгілі бір деңгейде білім, білік, дағды бар, бірақ оларды өз ісінде іске және жүзеге асыра алатын және құзыретті маманның білікті маманнан айырмашылығын еңбектерінде зерттеген (И.А.Зимняя, А.Г.Каспжак, А.В.Хуторской, М.А.Чошанов, С.Е.Шишов, Б.Д.Эльконин және т.б.) ғалымдар мен зерттеушілер тұжырымдамалары талданды.

Біз зерттеу мәселесін колледж студенттерінің көркемдік-жобалық құзыреттілігін анықтау мен талдаудан бастауды жөн көрдік. Көркемдік-дизайндық құзыреттілік мәнін қарастыру үшін біздер бастапқы түсініктер ашып алғанымыз дұрыс деп ойлаймыз.

«Құзыреттілік», «көркемдік құзыреттілік», «жобалық құзыреттілік», «көркемдік-жобалық құзыреттілік» ұғымдары мен анықтамаларының әртүрлі нұсқаларын талдау, көркемдік-жобалық құзыреттілік ұғымына анықтама беру, оның интеграциялық және сабақтастық байланыстарының ара жігін ажыратып, қарастыру негізгі орында. [1, 2, 3].

Колледж студенттерін арнайы көркемдік пәндер бойынша оқыту мәселесін талдау нәтижесінде «Көркемдік білім, графика және жобалау» мамандықтары бойынша білім алушыларына бағытталған «Арнайы көркем пәндерді оқыту әдістемесі мен теориясы» курсы аясында факультативтік арнайы курстың бағдарламасын құрастыру біздердің негізгі мақсатымыз болып табылады. Осыған орай, арнайы орта білім беру ұйымдарының сабақтан тыс формаларында көрініс табатын арнайы курс бағдарламасын әзірлеу жоспарда белгіленген. Осыған орай, арнайы көркем пәндердің арнайы орта білім беру ұйымдарының көркемдік білім беру аясында шешілетін мақсат-міндеттері алуан түрлі.

Сондықтан да біздер оларды шартты түрде екі топқа бөліп қарастыруды жөн көрдік. Олар:

- көркемдік білім беру жүйесін жетілдірудің жалпы мәселелерін шешуде арнайы көркем пәндердің мүмкіндіктері;

- студенттерге эстетикалық және көркемдік-графикалық білім мен тәрбие беру мәселелерін шешуге арнайы көркем пәндердің қатысу мәселелері;

Арнайы көркемдік пәндерді оқыту ХІХ ғасырдың аяғынан бастап әртүрлі елдердегі қоғамдық өмір салтының өзгеруімен байланысы ерекше қозғалыспен сипатталды. Полиграфияның дамуымен бірге адам өміріндегі көркемдік және жобалау қызметінің де ролі артып, бейнелеу өнерінің жаңа түрлері пайда бола бастады.

Қазіргі әлем – визуализация әлемі: ақпаратты көркем тұрғыда бейнелеу, жобаның көркемдік-шығармашылық бөлігі, яғни шығармашылық қызметтің барлық салаларында эстетикалық, көркемдік, функционалдық және басқа да талаптары мен заңдылықтарын ескере отырып, көркемдік-жобалық іс әрекеттің қажеттілігі анықталуда.

Сонымен, арнайы көркемдік пәндерді оқып-үйренудің және оқытудың өзектілігі мәдени-эстетикалық, көркемдік-графикалық ой-өрістерін, көркемдік жобалық құзыреттілігін кеңейтумен қатар, жеке тұлғаның рухани өсуіне, талғамы мен мұраты, адамның эстетикалық сезімталдығы мен тұлғалық адамгершілік-имандылық қасиетіне, өзінің жағымды сезімдерін, көркемдік талғамын дамытуға да, көркемдік шығармашылыққа деген өзіндік оң қатынасына да тікелей байланысты дамытындығы анықталды.

Көркемдік-педагогикалық бағытта студенттерді дайындаудың сипаты ол технологиялық, көркемдік және жобалық болып табылады, сонымен қатар кәсіптік, кәсібилік және технологиялық мақсаттылық заңдылықтарына да сәйкес іс әрекет ету қабілеттері мен қажеттіліктерін қалыптастырудан тұрады. Бұл өз кезегінде айтарлықтай жоғары деңгейді болжайтын көркемдік жобалық кәсіби қызметтің негізі болып табылады.

Зерттеу мақсатына жету үшін білім алушылардың көркемдік жобалық құзыреттілігін тиімді қалыптастырып, дамытудың тиімді жолдары мен педагогикалық шарттарын анықтау қажеттілігі де біздердің зерттеу жұмысымыздың негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

А.В. Деревницкаяның зерттеулеріне сүйене отырып, арнайы көркемдік пәндерді колледж студенттерінің көркемдік жобалық құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал ететін шығармашылық іс әрекеттердің орын алуы мен көркемдік жобалық қызметте білім, білік, іскерлік пен дағдыларды дамытуға, тәжірибе жинақтауға бағытталған көркемдік, оқу-шығармашылық тапсырмалардың білім беру бағдарламаларының мазмұнында көрініс табуы мен қамтылуын қажет етеді [4].

Көркем білім беру міндеттерін шешуде тұстану негіздері, композиция, типография негіздерін үйрету, практикалық жаттығуларды орындау арқылы ғана қол жеткізуге болары анық. Дизайн негіздерін (көркемдік дизайн, графикалық дизайн), жарнама негіздерін, кәсіпорынның корпоративтік ерекшелігін, баспа ісі жұмысы мен баспа өнімдерінің макеттері мен дизайны, иллюстрацияны құрау кезінде практикалық жұмыстарды орындау, белсенді оқыту әдістерін қолдану, жобалау және көркемдік шығармашылық тапсырмаларды орындау арқылы да жүзеге асырылады.

Арнайы көркемдік пәндерді меңгерту арқылы колледж студенттерінің көркемдік-жобалық құзыреттіліктерін тиімді қалыптастыру жолдары; зерттелетін мәселенің көрсеткіштері мен сипаттамаларының анықталуы деңгейі. Арнайы көркемдік пәндер секциялары бойынша сабақтарды өткізу кезінде пәнаралық байланыстардың іс жүзінде жоқ екені, оқу үдерісінде нақты көркемдік жобалық қызметті енгізу мүмкіндігі ескерілмейтіні, сонымен қатар мақсаты білім деңгейін жақсарту болып табылатын ақпараттық-техникалық құралдарды өз деңгейінде пайдаланылмайтыны мен ескерілмейтіндігі анықталды.

В.П.Беспалько ғылыми білімнің төрт деңгейін оқу-тәрбие үдерісінде білім алушылардың интеллектуалдық дамуының төрт кезеңі – тану, репродуктивті іс әрекет, өнімді іс әрекет, шығармашылық іс әрекет деп анықтаған болатын [5]. А.В. Деревницкая көркемдік жобалық құзыреттіліктің төрт критерийін ашып көрсетіп берді. Олар: көркем дизайнды жүзеге асыруға қалыптасқан қажеттілік, алған білімдерін қолдануға дайындық деңгейлері, көркем жобалық тәжірибенің болуы және де өзін-өзі бағалау мен өзін-өзі сыни қарай білу қабілеттері болып табылады [4,16].

В.П.Беспалько, А.В. Деревницкая, Е.Ф. Насырова сынды ғалымдардың еңбектерін зерделеу негізінде олардың ғылыми еңбектерінде анықталған деңгейлер мен көрсеткіштерді біздер өз зерттеуімізде өз қырынан қарастырдық. [4, 5, 6]. Олар:

1.Гностикалық критерий (арнайы көркемдік пәндердің әдіснамалық негіздері мен ұғымдарының мәнін анықтау, білу, жобалау қызметінің жетекші әдістері мен тәсілдерін білу,

композициялық шешімдерінің заңдылықтарын, тұстану негіздері мен тұстану заңдылықтарын, көркемдік қаріптер, композиция негіздері мен графика т.б. пайдалану заңдылықтарын білу жобалау іс әрекетінің қызметіне қойылатын негізгі талаптарды білу (функционалды, эстетикалық, технологиялық, көркемдік, графикалық, көрнекі т.б.).

2. Белсенділік критерийі (ақпараттық коммуникативтік технологияларды пайдалана отырып көркемдік жобаларды орындау, көркемдік-графикалық жобалау іс әрекеттерінде бұйым үлгілерін жасай білу, жобалау көркемдік іс-әрекетіндегі жеке тәжірибе, әртүрлі көркемдік жобаларды орындау кезінде арнайы көркемдік пәндердің эвристикалық және заманауи оқыту әдістері мен технологияларын ұтымды пайдалана білу).

3. Мотивациялық критерий (жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетінің деңгейі, бейнелі, логикалық, ассоциативті ойлау механизмдерінің дамуы, көркемдік және жобалық қызметті жүзеге асыруға қажетті есте сақтаудың әр түрлерінің даму деңгейі, көркемдік және жобалық қабілеттер көрсеткіштері, кеңістіктік, рекреативті, шығармашылық қиялды дамыту). Барлық критерийлер үш деңгейде тексерілді студенттерді арнайы көркемдік пәндердің негіздерін меңгертуге дайындау қажеттілігі анықталды. Төменде оқу материалын ұтымды меңгертудің көрсеткіштері мен деңгейлері көрсетілген модель танымал ғалым З.Ю. Черная ұсынған моделі негізіне сүйене отырып қарастырылған. [7].

Соңғы уақытта «эстетикалық құзыреттілік» ұғымы да оқу-тәрбие үдерісінде кең енгізілгені анықталуда, оның мәні мен қалыптасу шарттары анықталған ғылыми еңбектер мен зерттеулерде аз емес. Біз эстетикалық құзыреттілікті тұлғаның кәсіби және әлеуметтік салада табысты іс-әрекетті жүзеге асыру үшін өзінің көркемдік эстетикалық әлеуетін іс жүзінде жүзеге асыруда жоғары қабілетімен сипатталатын интегративті тұлға ретінде қарастырамыз.

Тұлғаның эстетикалық әлеуеті эстетикалық таным мен эстетикалық санамен, эстетикалық қабылдауға деген көзқарасымен анықталып, өнер мен шындыққа деген өзінің эстетикалық қатынасымен, шығармашылық бағыттағы көркемдік іс-әрекеттегі бағдарларымен және тәжірибесімен анықталатынын атап кетсек болады [8, б. 25].

Біздің зерттеу мәселеміздің контекстінде студенттердің көркемдік және жобалық құзыреттілігін қалыптастыру бізді ерекше қызықтырды. Біздің зерттеуімізде колледж студенттерінің көркемдік-жобалық құзыреттіліктерді қалыптастыру үдерісінің өзегі көркемдік жобалау болып табылатыны анық, сонымен қатар біздер оны көркемдік-жобалық мәселені тиімді шешуге бағытталған пән мұғалімі мен студенттердің өзара өнімді көркемдік шығармашылық іс әрекеттесу үдерісінің көрінісі ретінде де қарастыратынымызды атап өтуге болады.

Көркемдік жобалау мәселесін шешу әдістемесі келесі кезеңдерді қамтиды:

- 1) жобалау нысанын талдау;
- 2) тұжырымдамалық жобалау;
- 3) жобалық мақсат қою;
- 4) жобалауды жүзеге асыру (макеттеу, құрастыру, сомдау, модельдеу, жобалау);
- 5) жобаның тұсаукесері;
- 6) бағалау және рефлексия;
- 7) жобаны портфолиоға енгізу.

Бүгінгі таңда бейнелеу өнері аумағында көркемдік білім беруді сапалы түрде қайта құру және жетілдіру өзекті мәселе болып табылады. Осыған орай, арнайы көркемдік орта білімді, әсіресе бейнелеу өнері саласындағы маманды дайындау, маманды белгілі бір қоғамдық және әлеуметтік тұрғыда өзіне жүктелген кәсіби қызметке дайындау, кәсіби дамуындағы біржақтылықты жеңу мәселесі өзекті мәселе болып табылады. [9, б. 23].

Нәтижелер. Арнайы орта оқу орнында көркем білім, графика және жобалау мамандығының студенттерінің көркемдік-жобалық құзыреттіліктерін қалыптастыру мәселесі болашақта мамандардың кәсіби іс-әрекетіндегі тұрақты өзгерістерге, білімдерін жетілдіруге және туындайтын интеллектуалдық және көркемдік білім беру мәселелерін кешенді түрде шешуден қанағат алуға дайын болуын қамтамасыз етілуі шарт.

Орта арнаулы оқу орнында білім алушылардың көркемдік-жобалық құзыреттіліктерінің мазмұнын анықтау кезінде көркемдік білім беру және көркемдік-жобалық құзыреттілік ұғымдарын саралай отырып, зерттеушілердің (Н.О.Вербицкая, И.И.Цыркун және т.б.) көзқарасына сүйендік. Көркем кәсіби іс-әрекетте студенттердің көркемдік білім беру және көркемдік жобалық құзыреттіліктерін біріктіретін қызметтердің негізі ретінде іс әрекет етеді деп есептейміз.

Бүгінде көркемдік және жобалық құзыреттіліктерді қалыптастыруда шығармашылық белсенді жеке тұлғаға көп көңіл бөлінеді. Біз көркемдік құзыреттіліктерге мыналарды жатқыза-мыз:

– кез келген нысанды көркемдеп безендіру үшін композицияны құрастыру тәжірибесінде макеттеу пен модельдеуде академиялық сурет, кескіндеме, мүсін, тұстану негіздері мен композициялық заңдылықтарды, заманауи көркем қаріптердің негіздерін және олардың әдіс-тәсілдерін қолдану;

– нақты суреттің немесе сызбаны орындау кезінде қолданылатын технологиялар мен әдіс-тәсілдерін таңдау заңдылықтарын білу; сызықтық конструктивті тұрғыда құрастыру дағдылары мен академиялық сурет, кескіндеме негіздерін білу;

– кез келген бұйымды немесе нысанды жобалау бағытында сурет пен сызбаларды құрастыру және өңдеу тәжірибесінде қолдана білу дағдыларына ие болу [10].

Көрнекі іс-әрекет үдерісі табиғаты бойынша көркемдік шығармашылық аяда көркемдік жобалау алдыңғы кезекте орын алатыны анық. Біздің көзқарасымыз бойынша жобалаудың барлық түрлері, соның ішінде көркемдік жобалау бірыңғай «үш деңгейлі ұйымға» ие. Олар:

- когнитивтік (білім) компонент – академиялық саладан сырылып теориялық білімді қамтиды; көркемдік қызметке құндылық-семантикалық қатынасты құрайды – жеке тұлғаның эмоциялары мен ерік-жігерінің бағалауын, көзқарасын, көріністерін өзіне қамти алады;

- белсенділік компоненті – көркемдік шығармашылық өнімді жасау, құрау кезінде нақты өмірлік жағдайда білім, білік және дағдыларды іс жүзінде қолданудан тұрады;

Трансформациялық кезеңде бастапқыда суретшінің көркемдік тұрғыда ойлауында, содан кейін көркемдік іс әрекетті жүзеге асыру үдерісінде де пайда болатын көркемдік образдық шешімнің қажеттілігін сезіну нүктесінен басталады.

Жоспарланған және үлгіленген өнімді орындау технологияларын жоспарлау және жобалау үдерісі концептуалды негізде жобалау үдерісіне екінші кезекте бола отырып, қосалқы рөлді де атқарады.

Арнайы орта білім беру ұйымдарында студенттердің көркемдік бейнелеу іс-әрекетіндегі көркемдік-жобалық құзыреттілік құрылымында біздер келесі көркемдік жобалау құзыреттіліктерін анықтай алуға мүмкіндік алдық. Олар:

- әлеуметтік-мәдени қызметтің әртүрлі салаларындағы жобалық жұмысқа маманның кәсіби дайындығы мен олардың көркемдік инновациялық жобаларды іске асыруға және әзірлеуге белсенді қатысу қажеттілігі;

- жобалау барысында қойылатын шарттар мен талаптарды талдау және анықтау, көркемдік жобалау мәселесінің мүмкіндіктері мен тиімді шешімдерінің жиынтығын синтездеу немесе талдау, жобалау құрылымын ұтымды жүзеге асыру тәсілдерін меңгеру болып табылады;

- көркемдік жобалық құзыреттілік мақсаттарына жету үшін тарихи, мәдени нысандарды терең талдай білу қабілеттерін жетілдіру;

- жобалау құрылымдық мазмұны есептерін тиімді шешу үшін типография заңдылықтарын қолдана білу қабілеттерін жетілдіру;

- модульдік жүйелерді жобалау әдістері мен тәсілдерінің түрлерін анықтау, жүйені жобалау және орналастыру заңдылықтарын білу; Модульдік жобалау дағдыларын меңгерту мен жетілдіру;

- конструкторлық мәселені шешуде концептуалды негіздерін білу, көркемдік шығармашылық көзқарасқа негізделген жобалау идеясын ұстану мен дамыту қабілеттерін арттыру;

- формаларды, құрылымдарды, кешендерді және жүйелерді ұтымды үйлестірудің тиімді әдістерін меңгерту; функционалдық және композициялық шешімдер кешенін құра білу және т.б.

Көркемдік және жобалық тапсырмаларды орындай отырып, көркемдік танымдық тұрғыда қабылдау мүмкіндіктерін ашу, реалистік аспектілерінің алуан түрлілігін қабылдау, оның тұтас идеясын құру және әртүрлі бейнелерді бағалау қабілеттеріне ие болу.

Әр адамның әлемді тани, көре, бейнелей білу қабілеттері – бұл форма мен мазмұнның, кеңістік пен уақыттың субъективті картасы мен нысандары арасындағы қарым-қатынас диаграммалары деп тануға болады. Нақты адам өмір сүретін ортасы мен шынайылықты танымдық тұрғыда қабылдау бөлігін басқару кезеңдерінің жиынтығын қамтитын жүйелі нысаны бар ақпаратқа бай мазмұндық концепт деп білеміз. «Тек өзі үшін әлемді оның толық «суреті» түрінде жасау арқылы ғана адам онда қызмет ете алады» – деген ұстанымды алға шығаруға болары анық [11, б. 56].

Көркемдік жобалауды қабылдау әлемнің біртұтас көркемдік образдық бейнесінің маңыздылығын көрсетеді, ал бейнелеу өнері саласындағы маман үшін бұл көркемдік жобалауды жүзеге асырудың маңызды қажеттілігі болуы керек.

Көркемдік және жобалық құзыреттіліктерді қалыптастыруда көркемдік шығармашылық белсенділік жеке тұлғаға көп әсер ететіні анық және оған ерекше көңіл бөлінуі қажет деп есептейміз. Енді біздер болашақ мамандарды кәсіби тұрғыда көркемдік жобалық құзыреттіліктерін қалыптастыруға қажетті келесі жеке құзыреттерді атап өтейік:

- көркемдік тұрғыда ойлай білу мәдениетіне меңгерту, ақпаратты жинау, жалпылау, зерделеу, талдау, қабылдау, мақсат қою және оған жету жолдарын тандай білу;

- ынтымақтасуға және топта жұмыс істей білуге дайын болу;

- өзінің шығармашылық қызметінде нормативтік-құқықтық құжаттарды ұтымды пайдалана білу;

- өзін-өзі дамытуға, өзінің біліктілігі мен дағдыларын арттыруға ұмтыла білу;

- өзінің күшті және әлсіз жақтарын сыни тұрғыдан қарай, бағалай білу, жобалау қызметінің жолдарын белгілеу және өзін-өзі жетілдіру құралдарын, әдіс-тәсілдерін тандай білу;

- өзінің болашақ мамандығының әлеуметтік маңыздылығын сезіну, кәсіби педагогикалық қызметті орындауға ынтымақтың жоғары болуы;

- көркемдік жобалау іс әрекетінде қажетті ақпараттарды табу, алудың, сақтаудың, өңдеудің негізгі әдістерін, тәсілдерін және құралдарын ұтымды пайдалану, қажетті ақпараттарды басқару құралы ретінде компьютермен әртүрлі графикалық бағдарламалармен жұмыс істеуге дайын болу;

- ғаламдық компьютерлік желілерде түрлі ақпарат көздерімен жұмыс істей білу қабілеттерін дамыту қажеттілігі бүгінгі күннің өзекті мәселесі деп тұжырымдауға болады.

Ғылыми пікірлер. Орта арнаулы оқу орнының студенттері арасында іріктелген құзыреттерді дамыту үдерісі интегративті болып табылады және кәсіби көркемдік шығармашылық қызметтің ерекше бір түрі ретінде бейнелеу іс әрекетінің ерекшеліктерімен анықталатыны баршамызға аян.

Зерттеу жұмысымыздағы бұл құзіреттіліктер орта арнайы оқу орындарының білім беру кеңістігінде сабақ және сабақтан тыс жұмыстар формаларында өзара әрекеттестігі негізінде ғана қалыптасады.

«Көркемдік білім беру кеңістігі» – бұл жаңа көркемдік педагогикалық ойлау тұжырымдамасы ретінде қарастыратын мәселе. Сондықтан да бұл категорияны көркемдік педагогиканың ең маңызды, әрі іргелі ұғымдарының бірі ретінде жіктеуге толық негіз бар деп ойлаймыз.

Көркемдік эстетикалық тұрғыда ойластырылған білім парасат, ғылым, мәдениет, адамзат басқаратын өнер әлемін өзіне қамтитыны мәлім. Өйткені, өнер әлемі орасан зор, күрделі құрылымдық, мазмұндық, образдық мағынаға ие. Сондықтан да бүгінде мәдени-білім кеңістігінде өзінің маңызды, мағыналы, өнегелі тұрпатқа айналуға, оның тәрбиелік мәні бір ғана нәрседе – адамның жан-жақты әрі үйлесімді дамуында болып отыр.

«Білім беру кеңістігі» терминін танымал орыс педагог ғалымдары өткен ғасырдың 80-жылдарынан бастап өз еңбектерінде қолдана бастады. Оны сол кездегі үкіметаралық келісімдерден, көркемдік білім беру жүйесінің қызметін реттейтін құжаттардан, атап айтқанда білім туралы заңынан бастап, педагогикалық және әлеуметтану ғылымдары бойынша ғылыми, әдістемелік әдебиеттерден кездестіруге болады. 1990 жылдардың ортасында бұл ұғым кең тарап, педагогикалық ғылым кеңістігіне еніп, бірте-бірте ғылыми категорияға айналды.

Соңғы онжылдықтың екінші жартысында көркемдік білім беру кеңістігі мәселесін зерттеуге арналған арнайы ғылыми жұмыстардың пайда болуымен де сипатталады.

Білім беру кеңістік контекстінде өзінің мәдени-антропологиялық өлшемінде ашылып, адам өмірінің, қоғам мен мәдениеттің тұтастығын толтырып, жалпы адам болмысының кеңістігінде өзін танытып, айқын көркемдік мәдени сәйкестік сипатына ие болды.

Көркемдік педагогикалық білім беру кеңістігін модельдеу үдерісінде ғылым, әсіресе белгілі бір жолмен оның кеңістіктік ұйымдастырылуын түсіну деңгейіне жеткен жағдайда ғана қызықты болуы мүмкін. Сонымен, біз көркемдік педагогикалық білім беру кеңістігінде жеке тұлғаның өзін-өзі көрсете білу және өзін-өзі жүзеге асыра білу үшін қажетті жағдай туғызатын болмыстың жүйелі нысанын құрып, жеке тұлғаның көркемдік шығармашылық әлеуетін, қабілетін, көркемдік жобалай білу дағдыларын қалыптастыру қажеттігі ретінде анықтауымыз қажет.

Болмыстың нысаны ретіндегі көркемдік білім беру кеңістігінің сыртқы көрінісі әрине, оқу-ағарту іс-шараларына қатысатын студенттердің сомдайтын әрі құрастыратын көркемдік жобаларының мазмұнында орын алатын оқиғалардан құралып, ал ішкі мазмұны сол оқиғаларға қатысушылар арасындағы қарым-қатынастар жүйесін құраушы ретінде анықталуы қажет деп білеміз [12, б. 116].

Көркем-эстетикалық білім беру кеңістігінде көркемдік эстетикалық цикл пәндеріндегі оқу үдерісін, көркемдік педагогикалық бағыттағы білім беру қызметінен тыс әртүрлі формалар кешенін қамтитын колледждің тұтас білім беру кеңістігінің маңызды бір құрамдас бөліктерінің бірі ретінде қарастырамыз.

Барлық осы құрылымдық құрамдас бөліктер бірлікте бола тұра, болашақ мамандардың көркемдік білімі мен эстетикалық тәрбиесі жүйесінің сапалы, табысты жұмыс істеуін қамтамасыз етеді және олардың көркемдік шығармашылық құндылығы ретінде бағытталуына ықпал ететіні анық. Орта арнаулы оқу орнының білім беру кеңістігінде студенттердің көркемдік-жобалық күзиреттіліктерін қалыптастыру көркемдік-эстетикалық қызметтің әртүрлі түрлерінде, соның ішінде арнайы көркемдік пәндерде ғана жүзеге аса алады.

М.С.Каганның, Г.П.Щедровицкийдің, В.Я.Дубровскийдің және басқалардың зерттеулеріне үңіліп қарасақ, көркемдік шығармашылық белсенділік тәсілінің әдіснамасын аша отырып, жобалау – бұл бұрыннан бар тәжірибе, жаңа шындықтың бейнелерін құрастыратын көркемдік іс-әрекет екені дәлелденді. Кез келген құбылыстар, заттар, көркемдік образдық шынайылық үдерістер эмоционалды-екпінділікті және көркемдік мазмұн мен форманы құраушы генераторы ретінде әрекет етеді.

Ал көркемдік білім мен көркемдік шығармашылық іс-әрекеттері саласындағы мамандар үшін, олар ерекше көркемдік-эстетикалық тәжірибелерді өз бойларына сіңіріп, қалыптастыруға негіз болып, жаңа көркемдік образдық формалар элементтерін іздеуден, оларды талдап, синтездеу жолдарын іздестіріп, баса назар аударуға мүмкіндік беруі керек деп тұжырымдаймыз.

Қорытынды. Сондықтан да, қарастырылып отырған мәселе тұрғысында орта арнаулы оқу орнының студенттерінің көркемдік және жобалық күзиреттіліктерін дамыту мен қалыптастыру үдерісі талдау, синтездеу, нақтылау, жалпылау, формализация, индукциялау, дедукциялау, идеализация, аналогия, модельдеу, елестету және ойлау тәжірибесі, салыстыру, абстракциялау әдістерінің негізі болып табылатын көркемдік шығармашылық жобалауға үйретуге бағытталып, сонымен қатар колледждің оқу үдерісінде студенттердің көркемдік және жобалық күзиреттіліктерін қалыптастыруға көп көңіл бөлінуі қажет деп есептейміз.

Арнайы көркемдік пәндердің мазмұны болашақ мамандардың көркемдік және жобалық құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған жобалау, оқу тапсырмаларын белсенді түрде қамтуы шарт. Осыған орай, пәндік блоктың арнайы көркемдік пәндеріне «өнер тарихы мен теориясы», «сызу», «кескіндеме», «композиция», «графика», «инженерлік графика», «көркем кәсіптер», «компьютерлік графика», «тұстану негіздері» және т.б. арнайы көркемдік пәндердің мазмұндық құрылымының жиынтығында қамтылуы қажет деп білеміз.

Студенттердің көркемдік және жобалау құзыреттіліктерін ұтымды қалыптастыру үшін олардың халықаралық, республикалық және қалалық деңгейде әртүрлі шығармашылық көркемдік жобаларды орындауға мүмкіндік берген жағдайда ғана, арнайы көркемдік пәндер кешені орта арнаулы оқу орнының көркемдік-эстетикалық білім беру кеңістігінің барлық құрылымдық мазмұны және олардың құрамдас бөліктері студенттердің тұтастай кәсіби дайындығын байытатын көркемдік және жобалау құзыреттіліктерін қалыптастырып дамытуда елеулі әлеуетке ие болары анық.

Жалпы қорыта келе арнайы көркемдік пәндер негізінде болашақ маманның көркемдік жобалық құзыреттіліктерін қалыптастыруда маңызды рөл атқара бастайтынын атап өту керек, егер олар сұранысқа ие болса, практикалық немесе интеллектуалды мәселелерді шешуге құлшыныс танытып, инновациялық технологияларды және озық тәжірибелерді тиімді қолданса ғана, нәтижелерге қол жеткізуге болары анық. Сондықтан да «болашақ маманның көркемдік жобалық құзыреттілігін қалыптастыру» қызметі бүгінгі күні ең басты орында тұруы маңызды. Себебі, тек көркемдік жобаларды іске асыруда ғана студенттер кәсіби тәжірибе жинақтайды, бұл олардың жеке көркемдік шығармашылық іс-әрекет стилінің қалыптасуына негіз бола алады деп тұжырымдауға болады.

Әдебиеттер:

1. Фалько В.П. *Формирование художественно-проектной компетенции педагога профессионального обучения в области дизайна: диссертация ... кандидата педагогических наук. Екатеринбург, 2009. 199 с.: ил. РГБ ОД, 61 09-13/1599*
2. Феденева Е. А. *Структура художественно-проектной компетентности будущих специалистов в области дизайна и содержание подготовки, направленной на ее достижение // Электронное научное издание (научно-педагогический интернет-журнал). 2015. №12*
3. Филатова М. В. *Суцность, структура и содержание художественно-проектной компетенции в педагогической теории и практике // Международный научный журнал «Инновационная наука». 2015. №5. С. 257-261.*
4. Деревницкая, А. В. *Развитие художественно-проектной компетенции студентов колледжа в условиях гуманно ориентированного образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Деревницкая Анна Владимировна. – Челябинск, 2013, 26 с.*
5. Беспалько, В. П. *Слагаемые педагогических технологий / В. П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.*
6. Насырова, Э. Ф. *Критерии и показатели оценки уровня профессиональной подготовки будущих учителей технологии при модульном обучении // Современные исследования социальных проблем (электронный журнал). – 2012. – № 1 (09).*
7. Черная, З. Ю. *Теоретические и методические основы обучения дизайну (художественное конструирование из бумаги) в системе профессионально- педагогической подготовки студентов педагогического колледжа: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Черная Зоя Юрьевна. – М., 1997. – 216 с.*
8. Шевченко Н. Н. *Культурологический аспект профессиональной подготовки учителя в художественно-эстетической образовательной среде педагогического вуза: монография. LAP LAMBERT Academic Publishing / Германия – 2013. – 168с.*
9. Степанов, А. В. *Архитектура и психология: Учебное пособие для ВУЗов / А. В. Степанов, Г. И. Иванова, Н. Н. Нечаев. – М.: Стройиздат, 1993. – 290 с.*

10. www.fgosvo.ru – Координационный совет учебно-методических объединений и научно-методических советов высшей школы. Портал Федеральных государственных образовательных стандартов высшего образования. – Программы ВУЗов подготовки бакалавров. – 050100 Педагогическое образование, ООП, Профиль Художественное образование, Омский государственный педагогический университет, <http://www.omgpi.ru/>

11. Дизайн. Иллюстрированный словарь-справочник / Г. Б. Минервин, В. Т. Шимко, А. В. Ефимов и др.: Под общей редакцией Г. Б. Минервина и В. Т. Шимко. – М.: Архитектура-С, 2004. – 288 с.

12. Большаков А. В. Основы философских знаний / А. В. Большаков, В. С. Грехнев, В. И. Добрынина. – М.: Знание, 1998. – 256 с.

13. Маркова, А. В. Компетентностный подход к формированию художественно-проектных компетенций студентов в образовательном пространстве вуза / А. В. Маркова. // Молодой ученый. 2014. – № 12 (71). – С. 288-292. – URL: <https://moluch.ru/archive/71/12238/> (дата обращения: 03.01.2024).

ӘОЖ: 74.01

ҒТАМР: 18.31.07

Г. Ш. Тоғабаева

*Өнертану ғылымының магистрі, Алматы Технологиялық Университеті
Алматы, Қазақстан.*

АРТ-ПЕДАГОГИКАНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕМЕЛІК ПРИНЦИПТЕРІ

Аңдатпа

Жалпы мақалада, арт-педагогиканың заман талабына сай инновациялық әдістемелік принциптерін көркем білім беру дизайн саласында студенттерге нақты талқылап жоспарлап қалыптастыру мен жеке аспектілерін дамыту қарастырылған. Мақалада көркем педагогиканың негізгі үрдістерінің ерекше атмосферасы және әдіс тәсілдерінің үйлесуі мен өзара әрекеттесуі қамтылған. Мұнда негіз болған арт педагогиканың инновациялық заманауи тәсілдері мен жалпы пән аралық байланыс негіз етіледі.

Түйін сөздер: арт, педагогика, инновация, көркемөнер, көркем мәдениет, даму.

Тоғабаева Г. Ш

*Магистр искусствоведения, Алматинский Технологический Университет
Алматы, Казакстан*

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ АРТ-ПЕДАГОГИКИ

Аннотация

В целом в статье рассматриваются инновационные методические принципы художественной педагогики в соответствии с современными требованиями должны быть четко обсуждены и запланированы для студентов в области художественного образования, проектирования и разработки отдельных аспектов. В статье передана особая атмосфера основных процессов художественной педагогики, сочетание и взаимодействие разных методов. Здесь включены инновационные современные методы художественной педагогики и общие междисциплинарные коммуникации.

Ключевые слова: искусство, арт- педагогика, новаторство, художественная культура, развитие.

Togabaeva G. Sh.
Master of Arts. Almaty Technological University. Almaty, Kazakhstan

INNOVATIVE METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ART PEDAGOGY

Abstract

In general, the article discusses innovative methodological principles of art pedagogy in accordance with modern requirements that should be clearly discussed and planned for students in the field of art education, design and development of individual aspects. The article conveys the special atmosphere of the main processes of art pedagogy, the combination and interaction of different methods. This includes innovative modern methods of art pedagogy and general interdisciplinary communication.

Key words: art pedagogy, innovation, artistic culture, development.

Кіріспе. Қазіргі таңда, көркемдік білім беру саласындағы инновациялық дидактикалық үдерістердің түпкі мақсаты – жаңашылдықты арнайы нормаға, дәстүрге айналдыру. Әрбір, шығармашылық процестер арқылы оқытушы мен студенттер арасындағы байланыс және оның оң қызметімен көркемдік әрекетін стереотипке келтіру, заманауи білім берудің мазмұнымен студенттерді таныстыру. Ал, арт-педагогика дидактикалық көркем білім беру дәстүрлерін, дизайн графика білімгерлеріне инновациялық ұдайы жаңа әдістермен ұсынады.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Арт-педагогиканың инновациялық әдістемелік принциптері көркем білім беру және дизайн саласындағы студенттерге оның құрылымдық құрамдас бөлігін сипаттап және бағдарлау схемасын қалыптастырып, ондағы өнер теориясындағы аспектілерін дамыту.

Жалпы, жоғары сапалы, заманауи оқытуды жүзеге асыру үшін арт-педагогика әдістемелері көркем дизайн саласында кәсіби білім беруде негізгі процесс болып табылады. Бұл үдерісте білім мазмұнын түрлі категориялар арқылы ерекше қызықтыруға болады. Мысалы: болашақ кәсіптік оқыту және сонымен бірге көркемдік графика дизайн саласындағы мамандықтар үшін әлемнің біртұтас суреті аясында осы кәсіби саланы пайымдау ең маңызды құрылғы ретінде ала аламыз. Оның үстіне, бұл пайымдаумен қатар көркем дизайнның кәсіби қызмет объектісі ретінде түсіну және оның нақты негізгі сипаттамалары мен қасиеттерін ашып, тұтастай өзін-өзі қамтамасыз ету. Сонымен, қазіргі таңда арт педагогиканың өзектілігі ерекше. Көркем педагогиканың мәні бұл өсіп келе жатқан тұлғаны тәрбиелеу, оқыту, дамыту, қолдау үшін ондағы өнер мен педагогика саласын және психологияны біріктіру болып табылады.

Педагогикада осы саланы зерттеумен айналысқан Н.Ю.Сергеева «Арт педагогикасы пәнін жалпы мағынада білім беру кеңістігінде өнер және көркемдік іс-әрекет арқылы тұлғаны қалыптастыру ретінде анықтауға болады» дейді [1, 15 б].

Бүгінгі таңда үйлесімді тұлғаны дамытудың, адамның рухани мәдениетін арттырудың ең тиімді құралы мәдениет, өнер және шығармашылық жетістіктерімен танысу болып саналады.

Демек, арт педагогика бұл екі құрамдас бөліктің – өнер мен педагогиканың жай ғана механикалық қосындысы емес, мәдени мұраның, бірнеше өнер түрлерінің көмегімен адамды оқыту, тәрбиелеу және дамыту процесінде санаға, мінез-құлыққа және адам әрекетіне әсер етуінің синтезі. Иммануил Кант мәдениет пен өнердің не екенін, олардың адам бойындағы данышпандық қасиетінің ашылуына қалай әсер ететіні туралы өз ойын айтқан болатын; «Оның ойынша, адамзатты көріктендіруші мәдениет пен өнер, ең жақсы қоғамдық құрылым – бәрі де араласудың жемісі» дейді [2, 45 б].

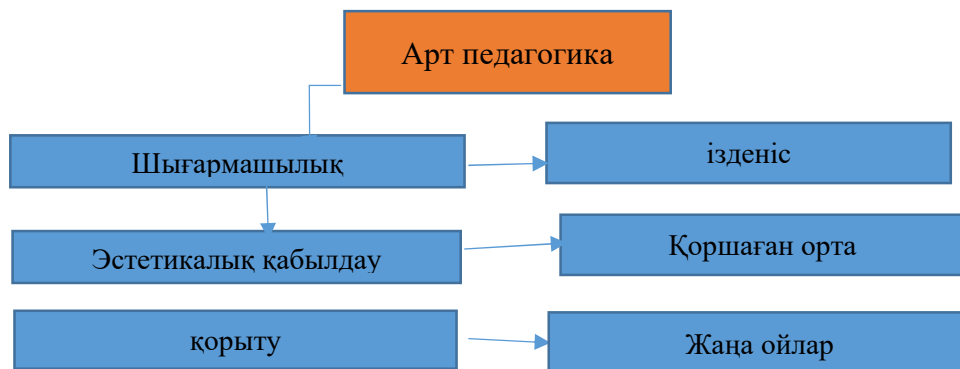
Көркемдік педагогиканың негізгі міндеттеріне келсек олар келесі:

- *тәрбиеге, оқытуға, дамытуға оңтайлы әсер ететін өнердегі шығармашылықтың және әр түрлі көркемдік қызметтің құралдары мен әдістерін педагогикалық өріске тарту;*

- ұлттық мәдениеттің биік үлгілерін бағалай білуге және рухани-адамгершілік құндылықтарды бойына сіңіруге тәрбиелеу;
- тұлғалық және жан-жақты даму үшін өнер арқылы қоршаған әлемді түсіну қабілетін тәрбиелеу;

Зерттеу нәтижелері. Осылайша, арт педагогиканың маңызды аспектісі – дағдыларды қолдау және тұлғааралық қарым-қатынасты дамыту болып табылады. Ал, қарым-қатынас арқылы түрлі әдістермен оқушыларды ұжыммен жұмыс істеуге, әртүрлі жағдайларға бейімделулеріне, эмпатия мен тыңдау дағдыларын дамытуға қалыптастырады.

Демек, арт педагогика бұл әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуға ықпал етеді. Жеке талпыныстары арқылы олардың түрлі көркемдік қызығушылықтарын арттыруға болады (сурет 1).

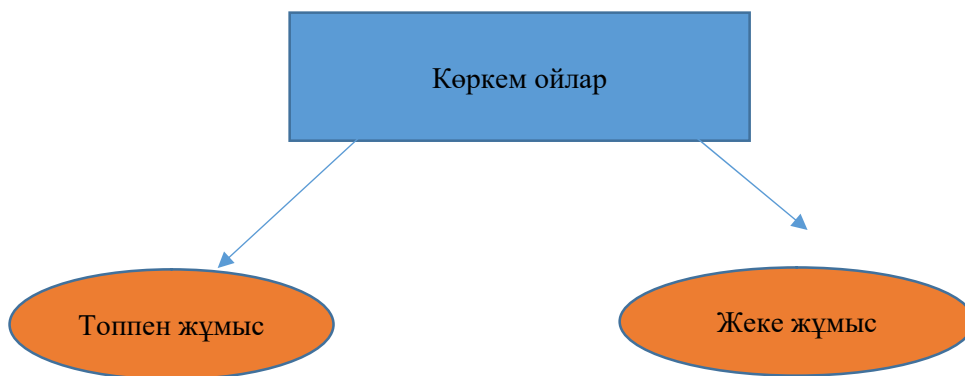

Сурет 1. Арт педагогика қажеттіліктері

Арт педагогика білімгерлерді оқуға деген қызығушылықтарын оятып, жан-жақты дағдыларды дамытуға көмектеседі және оқушылардың шығармашылық өсуіне ықпал етеді. Нақты аудиторияның оқу мақсаттары мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін әдістерді таңдауына да маңызды. Көркемдік педагогикада түрлі сызбаларды қолдану арқылы бірнеше маңызды мәліметтерді түсіндіруге болады. Мысалы: Британдық жазушы және ағартушы Сэр Кен Робинсон, көркем білім берудегі шығармашылық пен өнердің маңыздылығын жақтаушысы: «Іштегі жалын»: атты кітабында әрбір мұғалімнің шабыты» өнер арқылы шығармашылықпен дамытуға бағытталған дейді [3, 30 б].

Демек, көркемөнер педагогикасы оқу процесін айтарлықтай байыта алатын жеке шығармашылықты дамытуға және көрнекі қабылдауды жақсартуға ықпал ете алады. Соған орай, арт педагогикасы арқылы пән аралық байланыс та білімгерлердің танымдылығын арттырады, олар келесі:

- 1) қызығушылықтарын белсендіру;
- 2) оқу барысында мәдениет пен өнер туындыларын оқу қажеттілігін дамыту;
- 3) білімгерлердің коммуникативті қабілеттерін арттыру;
- 4) эмоцияларды жүзеге асыру т.б. (сурет 2).

Сурет 2. Арт педагогика тұжырымдамасы

Жоғарыда, сурет бойынша білімгерлердің негізгі ой қорыту жүйесін салыстырмалы түрде қарауға болады. Нақты топпен немесе жеке жұмыс арқылы балалардың ой қиялының даму ерекшелігін көре аламыз. Дербес көрсетілім мен топпен байланыста жасалған жұмысты салыстырып, ондағы терең ой тұжырымын анықтауға болады. Әрине, кез келген бағытта, пән оқытушысы өз әдіс тәсілі арқылы білімгерлердің белсенділігін тексере алады. Сонымен, арт педагогикасы өнерді әртүрлі пәндер бойынша оқуды жақсарту үшін оқыту құралы ретінде пайдаланылады. Яғни, көркем шығармаларды түсіндіру, түсіну және бейнелеу қабілетілік маңызды дағдыларын арттыру болып табылады. Шығармашылық идеялар мен көркем шығармаларды тудыру кезеңдері мен факторларын зерттеу арқылы арт педагогика саласы нақты тұжырымды айқындайды. Көркемөнер педагогикасы қоршаған орта мәселелерімен хабардар ететін әрбір әрекетке ықпал ету үшін де қолданылады.

Дегенмен, көркемдік педагогиканың да өзіндік, бірегей мақсаттары бар – мысалы, оның рухани-адамгершілік мәдениетін дамыту процесінде тұлғаның этикалық және эстетикалық «иммунитетін» қалыптастыру. Бұл әсіресе қазіргі әлемде өте маңызды, онда біздің жас ұрпақ жағымсыз дәм мен руханилықтың жетіспеушілігінің мысалдарын жиі кездестіреміз. «Этикалық иммунитет» – жеке тұлғаның қоршаған ортадағы азғын құбылыстарға қарсы тұруын және қоғамдағы тез өзгеріп жатқан әлеуметтік жағдайға барабар жауап беруін, жағымсыз моральдық жағдайға әкелетін материалдық және идеологиялық азғыруларды жеңу үшін рухани ресурстарды ұйымдастыруды қамтамасыз ететін интегралды қасиет.

Ал енді, арт педагогика келесі міндеттерді шешуге қабілетті:

- 1) білімгер мен оқытушының оқу процесін жеңілдету;
- 2) оқытушы мен студенттер арасындағы қарым-қатынас процесінде туындайтын агрессия және басқа да жағымсыз сезімдер үшін қоғамға қолайлы жол іздеу;
- 3) түрлі диагностикалық қорытындылар үшін материалдың болуы;
- 4) білім, және дағдыларды тұлғалық тұрғыдан маңызды ететін мұғалім мен оқушының қалыптасқан рухани-эмоционалдық тәжірибесіне негізделген оқу материалын әзірлеу;
- 5) оқытушы мен студенттер арасында қарым-қатынас орнату, диалог үшін барынша қолайлы жағдай жасау;
- 6) кез келген оқу процесінде тұлғаның этикалық, эстетикалық, эмоционалдық сферасына әсер ету арқылы адам тұлғасының тұтастығын сақтауға көмектесу;
- 7) тұлғаның қоғамға бейімделуіне (өзін-өзі тануға, анықтауға, жүзеге асыруға), бүкіл адамзаттың әртүрлі нысандарындағы шығармашылық жемістерімен таныстыру, өзіндік шығармашылықты құру арқылы ықпал ету;
- 8) оқу процесінде қажетті рефлексиялық мәдениетті, ішкі бақылау сезімін дамыту;
- 9) классикалық және халық өнері құралдары арқылы оқу, тәрбиелеу, дамыту барысында барлық сезім мүшелерінің, есте сақтаудың, зейіннің, ерік-жігердің, қиялдың, түйсіктің дамуына ықпал ету. Бүгінгі таңда көркем педагогиканың келесі концептуалды идеялары бар, олар:
 - гуманизация идеясы;
 - шығармашылық идея;
 - рефлексивтілік идея;
 - интегративтілік идеясы.

Мұндағы әрбір идеялар өзіндік шығармалық тұсымен ерекшеленеді. Сонымен, дәстүрлі арт педагогикасы өнертанумен, өнер психологиясымен, еңбек психологиясымен тығыз байланысты. Осы ғылым салаларындағы білімдер өнердің даму заңдылықтарын, ондағы адам мен қоғамның әлеуметтік және рухани өміріндегі орны туралы түсінік береді. Мұнда әрбір өнердің тәрбиелік, танымдық және реттеушілік функцияларының мәнін түсінуде ерекше роль атқарады. Осы тұста өнердің іргетассынсыз потенциалдық мүмкіндіктерді түсіну және оларды оқу-тәрбие процесінде тиімді пайдаланудың теориясын жасау мүмкін емес. Көркемдік педагогика мен жалпы әлеуметтік педагогиканың нақты әдістермен тығыз байланысын ашады. Арт педагогикасының барлық әдістері белгілі бір нақты жағдайда ең

үлкен нәтиже бере алатын және мұғалім бірқатар факторларын ескере отырып анықтайтын негізгі комбинацияда, құрамда қолданылатын, соның ішінде: білім берудің мақсаттары мен міндеттерін жас ерекшеліктеріне қарай балалардың жеке ерекшеліктерін дайындық деңгейіне оқу пәнінің мазмұны мен нақтылығын және оқытушының шеберлігіне қарай анықтауға болады.

Нақты айтқанда, арт педагогиканың әдістері ерекше білім беру қажеттіліктерімен және студенттердің әрбір санаты үшін дайындалған әдістер мен арнайы таңдау қажеттілігін ескере отырып, дидактикада, көркемдік педагогикада және арнайы жіктеуге арналған түрлі тәсілдерге негізделген. Ғылым саласында, арт педагогика – өнердің белгілі бір түріне жататын жанрмен де, психокоррекциялық сауықтыруды жүзеге асырудың фокусы мен технологиясымен де анықталатын айырмашылықтары мен даралықтары бар психокоррекциялық әдістердің жиынтығы [4, 10 б].

Соған орай, өз кезегінде көркемдік педагогиканың әрбір түрі ішкі түрлерге бөлінеді. Бірақ арт педагогикадағы ерекше айырмашылықтарды тек өнер түріне жататын сенімдер негізінде қарастыру қателік. Арт педагогиканы түрлі психологияда, арт-терапияның түрлерінде адамға емдік-коррекциялық әсерге және оны ұйымдастыру формасымен де байланыстыруға болады. Сол себепті, көркемдік педагогиканың барлық түрлері негізі – субъектінің нақты қызметімен, белсендіру құралы ретінде адам дамуындағы белгілі бір ауытқуларды түзетуге де септігін тигізеді. Көркемдік педагогиканың нақты дамуының әдістері мен тәсілдері коррекциялық негізгі жұмыстардың түрлері мен тәсілдерін органикалық негізбен үйлесуі мүмкін. Сондай ақ, нақты жағдайды ескере отырып, олардың оңтайлы комбинациясында бірнеше әдістерін де өте мұқият таңдауды талап етеді.

Қорытынды Жалпы қорыта айтатын болсақ, қазіргі таңда арт педагогика білім беру тұсында әртүрлі салалармен тікелей байланысты. Көркемөнер педагогикасы нақты әлеуметтік жұмыс, ерекше қажеттіліктері мен қабілеттері бар балалармен тікелей жан-жақты мәселелерді де қамтиды. Демек, ол өз білімі мен дағдыларын өмірдің бірнеше салаларында қолдана алатын инновациялық шығармашыл және үйлесімді жеке тұлғаны дамыту міндетін де орындайды. Осылайша арт педагогикасы арқылы оқытушылар жан жақты қажеттіліктерді ескере отырып, заман талабына сай мүмкіндіктерді игеруге қол жеткізеді.

Әдебиеттер:

1. Шатунова О.В. *Артпедагогика как новое направление педагогической деятельности // Традиции и инновации в подготовке детей и молодежи к творческой деятельности в области декоративно-прикладного искусства и дизайна: материалы международной научно-практической конференции. Елабуга, 2016. С. 212-214.*
2. Верховодова Р.А., Галустов Р.А. *Зарубежный опыт. Артпедагогика как система интегративного применения элементов искусства в образовательном процессе // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия: Педагогика и психология. 2011. № 1. С. 15—17.*
3. *Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании : учебник / [Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская]. Москва : Academia, 2001. 247 с.*
4. Копытин, Е. А. *Арт-терапия / Е. А. Копытин. — М.: Новые горизонты, 2006.- 336 с.*
5. *Хрестоматия по педагогической психологии. / Учебное пособие для студентов: Красило А. и Новгородцева А. // Москва, 2009. – 207 с., С.34 – 37.*

References:

1. *Shatunova O.V. Art pedagogy as a new direction of pedagogical activity // Traditions and innovations in preparing children and youth for creative activities in the field of arts and crafts and design: materials of the international scientific and practical conference. Elabuga, 2016. pp. 212-214.*

2. Verkhovodova R.A., Galustov R.A. *Foreign experience. Art pedagogy as a system of integrative application of art elements in the educational process // Bulletin of the Adygea State University. Series: Pedagogy and psychology. 2011. No. 1. P. 15-17.*

3. *Art pedagogy and art therapy in special education: textbook / [E. A. Medvedeva, I. Yu. Levchenko, L. N. Komissarova, T. A. Dobrovolskaya]. Moscow: Academia, 2001. 247 p.*

4. Kopytin, E. A. *Art therapy / E. A. Kopytin. – M.: New Horizons, 2006. – 336 p.*

5. *Reader on educational psychology. / Textbook for students: Krasilo A. and Novgorodtseva A. // Moscow, 2009. – 207 pp., pp. 34 – 37.*

ӘОЖ: 377.5

ҒТАМР: 14.33.01

Сатылған Ж.М.¹, Рабилова З.Ж.²

¹*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 7М01405-Кәсіптік оқыту мамандығының 2 курс магистранты, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: Zhaniyaaa01@mail.ru*

²*Ғылыми жетекшісі: Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, PhD, қауымдастырылған профессор м.а. Алматы қ., Қазақстан, e-mail: zoza.rabilova@mail.ru*

ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ТӘСІЛ ШЕҢБЕРІНДЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ КӘСІПТІК КОЛЛЕДЖДЕР ЖҮЙЕСІНДЕ БОЛАШАҚ СӘН ДИЗАЙНЕРЛЕРІН ДАЯРЛАУ

Аңдатпа

Бүгінде мамандарын кәсіби даярлау мәселесі біршама деңгейде ғылыми, әдістемелік тұрғыда зерттелуде. Авторлар бұл мәселені тиімді шешу жолдарын орта кәсіптік білім беру жүйесін жаңғырту қажеттілігімен сабақтастыра байланыстырып, оның нысандарының бірі құзыреттілік көзқарасқа негізделген орта кәсіптік білім берудің мемлекеттік стандарттарына оңтайлы өзгерістер енгізу мәселесін де қарастырудың қажеттігін анықтайды.

Мұндай білім беру үдерісін авторлар колледж студенттерімен бірлесе отырып, өнімді педагогикалық іс әрекеттестік негізде олардың шығармашылық әлеуетін арттыра отырып, киім дизайны және жобалық-шығармашылық іс-әрекеттерде тиімді ұйымдастыру мәселелерін қарастырады. Сонымен қатар авторлар кәсіптік білім берудің құрылымын анықтай отырып, болашақ сән дизайны саласындағы мамандарды орта білім беру оқу орындарында кәсіби даярлаудың әдістемелік, әдіснамалық мәселелерін, психологиялық-педагогикалық оқыту шарттарын қарастырып, жалпы болашақ киім дизайн саласының мамандарының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру, дамыту үшін модульдік оқыту жүйесін енгізуді қарастырады. Жалпы авторлар, үздіксіз білім берудің қажеттілігі, оқу үдерісінде құзыреттілік әдіс-тәсілді ұстану, педагогикалық өзара іс-әрекеттестіктің қамтылуы мен болашақ мамандарға психологиялық-педагогикалық жағдайларды тудырту мен қоғамдағы орны мен маңызын анықтауды қарастырды.

Түйін сөздер: кәсіптік білім берудің құрылымы, үздіксіз білім беру, білім сапасы, модульдік оқыту, тұтас педагогикалық үдеріс, психологиялық-педагогикалық оқыту шарттары, педагогикалық өзара іс-әрекет

Сатылган Ж.М.¹, Рабилова З.Ж.².

¹ Магистрантка 2 курса специальности: 7М01405- «Профессиональное обучение» казахского национального педагогического университета имени Абая, г. Алматы. Казахстан.

e-mail: Zhaniyaaa01@mail.ru

² PhD, и.о. ассоциированного профессора казахского национального педагогического университета имени Абая. г. Алматы. Казахстан.

e-mail: zoza.rabilova@mail.ru

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ДИЗАЙНЕРОВ ОДЕЖДЫ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОЛЛЕДЖЕЙ КАЗАХСТАНА В КРУГАХ КОМПЕТЕНЦИОННОГО ПОДХОДА

Аннотация

Сегодня вопрос профессиональной подготовки специалистов изучается на определенном уровне в научно-методическом плане. Пути эффективного решения данной проблемы авторы связывают с необходимостью модернизации системы среднего профессионального образования, а также определяют необходимость рассмотрения вопроса о внесении оптимальных изменений в государственные стандарты специального профессионального образования, в основе одной из форм которого лежит на компетентностном подходе.

Авторы такого образовательного процесса совместно со студентами колледжа предлагают рассмотреть вопросы эффективной организации проектирования образовательного процесса, проектно-творческой деятельности, повышения их творческого потенциала на основе продуктивного педагогического взаимодействия.

При этом авторы, определяя структуру профессионального образования, рассматривают методические и методологические вопросы профессиональной подготовки будущих специалистов дизайна одежды в средних специализированных учреждениях. Рассматриваются условия психолого-педагогической подготовки, введение модульного образовательной системы подготовки специалистов.

В целом авторы подчеркивают об необходимости непрерывного образования, соблюдения компетентностного метода и подхода в образовательном процессе, включения педагогического взаимодействия, создания психолого-педагогических условий для будущих специалистов, определяя их места и значимости в обществе.

Ключевые слова: структура профессионального образования, непрерывное образование, качество образования, модульное обучение, целостный педагогический процесс, условия психолого-педагогической подготовки, педагогическое взаимодействие

Satylgan Zh.M¹. Rabilova Z.Zh².

¹2-nd year master's student, specialty: 7M01405 – “Vocational Training”, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty city. Kazakhstan.

E-mail: Zhaniyaaa01@mail.ru

² PhD, acting associate professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai. Almaty city. Kazakhstan. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru

PREPARATION OF FUTURE CLOTHING DESIGNERS IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL COLLEGES OF KAZAKHSTAN WITHIN A COMPETENT APPROACH

Abstract

Today, in scientific and methodological terms, the issue of professional training of specialists is considered at a certain level. The authors associate ways to effectively solve this problem with the need to modernize the system of secondary vocational education, and also determine the need to consider the issue of making optimal changes to state standards of special vocational education, one of the forms of which is based on a competency-based approach.

The authors of such an educational process, together with college students, propose to consider the issues of effective organization of the design of the educational process, design and creative activities, and increasing their creative potential based on productive pedagogical interaction. At the same time, the authors, defining the structure of vocational education, consider methodological and methodological issues of professional training of future clothing design specialists in secondary specialized institutions. The conditions for psychological and pedagogical training and the introduction of a modular educational system for training specialists are considered.

In general, the authors emphasize the need for continuous education, compliance with the competency-based method and approach in the educational process, inclusion of pedagogical interaction, creation of psychological and pedagogical conditions for future specialists, determining their place and significance in society.

Keywords: structure of professional education, continuing education, quality of education, modular training, holistic pedagogical process, conditions of psychological and pedagogical training, pedagogical interaction

Кіріспе. Бүгінде бәсекеге қабілетті колледждің заманауи түлегі өзінің кәсіби қызметін жоғары деңгейде жүзеге асыратын, өзінің мамандығына жеке шығармашылық үлес қоса алатын, өз алдына жеке мақсат міндеттерді мығым қоя отырып, оны жүзеге асыра алатын, өзінің кәсіби қызметінің нәтижелеріне қоғамның қызығушылығын тудыра алатын маман болуы керек екені баршамызға аян. Сондықтан да бүгінде колледждер сапалы білім беруге, әрбір студенттің бойына білімді сіңіре отырып, жоғары мәдениетті кәсіби маман тәрбиелеуге және оған тиесілі мінез-құлық ережелері мен нормаларын үйретуге міндетті деп білеміз.

Латын тілінен аударғанда «құзырлылық» адамның білім мен тәжірибеге қатысты мәселелердің түйінін, шешімі мен кешенінен хабары барын білдіретін дүние. Сондықтан да белгілі бір салада құзыретті адам осы саланы негізді түрде бағалауға және тиімді іс әрекет етуге мүмкіндік беретін қажетті білім, білік, іскерлік пен қабілеттерге ие болуы қажет.

Сонымен бірге кәсіби құзыреттілік жеке педагогикалық-психологиялық білім, оның ішінде тәжірибе, психологиялық дайындық деп те аталады.

Қазіргі кезеңде білім беруді модернизациялаудың бір бағыты – құзіреттілікке негізделген әдіс-тәсілді кеңінен қолдану қажеттігі өте маңызды деп білеміз.

Жалпы, құзыреттілік тәсіл – құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағытталған білім берудің мақсаттарын анықтауға, білім мазмұнын таңдауға, оқу –тәрбие үдерісін тиімді ұйымдастыру

және білім беру нәтижелерін бағалаудың жалпы заңдылықтарының жиынтығы ретінде көрініс табады.

Еркін және белсенді ойлай алатын, оқу-тәрбие үдерісін үлгі ете алатын, оқыту мен тәрбиелеудің жаңа идеялары мен озық технологияларын өз бетінше қалыптастырып, жүзеге асыра алатын болашақ пән мұғалімінің кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру мәселесі қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайда өзекті болып отыр. Біріншіден, кәсіби құзыретті пән мұғалімі ол оқу-тәрбие жұмысының үдерісін шығармашылық тұрғыда шешуі болса, ал студенттердің барынша қалыптасуына өз тарапынан барынша оң ықпал етеді деп сенеміз. Ал, екіншіден, ол өзінің кәсіби қызметінде жақсы нәтижелерге қол жеткізе ала алатыны және үшіншіден, ол өзінің кәсіби мүмкіндіктерін жүзеге асыруға қоғамдық ортада барынша ықпал ете алатындығы деп білеміз.

Педагогикалық әдебиеттерде «құзыретті» және «құзыреттілік» терминдері жиі қолданылады және қазірдің өзінде аталған ұғымдар ғылыми еңбектерде, әдістемелік құралдар мазмұнында мығым қалыптасқан. Олардың кеңінен қолданылуы, әсіресе, білім беру мазмұнын жаңарту қажеттілігіне байланысты толық негізделгендігін атап өтуге болады. Мысалы, жалпы білім беру мазмұнының жаңарту стратегиясында: «...білім беру мекемесі қызметінің негізгі нәтижелері өз алдына білім, білік, іскерлік және дағды жүйесімен тұрақталып қалмауы тиіс» - делінген.

Біз бұл жерде білім алушыларға интеллектуалдық, құқықтық, ақпараттық және басқа да салалардағы негізгі құзыреттердің жиынтығы жөнінен де хабардар етіп отыруымыз керек. Дегенмен, осы уақытқа дейін еуропалық білім беру қоғамдастығында білімнің белгілі бір деңгейі кәсіби орта білім беру ұйымдарының яғни, колледж түлектерінің қалаған имиджін (кәсіби біліктілік үлгісін) сипаттау үшін қолдануға қатысты «құзыреттілік» ұғымының бірде-бір нақты және бір мәнді анықтамасы жоқ екенін анықтаған едік.

Болашақ маманның қазіргі заманғы құзыреттілігін қалыптастыру тек оқу пәндерінің тізбегінде, жетегінде ғана қарастырылмай, сонымен қатар пәнді меңгеру үдерісінде де қалыптасатын кәсіптік, кәсіби дағдылар мен іскерліктерді қамтитын білім мазмұнын студенттердің қоғамдық, саяси және мәдени өмірінде де белсенді позициялар арқылы жүзеге асырылу қажеттігін атап өткіміз келеді. Осының барлығы болашақ пән мұғалімінің тұлғасын қалыптастырады және дамытады, оның өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру әдістері мен тәсілдері болады. Сондықтан да бұл пән мұғалімінің кәсіби субъект ретінде «тұлғадан тұлғаға» сынды жүйесі ретінде өтіп, болашақта кәсіби маман ретінде тиімді қызмет етуін сапалы қамтамасыз ететін фактор ретінде қарастыруға болады.

Қазіргі заман талабына сай, нақты қабілетті және өміршең болуы үшін қажетті сапалар, білім, дағдыларға ие құзыретті маманды дайындау ғылыми негізде сәйкес оқыту жүйесін құрамайынша бұл мақсат міндеттерді жүзеге асыру мүмкін емес. Жалпы, болашақ маманның құзыреттілігін анықтаудың әртүрлі әдіс-тәсілдері бар. Мәселен, Н.Ф. Талызина құзыреттіліктің үш құрамдас бөлікке сәйкес келуі керек деп есептейді: сапа, білім және дағдылар.

Оларға мына қасиеттер жатады:

- еңбекке, зейінге, шығармашылыққа деген оң көзқарастарын білдіру;
- мінез-құлық пен белсенділіктің жалпы стилін сипаттайтын: еңбексүйгіштік, дербестік, өз сөзіне адалдық, белсенділік және жігерлілік;
- ақыл-ой қабілеттері: икемділік, көрегендік, имандылық, көрегендік;
- әкімшілік-ұйымдастырушылық: жұмыс ортасын тиімді құра білу, адамдарды басқара білу, ұжымды қарым қатынас, адамдарды түсіну, оларды сендіру;
- адамдарға деген оң қатынасты сипаттайтын қасиеттер жиынтығы: адалдық, әдептілік;
- өзіне деген қатынасты сипаттай алуы: талапшылдық, қарапайымдылық, сенімділік, өзін-өзі жетілдіру және т.б.с.с.
- өз мамандығы саласындағы кәсіби білімі, жалпы мәдениетті, кәсіби іс-әрекеттерден үнемі хабардар болуы;

- берілген міндеттерді уақытылы, тиімді шеше білуі; түп нұсқа әдебиеттермен жұмыс жасай алу, еңбекке баулу, әр түрлі іс-шараларды жоспарлай білуі.

Бұл тізім әрекет түріне қарай кеңейтілуі немесе қысқартылуы да мүмкін. Кез келген саладағы маманның кәсіби қызметінің табысты болуы, ең алдымен, оның жалпы маман ретінде жеке даму деңгейіне де байланысты болары анық. Қазіргі жағдайда колледж түлегі жан-жақты білімді болуы керек. Сондықтан да бүгінде ғылыми-техникалық ақпарат көлемінің күрт дамып, артуы жағдайында колледж бүгінде жас болашақ кәсіби мамандарын өмір бойы біліммен қамтамасыз ете алмайтыны анық.

Негізгі бөлім. Кез келген қызмет саласындағы заманауи маманның әлеуметтік-саяси, көпмәдениетті, коммуникативті, ақпаратты және өзін-өзі дамыту құзыреттері болуы шарт.

Бүгінде Қазақстанда жаңа ұрпақтың білімді, жаһандық инновацияларға ашық және сонымен қатар өзінің түп-тамырын, әдет-ғұрпын, салт- дәстүрін ұмытпауы керек.

Осыған орай, бүгінде колледждерде болашақ педагогтың кәсіби құзыреттілігі – бұл пән мұғалімнің кәсіби қызметі жағдайында кәсіби мәселелер мен міндеттерді шешу қабілетінің дамығандығын білдіреді. Бұл әрине, жұмыстың тиімділігі мен ұтымдылығын анықтайтын білім, білік, іскерлік мен дағдылардың жиынтығынан құралатын дүние, яғни, жеке және кәсіби қасиеттердің құрамдас ажырамас бөлігі болып табылады.

Бүгінгі таңда Қазақстандағы кәсіптік білім берудің негізгі мақсаты – студенттерді кәсіби іс-әрекетке жан-жақты дайындау, яғни, болашақ киім дизайн мамандарының бір жағынан, маман үлгісінде қарастырылатын тапсырмалардың күрделілігіне, игерген білім, білік деңгейлеріне сәйкес келетін, үздіксіз білім алу үдерісін қамтамасыз ету туындайды.

Тұлғаның интегративті білім сапасының нәтижесін кәсіпқойлық жоғары кәсіби нәтижелерге қол жеткізуде ғана емес, сонымен қатар психологиялық құрамдастық бағыттардың да (психофизиологиялық сипаттамалары: ерік, психикалық іс әрекеттерді орындау қабілеті, шығармашылық іс-әрекетте саналы мотивтерді, қызығушылықтарды басшылыққа ала білуі) болуын қамтиды. Сонымен қатар әлеуметтік қасиеттер (адамгершілік, этикалық, еңбек, идеялық, жеке өзін-өзі анықтауға ықпал ететін) мен шығармашылық қабілеттер де өз деңгейінде дамып, осылайша, білім беру мазмұнының тұлғалық бағдары сақталуы қажет деп білеміз.

Бүгінде Қазақстанның орта білім беру ұйымдарының стратегиялық міндеттерінің бірі ол нарықтық экономика жағдайында жоғары білікті, бәсекеге қабілетті және сұранысқа ие кәсіби мамандарды дайындау болып табылады.

Бүгінде жұмыс берушінің көзқарасы бойынша, Қазақстанның ұлттық экономикасының дамуының заманауи жағдайында арнайы орта білім беру ұйымдарын бітірген маман қазіргі заманғы бәсекеге қабілетті маман моделінің негізін құрайтын келесі критерийлер жиынтығына сәйкес келуі қажет екенін атап өткен дұрыс. Олар: кәсіби құзыреттілік, ұйымдастырушылық қарым-қатынас дағдылары, шығармашылық тұрғыда ойлау қабілеті, өзін-өзі дамытуға ұмтылысы, ғылыми дүниетанымы қалыптасқан, компьютерлік сауаттылығы бар, гуманитарлық лингвистикалық құзыреттілігі дамыған, жоғары адамгершілік-имандылық қасиеті мен мәдениетті, салауатты өмір салтын ұстанатын маманның қалыптасуы қажет.

Кез келген қоғамның әлеуетінің, ресурстық күштерінің авангардтық маңызды бөлігі ол жастар болып табылатыны белгілі. Бұл фактінің Республикамыз тәуелсіздік алғаннан кейін жаңа мемлекеттіліктің іргетасының оңтайлы қаланып жатқаны Қазақстан Республикасының әлеуметтік, экономикалық жағынан дамуы үшін маңызы өте зор. Сондықтан да еліміздің экономикасын, әлеуметтік жағдайын барынша дамытуға, білім беру жүйесін барынша дамытуға қол жеткізу үшін де білімді, жасампаз, сындарлы күштер қажет.

Нәтижелер. Қазіргі Қазақстандық бизнес экономикалық дамуының локомотиві ретінде болашақта мамандардың айтарлықтай тапшылығын айтып, оларды бүгінде оқытуға жоғары қызығушылық танытып отырғаны мәлім. Бұл мәселені шешу үшін кәсіби орта білім беретін оқу орындарынан білім алып шығатын мамандарды тиімді кәсіби даярлау жүйесі, әлемдік өзгерістерге сәйкес біліктілікті қалыптастыру жүйесінің қажет екені айтылуда.

Осыған орай, кәсіптік оқыту деңгейінде әртүрлі білім беру бағдарламаларын әзірлеу және оны енгізу арқылы заманауи жеке тұлғаның үздіксіз білім алуына барынша жағдай жасау мен біліктілікті арттыру бағдарламаларын құрастыру бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып отыр.

Сонымен қатар, бұл қазақстандық азаматтарға өмір бойы білім алу құқығын жүзеге асыру мүмкіндігін беретін қосымша кәсіптік білім беру және кәсіптік оқыту жүйесінің өз деңгейінде қарастырылуы, яғни адамның өмір бойы үздіксіз білім алуын жүзеге асыру қажеттілігі, бұл адамның толыққанды білім алуы үшін қажет деп білеміз.

Қазақстан Республикасындағы орта кәсіптік білім беру жүйесінде білікті мамандарды даярлауды, сондай-ақ қоғам мен мемлекеттің сұранысына сәйкес келетін қазіргі заманғы еңбек нарығында сұранысқа ие болашақ құзеттілігі жоғары мамандарды бойынша оқытуды көздейді [1, 4].

Орта кәсіптік білім берудің мемлекеттік білім беру стандарты (оқытудың қолданыстағы бағыттарының барлық шеңберінде) негізгі білім беру бағдарламаларының құрылымына, іске асыру шарттарына қойылатын талаптарды, сондай-ақ сипатталған негізгі білім беру бағдарламаларын меңгеру нәтижелеріне қойылатын талаптарды айқындайды. [2]

ҚР білім туралы заңында білім сапасы мемлекеттік білім стандартында көрсетілген құзыреттер жиынтығымен сипатталған негізгі білім беру бағдарламаларын меңгерудің жоспарланған нәтижелеріне алынған кәсіптік білімнің сәйкестігі ретінде айқындалғанын ескеру қажет. Құзыреттілік негізінде мемлекеттік білім беру стандарттарын енгізу жағдайында орта кәсіптік білім беру жүйесін жаңғырту кәсіптік және жалпы білім беру мазмұнын дамытумен және қайта құрылымдаумен тығыз байланысты болуы қажет[3].

Жалпы және кәсіптік орта білім берудің сабақтастығы қазіргі заманғы білікті мамандарды тиімді, сапалы даярлаудың негізгі шарттарының бірі болып табылады. [4] Негізгі жалпы білім берудің мемлекеттік білім беру стандарты меңгеру нәтижелеріне тұлғалық, пәндік және метапәндік құзыреттіліктер мен талаптарды белгілейді, оның ішінде білім алушылардың оқу-танымдық, игерген білімді іс-әрекетте ұтымды пайдалану үшін қажетті әмбебап оқу тәрбиелік іс әрекеттер қамтылады.

Өкінішке орай, бүгінде орта кәсіптік білім беру жүйесінде педагогтар мен кәсіптік оқыту шеберлерінің нақты білім беру тәжірибесі мен олардың тығыз сабақтастық мәселелері әлі де болса өз шешімін таппағанын көрсетеді. Орта кәсіптік білім беру жүйесіне түсетін мектеп оқушыларының контингенті негізінен оқуға ынтасы жоқ (немесе ынтасы әлсіз), өзін-өзі ұйымдастыруы, оқу және кәсіптік траекториясын өздігінен анықтау қабілеті төмен, көзқарастары өз деңгейінде қалыптаспаған және әлеуметтік-психологиялық түзетуді қажет ететін жасөспірімдерден тұратыны анықталған.

Орта кәсіптік білім берудің негізгі білім беру бағдарламаларының мазмұнын тиімді меңгерту үшін, оларда кәсіби арнайы пәндік саласында қажетті білімді игеру, оқу-жобалық, конструкторлық-технологиялық және кәсіптік мәселелерді шешу қабілетіне түрлендіру дағдыларының жетіспейтіндігі және ақпараттық коммуникациялық технологияларды сенімді қолданушы деңгейінде меңгере алмайтындықтары мен оқу-тәрбие үдерісі мен іс әрекетінде ақпарат көзі ретінде пайдалана алмаулары арасында қарама-қайшылықтардың болуы анықталуда.

Колледжге түсетін жасөспірімдердің психологиялық ерекшеліктері мен жеке дара мінез-құлықтық ерекшеліктерін, өз бетінше және саналы түрде болашақта мамандық таңдаудағы қиындықтарын, мақсатсыздығын, оқуға ынтасының төмендігін ескере отырып, орта кәсіптік білім беру ұйымдарының пән мұғалімдерін оқытудың осындай құралдары мен әдістерін іздеу бүгінде өзекті мәселе.

Бұл ізденістер барысында біздер студенттердің шығармашылық сипатта болатын оқу-технологиялық іс-әрекеттер үдерісіне белсенді қатысқан жағдайда ғана бұл мәселені оңтайлы шешуге болатынын білеміз. Сонымен қатар, білім алушылардың оқу-тәрбие және өнімді жұмысы неғұрлым қарқынды және мазмұнды болса, олардың игеріп жатқан өз мамандығына

деген сенімділігі мен оң көзқарасы да соғұрлым қарқынды және мазмұнды өзгеріске ұшырайды деп есептейміз.

Орта кәсіптік білім берудің мемлекеттік білім беру стандарттарына енгізудің нақты педагогикалық тәжірибесінде модульдік оқыту жүйесі тиімді қолданылуда. Әрине, бұл вариативті құрамдас бөліктері бар модульдік білім бағдарламаларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді деген сенімдеміз.

Орта кәсіптік білім берудің кәсіптік оқыту бағдарламаларын қалыптастыруға мұндай көзқарас жаңа сұранысқа ие мамандықтар мен біліктіліктердің пайда болуына жедел ден қоюға және заманауи технологияларды дамыту салаларында жаңа білім беру модульдерін енгізуге, біліктілікті қамтамасыз етуге мол мүмкіндік беретіні аян. Сондықтан да кәсіптік білім берудің озық сипаты және студенттердің кәсіби тұрғыда өсу мүмкіндігі, олардың еңбек нарығының өзгермелі жағдайларына тез бейімделуі, ескірген немесе кез келген біліктілікке сұраныстың төмендігі жағдайында қайта даярлауға дайын мамандарды кәсіби даярлау бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып табылады.

Ғылыми пікірлер. Бүгінде білім беру бағдарламасының маңызды бөлігі ол оқу тәжірибесі (бұрын өндірістік тәжірибе деп аталды) болып табылады. Оқу шеберханаларында студенттердің семинар практикалық сабақтарының орын алуы мен тәжірибе тұрғысында нәтижелі жұмыс атқарулары болып табылады, оның нәтижесі нақты тәжірибеде өз мамандығының аясында шығармашылық жобаларды жүзеге асыру болып табылады. Оқу-тәрбие жұмысын сәтті аяқтау студенттерге өзін-өзі бағалауды айтарлықтай арттыруға және өз топтарының студенттерінің арасында беделге ие болуға мүмкіндік береді.

Өндірістік тәжірибе барысында мамандар студенттермен бейресми жағдайда жиі араласатындықтан, психологиялық тығыз байланыс орнатуды көздейді. Сонымен қатар, өндірістік тәжірибе барысында – студенттер болашақта өз пәндік саласының аясында лайықты мағлұматтардан хабардар болып, болашақта осы саланың лайықты өкілі, кәсіби маманы болу үшін көп нәрсені үйренуі қажет екенін ұғынып, тәжірибе соңында кәсіби тұлғаның үлгісі қалыптасатыны анық аңғарылатын болады [3, 48].

Бүгінде болашақ дизайнерді және жеке тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруда студенттердің өздеріне бағытталған шығармашылық іс-шараларға: жас дизайнерлер байқауларына, кәсіби шеберлік сыныптар мен түрлі байқауларға, сән фестивалдеріне, көрмелерге және демонстрацияларға кәсіби тұрғыда дайындау мен ұйымдастыру, тәжірибе жинақтау үлкен мәнге ие.

Негізінде бұл студенттерді кәсіби ортаға бейімдеуге мүмкіндік беретін, оларды шығармашылық өндіріс үдерісіне, технологиялық және конструкторлық кәсіби қызметке тартатын, қоршаған әлемде өзін-өзі анықтауда, өздігінен білім алу және өзін-өзі жетілдіруде тиімді жолдарын табуға ынталандыратын және олардың іскерлік дағдыларын дамытуға барынша ықпал жасайтын кәсіби оқытудың белсенді формалары болып табылатынын айтып өту қажет. [4, 10]

«Сымбат» дизайн және технология академиясында шығармашылық белсенділікті белсендіруге ықпал ете отырып, киім дизайнерлерінің кәсіби құзыреттілігін дамыту жұмыстары белсенді жүргізілетіні баршаға аян. Осындай байқаулар мен іс-шараларды ұйымдастыру, өткізу және қатысу барысында болашақ киім дизайны саласының мамандары кәсіби сынақтардан өтіп, әртүрлі өнімдер мен бұйымдарды орындауға мол мүмкіндік алады.

Қорытынды. Бәсекеге қабілетті киім топтамаларын құрастыру және шығару бойынша студенттердің, оқытушылардың және киім тігу шеберлерінің бірлескен ортасын құра отырып, оқу және сабақтан тыс іс-шаралары ұтымды ұйымдастыру, қолайлы психологиялық және эмоционалдық атмосферасын құруға, ортақ тапсырманы орындау үдерісінде студенттердің белсенділіктерін арттыруға, сондай-ақ шығармашылық идеяны жүзеге асыруға ықпал ету қажеттілігі туындайды.

Нақты оқу тәжірибесінде жүзеге асырылатын педагогикалық үдерістің негізгі мақсаты – студенттердің кәсіби іс-әрекетке деген қызығушылықтарын дамыту, жасөспірімдерге қажетті

жалпы мәдени және кәсіби құзыреттіліктерді меңгерулеріне көмектесу, олардың кәсіби ортаға бейімделу қабілеттерін дамыту мен кәсіби маңызды жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру болып табылады. Сонымен қатар өздерінің таңдаған мамандықтарына сәйкес шығармашылық қабілеттерін дамыту, өз мамандығына деген қызығушылықтары мен қанағат сезімдерін ояту қажет деп білеміз.

Мұндай кәсіптік білім беру үдерісінің түпкілікті нәтижесі орта кәсіптік білім беру түлектерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру, табысты, әрі сапалы кәсіби тұрғыда әлеуметтенулері мен өзін-өздерін жетілдіруде табысты жүзеге асырылатындығы сөзсіз.

Әдебиеттер:

1. Стратегия «Казахстан-2030» на новом этапе развития Казахстана 30 важнейших направлений нашей внутренней и внешней политики. Послание президента РК Н. А. Назарбаева народу Казахстана. – Астана. Юрист, 2007. –22 с.

2. Абдулаева П.З., Абдулаева З.Э., Гаджимагомедова Ш.С., Магомедова М.А., Абдулаева Х.С. Компетентный подход в профессиональной деятельности преподавателя высшего учебного заведения, соответствующего современным требованиям // Международный журнал экспериментального образования. – 2013. – № 11-1. – С. 172-174; URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=4478> (дата обращения: 19.12.2023).

3. Польшкина С. Н. Компетентный подход как методологическая основа обновления содержания образования // Дистанционная образовательная программа. Дополнительное образование. URL: <http://www.orenedu.ru> (дата обращения: 19.04.2015).

4. Андриенко А. В., Постников С. Н. Развитие трудового потенциала личности в системе дополнительного профессионального образования // Вестн. Томского гос. пед. ун-та (TSPU Bulletin). 2014. Вып. 6 (147). С. 139–143. 10.

II БӨЛІМ. МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ II РАЗДЕЛ. МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

ӘОЖ 372.878
ҒТАМР 14.35.09

Нарикбаева Л.М.¹, Орысбаева Ә.Р.²

¹ ғылыми жетекшісі – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Музыкалық білім беру және хореография кафедрасы, Өнер, мәдениет және спорт институты, Абай ат. ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: Lora_mn05@mail.ru

² Абай ат. ҚазҰПУ музыкалық білім және хореография кафедрасы, “7М01402– Музыкалық білім” мамандығының 2-курс магистранты, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: messa.r@mail.ru

ИМПРОВИЗАЦИЯ – ҚАЗАҚ МУЗЫКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ НЕГІЗІ

Аңдатпа

Мақалада қазақ тарихындағы музыкалық импровизация және жалпы рухани-мәдени даму кезеңдері зерттелді. Сонымен қатар, оқушыларды қазақ ұлтының халықтық музыкалық дәстүрлерімен таныстыру тұрғысынан ғалымдардың сараптаулары басшылыққа алына отырып, ауқымды түрде қарастырылды. Қазақстан Республикасының музыкалық білім берудің қолданыстағы әдістемелеріне сүйеніп және өзіндік оқыту схемалардың көмегімен оқушыларды дәстүрлі қазақ музыкалық аспаптарында импровизация арқылы қазақ халқының музыкалық дәстүрлеріне баулу ұсынылады.

Авторлардың ерекше көрсеткендері ол қазақ халқының өзіндік мәдени ерекшелігі кешегі ғасырлық болмыстың жарқын бейнесі ғана емес, болашақтағы ұлттық кейпіміздің негізгі тірегі бола алу керек деп айтылған. Яғни, өткен мәдени мұраларамызды өзіндік дәрежеде зерттеп алғанымызда ғана, жас ұрпақтың музыка саласында біліктілігі ұлттық танымдық дәрежеде қалыптасатыны анық.

Кілтті сөздер: музыка, импровизация, ұлттық ерекшелік, рухани мәдениет, тарихи сабақтастық.

Нарикбаева Л.М.¹, Орысбаева А.Р.²

¹ научный руководитель – доктор педагогических наук, профессор, кафедра музыкального образования и хореографии, Институт искусств, культуры и спорта, КазНПУ им.Абая, г.Алматы, Казахстан, e-mail: Lora_mn05@mail.ru

² магистрант 2 курса образовательной программы “7М01402– Музыкальное образование”, кафедра музыкального образования и хореографии КазНПУ им.Абая, г.Алматы, Казахстан, e-mail: messa.r@mail.ru

ИМПРОВИЗАЦИЯ – ОСНОВА КАЗАХСКОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация

В статье исследованы этапы музыкальной импровизации и общего духовно-культурного развития в истории Казахстана. Вместе с тем, в контексте ознакомления учащихся с народными музыкальными традициями казахской нации, авторами предлагается приобщить учащихся к музыкальным традициям казахского народа путем импровизации на традиционных казахских музыкальных инструментах, опираясь на существующие методики музыкаль-

ного образования Республики Казахстан и с помощью программ самообучения импровизации. Авторы подчеркивают, что своеобразная культурная самобытность казахского народа должна стать не только ярким воплощением вчерашней многовековой жизни, но и опорой будущего национального облика. То есть, только при самостоятельном изучении прошлого культурного наследия, очевидно, что квалификация молодого поколения в области музыки формируется на национальном уровне.

Ключевые слова: музыка, импровизация, национальная самобытность, духовная культура, историческая преемственность.

Narikbayeva L.M.¹, Orysbayeva A.R.²

¹ supervisor – doctor of pedagogical sciences, professor, department of music education and choreography, Institute of arts, culture and sports, Kazakh National Pedagogical University after Abay, Almaty, Kazakhstan, e-mail: Lora_mn05@mail.ru

² 2-nd year master's student of the educational program “7M01402-Music education”, department of music education and choreography of Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: messa.r@mail.ru

IMPROVISATION IS THE BASIS OF KAZAKH MUSICAL CULTURE

Abstract

The article examines the stages of musical improvisation and general spiritual and cultural development in the history of Kazakhstan. At the same time, in the context of familiarizing students with the folk musical traditions of the Kazakh nation, the expertise of scientists was considered. It is proposed to introduce students to the musical traditions of the Kazakh people by improvising on traditional Kazakh musical instruments, based on existing methods of musical education in the Republic of Kazakhstan and using self-learning schemes.

This peculiar cultural identity of all these Kazakh people should become not only a vivid embodiment of yesterday's centuries-old life, but also a pillar of our future national image. That is, it is only through independent study of the past cultural heritage that it is obvious that the qualifications of the younger generation in the field of music are formed at the national level.

Keywords: music, improvisation, national identity, spiritual culture, historical continuity.

Кіріспе

Қазақ халқының дәстүрлі аспаптық өнері – дамуымыздың түрлі кезеңдеріндегі әлеуметтік, тарихи-мәдени және ұлттық рухани өміріміздің өзіндік көрінісі болып табылады. Қазақ халқының музыкалық мәдениеті – ұзақ тарихи жолдың нәтижесі, сол себепті де әрбір шығарманың барысында оның өзіндік ерекшеліктері мен өмір сүру салты бейнеленіп отырды. Қоғамдық-тарихи тәжірибе барысында ұлттық болмыстық қазақы таным үшін, ең қолайлы көркем шығармашылықтың бірі – осы аталмыш аспаптық орындаушылық қалыптасты. Қазақтар әлемі – поэзия мен музыкаға айналды. Көптеген ғасырлар бойы музыкалық-поэтикалық және аспаптық өнер халықтың рухани күштерін шоғырландырды, оның адамгершілік заңдарын, көзқарастары мен сенімдерін білдірді.

Қазақ музыкалық мәдениетінде күй – жетекші жанр. Ол қазақ халқының қиын тарихи өткенінің – куәсі іспеттес. Саяси астар негізінде көптеген әндерге тыйым салынған кезде, күйлер жарық көрді. Өйткені оларды ешкім байыпты қабылдамады, күйлер қарапайым дыбыстардың көрінісі болып саналды. Қазақ халқы ғасырлар бойы қағаздарға сенбей, көшпелі өмір салтының өкілі бола отырып, өзінің барлық өнері мен мәдениетін өзіндік ішкі санасында сақтап келді. Адамның рухани тәрбиесінде оның күшті және әлсіз жақтары бар:

1. Күшті жағы-мәдениеттің өзектілігі, күнделікті қайталау.

2. Әлсіз жағы – бұл қағазға бекітілмеген, сондықтан басқа музыканттар орындағаннан кейін негіз өзгеруі мүмкін. Сол себепті де, қазір ойналып күйлердің қайсысы қай ғасырда болғанын біз нақты білмейміз. Қазақ халқының артта қалған жазу мәдениеті жалпы өнердің дамуына осы тұрғыда көп кедергі келтірді.

Көшпелі өмір салты, әрине, халықтық музыкалық және поэтикалық өнердің мазмұнына, бейнелеріне әсер етті. Бұл әсіресе аспаптық музыкаға қатысты. Жылқының бейнесі, көшпенділердің сүйікті досы – эпоста, ақын шығармашылығында, әндерде кең таралған. Қазақ музыкасы поэзиямен, сөзбен тығыз байланысты. Музыка мен сөз тек ән жанрында, ақындардың немесе жыраудың өзіндік өнерінде ғана емес, сонымен қатар аспаптық музыкада да байланысты – өйткені күйлер аңыздармен сүйемелденеді, олардың жасалуы мен авторы туралы әңгімелермен алдын-ала айтылады.

Осы келтірілген деректерге сәйкес, қазақ халқының музыка өнерінде өзгертулер мен құбылтулар өте жиі орын алып отырды. Себебі, жоғарыда атап өткеніміздей, сақталған музыкалық әуендердің ауыздан-ауызға тарауы немесе хатқа түскен күнде де, оның ескіріп, кейбір шумақтарына өзгеріс енгені анық. Сондықтан да, қазақ халқының музыкалық шеберлігінде импровизациялық орындау үдерісі өте қатты дамыды деп айтуға негіз бар. Жалпы, импровизация деп отырғанымыз – бұл музыканың ең көне түрі, онда музыка жазу процесі оны орындау кезінде жүреді. Бастапқыда импровизация әуезді және ритмді элементтердің канонизацияланған жиынтығымен сипатталады, олардың әр түрлі тіркесімі канондармен шектелмейді және форманың архитектуралық оқшаулануына байланысты болып табылады.

Сондықтан қазақтардың дәстүрлерін импровизациядан тыс елестету мүмкін емес-бір немесе басқа себептермен лезде поэзия немесе музыка жазу – бұл біздің елдік ерекшелік деп айта аламыз. Импровизация қазақ ауызша мәдениетінде жоғары дамыған. Көбісі квадратты экспромтпен жарқ етіп туынды жасай алады немесе қарапайым күй немесе ән орындай алады. Халық жадында белгілі бір оқиғаға жауап ретінде пайда болған жарқын музыкалық және поэтикалық импровизациялар әлі күнге дейін сақталған.

Нәтиже

Ұлттық рухани-мәдени көзқарасымызда ерекше құрметті орынды қазақ музыкасының кәсіби қайраткерлері – ақындар, жыраулар, жыршылар, күйшілер иеленді. Барлық аспаптық мұра – күйшінің халық күйлері мен авторлық шығармаларына бөлінеді. Біздің заманымызға дейін сақталған халықтық үлгілер – музыкалық мәдениеттің алғашқы қабатын білдіреді. Бұл күйлердің шығу тегі ежелгі мифология мен нанымдардың жаңғырығын сақтайтын архаикалық рәсімдермен байланысты болды. Күйшінің шығармашылығы музыкалық мәдениеттің дамуының жаңа, жоғары тарихи кезеңіне жатады. Дәстүрлі домбыра өнерінің шынайы гүлденуі 19 ғасыр болды, ол күйшінің – ауызша дәстүр мамандарының авторлық шығармашылығымен ұсынылды. Әр күйшінің өнері стильдің жарқын тұлғасымен ерекшеленді [1,13].

Күй ғасырлар бойы дамып келеді, ол қазақ халқының өмірімен тығыз байланысты. Қазақ халық музыкасының қазынасындағы күйлер мыңдаған екендігі белгілі. Нота мәдениетінің жоқтығынан олар бізге «ауызша дәстүр» түрінде, яғни ұрпақтан-ұрпаққа ауызша үйрету арқылы жетіп отыр. Әрине, көптеген күйлер тарихи асулардың ар жағында қалды, сондықтан біздің ұрпақтың басты міндеті – ежелден жеткен мәдени дүниеміздің дінгегін бұзбай, бүгінгі күнге дейін жеткен музыкамызды сақтау.

Талқылау

Халықтық мәдениет дәстүрлерін жаңғырту, мүмкіндіктерді зерттеу және оларды игерудің әртүрлі әдістерін іздеу қазіргі заманғы музыкалық білім беру жүйесінде өзекті болып табылады. Дәл осы қазақ халқының музыкалық даму тарихына толыққанды тоқталатын болсақ, 1932 жылдың қыркүйегінде Казцик пен КСР Халық Комиссарлары Кеңесінің шешімімен Алматы қаласында музыкалық-драма техникумы – Қазақстанда музыкалық білім

беруді бастаған алғашқы кәсіби музыкалық оқу орны ретінде ашылды. Бұған дейін Қазақстанда жаңадан ашылған Орта музыкалық оқу орнына кадрлар дайындайтын бірде-бір балалар музыкалық мектебі болған жоқ, сондықтан дарынды жастарды тарту және даярлау үшін техникалық мектепте негізгі курстардан басқа екі жылдық дайындық сабақтары болды, онда оқушылар музыкалық дайындықсыз қабылданды [2,27].

1933 жылы 29 сәуірде техникумда ұйымдастырылған ғылыми-зерттеу кабинеті мен музыкалық-эксперименттік шеберхананың маңызы зор болды. Жұмысты Ахмет Жұбанов басқарды. Оның негізгі мақсаты халық аспаптарының тембрлік ерекшелігін, домбыра мен кобызды жетілдіру, оларды дамытудың схемалық жоспарын құру мәселелерін зерделеу, қазақ халық музыкасының үздік үлгілерін жинау және жазу болды. Осыған байланысты Е.Брусиловский, домбырашылар М. Бөкейханов, А. Мұхитов, Танбар Медетов, музыка шеберлері ағайынды Романенко жұмысқа тартылды. Осындай атқарылған үздіксіз әрекеттер нәтижесінде бүгінге дейін, қазақ халық музыкалық дамуы – ерекше нақышта қалыптасып келеді [3,22].

Соңғы 20 жылда бірқатар ғалымдар (М. Х. Балтабаев, Б. Ғ. Ғизатов, Р. Р. Джердималиева, С. А. Елеманова, К. Ж. Қожахметова, Ш. Б. Кульманова, М.Оразалиева, С. және А. Райымбергенова, Б. Сүлейменова, С. А. Ұзақбаева) Қазақ ұлттық музыкалық мәдениетінің ерекшеліктерін ескере отырып, музыкалық білім беру әдістемесін жасау бойынша жұмыс жасады. Бұл әдістерде импровизациялық білім беру мен балалардың халық музыкалық аспаптарында ойнау шеберлігі детолыққанды зерттелді [4,87].

Қазақ музыкалық мәдениетінің дәстүрлерін сақтау және көбейту мәселелері бойынша көптеген этномәдени дереккөздерді, ғылыми әдебиеттерді талдау (М. Х. Балтабаев, Р. Р. Джердималиева, М. Е. Ержанов, Ш. Б. Кульманова, К. Ж. Қожахметова, А. И. Мұхамбетова, С. А. Ұзақбаева [5,32]) мыналарға жатқызуға болатын сәттерді бөліп көрсетуге мүмкіндік берді қазақ балаларын музыкалық тәрбиелеу жүйесіндегі дәстүрлі:

- ұлттық музыкалық аспаптарда ойнау;
- ұлттық музыкалық аспаптарда музыкалаудың негізгі нысаны ретінде импровизация;
- екі немесе бірнеше музыканттар арасындағы жарыс нысаны ретінде аспаптық орындаудағы диалог [6,11].

Жоғарыдағы мәліметтерді басшылыққа ала отырып, қазақ халқы рухани мәдениетінің мәңгілік құндылықтары – тамаша халықтық ауызша кәсіби музыкалық өнерді қалыптастырды деп айта аламыз.

Музыканың бірінші кезекте дәстүрлі формалары дамыды, олардың бірі-импровизация өнері. Табиғаты бойынша халықтық өнер болғандықтан, импровизация фольклормен тығыз байланысты. Сондықтан оның негіздерін ұрпақтан-ұрпаққа беру қазіргі кезде этнопедагогика деп аталатын бай тәжірибемен байланысты. Өздеріңіз білетіндей, халық шығармашылығының типтік қасиеті – болмыстың стихиялылығы мен импровизациясы болды [7,13]. Дәл осы импровизациялық бастаманың арқасында қазақтардың ауызша музыкалық мәдениетінің бірегей жауһарлары – күй, жыр, терме, айтыстар біздің заманымызға дейін сақталған. Алайда, импровизация өнерінің функционалдық маңызы: тек көркем мәдениеттің ауызша мұрасын сақтау мен беруде ғана еместігі белгілі [8,41].

Халық шығармашылығының көрнекті зерттеушілері Б.Асафьев, В.Беляев, А.Затаевич оның тұлғаның шығармашылық дамуындағы маңыздылығын атап өтті. Музыкалық білім мен тәрбиенің көрнекті оқытушылары Б.Барток, Е.Ж.Далкрос, З. Кодай, К. Орф өз қызметінде халық шығармашылығының өміршең күшін пайдаланып, жас ұрпақтың музыкалық тәрбиесінде импровизацияға үлкен мән бергені кездейсоқ емес. Алайда, импровизация тарихи тұрғыдан жеке тұлғаның шығармашылық дамуының жетекші формаларының бірі ретінде танылғанына қарамастан, қазіргі уақытта музыканттардың осы заманғы оқыту жағдайлары мен формаларының өзгеруіне байланысты – халықтық импровизация дәстүрі өзіндік орнын жоғалта бастады. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, тұлғаның шығармашылық

дамуының дәстүрлі формаларын қайта құру қажеттілігі айқын болды және соған байланысты импровизацияны оқыту мәселесі де өзекті болып табылады [8,42].

Бүгінгі таңда импровизациялық дағдыларды дамыту практикалық, дамытушылық, тәрбиелік және білім беру мақсаттарын қамтиды. Импровизациялық дағдыларды дамытудың принциптері мен әдістерінде келесі тармақтарды бөліп көрсетуге болады:

1. Белгілі бір ритмді формулаларды – поэтикалық құрылым құрылған стереотиптерді пысықтау. Мысалы, студенттерге белгілі бір кілт сөз үшін онымен рифмалық сөйлемдер жиынтығын таңдауға кеңес беруге болады, сайып келгенде, поэтикалық композицияға айналады.

2. Қазіргі заманғы орындаушылардың импровизацияларын талдау және осыған байланысты көркемдік мәселелерді шешуде өзіндік көзқарасты, өзіндік модельді әзірлеу. Мұғалім белгілі бір импровизатордың стильдік ерекшеліктерін егжей-тегжейлі талдайды. Ол үшін дидактикалық мақсатта әр түрлі авторлардың материалы бір тақырыпқа таңдалады және әр нұсқаны оқудың ерекшелігі егжей-тегжейлі қарастырылады. Мұқият талдаудан кейін мұғалім дәл осылай берілген тақырып бойынша түпнұсқа композицияны өзі құруды немесе бұрыннан белгілі модельдерге еліктеуді ұсынады.

3. Жас музыканттардың шығармашылық жарыстарға, салттық-дәстүрлік іс-шараларға, мерекелерге және т.б. тікелей қатысуы импровизаторды тәрбиелеудің міндетті шарты болып табылады.

Бұл өз кезегінде қазіргі білім алушы жас буынның импровизациялық шеберлігін жетілдіріп, ұлттық дамуда осы қабілетті қоса игеруіне түрткі бола аламыз.

Қорытынды

Халық поэзиясы, музыка, би және өмір салтын қалыптастыратын, яғни құрайтын халық шеберлерінің сәндік-қолданбалы өнерінің көркем туындылары қазақ елінің этностың көркемдік шығармашылығына тән өзіндік ерекшелігі болып табылады. Әр халықтың өнерінің өзіндік өзгешелігі – оның өмірінің әлеуметтік-экономикалық жағдайларымен, сондай-ақ ол тіршіліктетін табиғи жағдайлардың әртүрлілігімен анықталады. Халықтар арасындағы байланыс және олардың арасындағы сауда-экономикалық бірлестіктер әртүрлі халықтардың көркем мәдениеттері арасындағы өзара әрекеттесуді тудырады. Алайда, осы өзара әрекеттесулерге қарамастан, әр ұлттың өнерінің өзіндік мәдени болмысы бүгінге дейін сақталып, күшінде қалады және сол өнері басқа халықтардан ерекшелеп тұрады.

Адамның күнделікті өмірі мен мұраттарын бейнелейтін өнер демократиялық кәсіби мәдени дамуына әсер еткен маңызды факторлардың бірі болды. Өнердің барлық түрлерінің көрнекті шеберлері әрқашан өз шығармаларында халық өнерінің негіздерінен шыққан. Қазақ халық өнерін қоғамның эстетикалық мәдениетінің саласы ретінде зерттей отырып, фольклордың жұмыс істеуін қамтамасыз ететін ұлттық өмір мен ойлау тәсілі ретінде көркем-шығармашылық процесті, музыкалық импровизациялық шеберлікті, оның әлеуметтік-мәдени функцияларында көрінетін эстетикалық және мәдени құндылығын зерттеу қажет.

Ұлттық музыкалық мәдениет әлеміне арнайы оқытылмаған баланың аспапта еркін ойнауы үшін – оқушыларға өткен тарихи деректер дәйекті түрде таныстырылып отыруы қажет. Сонда ғана оның тарихи өткенге деген құрметін қалыптастыруға ықпал ете аламыз. Ұлттық сана-сезімнің артуы жағдайында музыка мұғалімі барлық балаларды Қазақстанның музыкалық мәдениетімен шебер таныстырып, сол арқылы оның халқына және халықтық мәдени дәстүрлерге деген сүйіспеншілігін оятуы керек.

Әдебиеттер:

1. Илиясова, К. К. Қазақстанда Халықтық-аспаптық және кәсіби орындаушылықтың қалыптасуы / К. К. Илиясова. // Жас ғалым. – 2016. – № 5.3 (109.3). – 14-16 ББ.

2. Аманов Б. Ж., Мухамбетова А. И. Казахская традиционная музыка и 20 век. Алматы : Дайк-Пресс, 2002. -140б.

3. Сабирова А. Ежелгі дәуірдегі қазақ музыкасы. – Алматы, 2016. – 216 б.
4. Бәбіжан Б. «Жетісу әншілік мектебінің қалыптастырушысы – Кенен Әзірбайұлы» Хабаршы, 2009 №2
5. Әбдуәли А., Әбуғазы М. Жетісу ақындарының жыр сарындары. – Атамұра баспасы, 2008. – 216б.
6. Елеманова С.А. О генезисе, эволюции и стиле казахской традиционной песенной культуры. // «Астана-арқау» Халықаралық конференциясының мақалалар жинағы. – Астана, 2010. -371б.
7. Джумалиева Т.К. Творчество казахских акынов в контексте единого культурного пространства // Казахская музыка в контексте культур. – Алматы, 2002 ж. -170б.
8. Байгаскина А.Е. Ритмика казахской традиционной песни. – Алматы, 2003. – 207 с.

III БӨЛІМ. СӘНДІ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР РАЗДЕЛ III. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО

ӘОЖ: 7.04-035.3

ҒТАМР: 18.31.51

Бекешов С.С.¹, Байгутов К.А.², Құлмұқанов М.³

¹*Тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, МОК. Қазақ Бас сәулет-құрылыс академиясы.
Алматы қ., Қазақстан. E-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru*

²*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан, PhD, "көркемдік білім беру" кафедрасының аға оқытушысы, e-mail:
karimkhan.art@gmail.com*

³*Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі директорының ғылыми жұмыстар жөніндегі
орынбасары. Ақтөбе қаласы., Қазақстан.*

КӨШПЕЛІЛЕРДІҢ АҒАШ ӨНДЕУ ЖӘНЕ ОЙМЫШТАУ ӨНЕРІНІҢ АЛҒЫ-ШАРТТАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада Қазақ халқының ағаш өңдеу және ағаш ою өнері халқымыздың заттық және рухани мәдениеті қарастырылады. Археологтар Қазақстанның көне жерлеу орындарын қазу кезінде сол кездегі түрлі шаруашылық бұйымдармен қатар қоныстардан тас, темір, қола, ағаштан жасалған сәндік бұйымдарды кездестірген. Қазақстан территориясында VI ғасырлар жататын қалалар туралы мәліметтер келтіреді. Зерттеушілердің пайымдауынша қалалардың орналасу әр келкі, белгілі бір тәртіп сақталмаған.

Зерттеу барысында қарастырып отырған кезеңде ағаштан құрастырылған жерлеу орындары, ағаштан ұқсатылған бізге беймәлім жыртқыштардың сұйектері табылған. Бесшатыр, Есік, Пазырық қорғандарынан сырты жұқа алтын қабыршақпен көмкерілген бұйымдар.

Қазақстандағы музейлердегі зерттеуші-суретші ретінде қарастырып, осы күнге дейінгі сақталған ағаш бұйымдардың ұқсатылған, оймышталған, ою-өрнектердің орналасуы сараланады.

Археологтардың зерттеу нәтижесінде – тұрғын үйлер, қорым, жерлеу ғұрыптарна байланысты бұйымдар, тұрмыстық бұйымдар, ыдыс-аяқ, шарушылыққа қатысты бұйымдар да негізгі зерттеу нысаны болып табылады. Зерттеу нысандары болып музей, кейбір тұрғындардың қолында бар бұйымдардың қазіргі таңда сақталуы, қолдану аясы сөз болмақ.

Қазба кезінде табылған ежелгі бұйымдардың атауы, қолдану аясы, шеберлердің құрал-жабдықтары қарастырылады. Ағаштан ұқсатылған ғұрыптық бұйымдардың сол дәуірде өмір сүрген адамдардың діни наным-сені қарастырылады.

Мысалға алатын болсақ ағаш бұйымдардағы таңба, қашалып салынған суреттер, тұрмыстық композиция көп нәрсені байқауға болады, бояу түстері кездейсоқтық емес. Осы қарастырып отырған мәселе оймыштау өнерін зерттеу тарихын талдау және олардың зерттелу дәрежесін бағалау, түсіну, ескі жәдігерлерді қалпына келтіру, әрі зерттеудің негізгі мәселелері мен міндеттерін анықтауға мүмкіндік берді. Мақалада ою-өрнектің орналасуы, бояу түстері, оймыштау өнері тұтас, қазақтың заттық мәдениетін барынша ауқымды қарастыру.

Түйін сөздер: оймыштау өнері, қорым, таңба, қашау, композиция, жәдігер.

Бекешов С.С.¹, Байгутов К.А.², Кулмуканов М.³

¹Кандидат исторических наук, доцент, МОК. Казахская головная архитектурно-строительная академия, г. Алматы, Казахстан. E-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, PhD, старший преподаватель кафедры «Художественного образования», e-mail: karimkhan.art@gmail.com

³Заместитель директора по научной работе Актюбинского областного историко-краеведческого музея. Г. Актюбе., Казахстан.

ПРЕДИСЛОВИЕ КОЧЕВНИКОВ К ИСКУССТВУ ДЕРЕВООБРАБОТКИ И ГРАВИРОВКИ

Аннотация

Статья охватывает тему предметной и духовной культуры казахского народа, а также искусства деревообработки и резьбы по дереву. Археологические раскопки древних захоронений в Казахстане выявили разнообразные хозяйственные изделия, включая декоративные из камня, железа, бронзы и дерева. Статья предоставляет информацию о городах VI века на территории Казахстана, подчеркивая, что их расположение не всегда соответствует определенному порядку.

В ходе исследования были выявлены захоронения, воздвигнутые из дерева в указанный период, а также кости неопределенных хищников, имитирующих форму дерева. Изделия из курганов Бесшатыр, Есик, Пазырык обнаружены с тонкой золотой чешуей наружу.

Статья детально рассматривает расположение сохранившихся до наших дней деревянных изделий в музеях Казахстана с элементами имитации, гравировки и орнамента. Результаты археологических исследований включают в себя жилища, некрополь, погребальные обряды, предметы быта, посуду и хозяйственные изделия, рассматриваемые как основные объекты.

Статья также анализирует названия, сферы применения и оборудование мастеров древних изделий, выявляя религиозные аспекты ритуальных изделий, напоминающих дерево. Примерами являются маркировка на деревянных изделиях, гравированные рисунки и бытовая композиция, предоставляя дополнительный взгляд на искусство гравировки и его историю. Ключевые темы статьи включают расположение орнамента, цвета красок, искусство гравировки и предметную культуру казахов.

Ключевые слова: искусство гравировки, некрополь, символ, композиция, реликвия.

Bekeshov S.S.¹, Baigutov K.A.², Kulmukanov M.³

¹*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, IOC. Kazakh Head Architectural and Construction Academy, Almaty, Kazakhstan. E-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru*

²*Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, PhD, senior lecturer of the Department of "Art Education", e-mail: karimkhan.art@gmail.com*

³*Deputy Director for Scientific Work of the Aktobe Regional Museum of Local Lore. Aktobe, Kazakhstan.*

THE NOMADS' PREFACE TO THE ART OF WOODWORKING AND ENGRAVING

Abstract

This article delves into the material and spiritual culture of the Kazakh people, exploring the intricacies of woodworking and wood carving. Through archaeological excavations of ancient graves in Kazakhstan, a diverse array of household items, including decorative pieces crafted from

stone, iron, bronze, and wood, has been unearthed. The narrative sheds light on VI century cities in Kazakhstan, underscoring the irregularities in their spatial arrangements.

The study identifies burials constructed from wood during this epoch and unearths bones from unidentified predators, cleverly mimicking the form of a tree. Notably, artifacts from the mounds of Beshatyr, Esik, and Pazyryk exhibit delicate outward layers of golden scales.

The article meticulously scrutinizes the display and arrangement of preserved wooden artifacts in Kazakhstani museums, encompassing elements of imitation, engraving, and ornamentation. Archaeological findings encompass not only dwellings but also necropolises, funeral rituals, household items, dishes, and utilitarian objects, all regarded as focal points of investigation.

Additionally, the article scrutinizes the nomenclature, applications, and tools of ancient craftsmen, unraveling the religious undertones of ritual items resembling wood. Examples include markings on wooden items, engraved drawings, and household compositions, offering an additional perspective on the history and evolution of engraving. Central themes explored in the article encompass the positioning of ornamentation, the palette of colors used, the artistry of engraving, and the material culture of the Kazakhs.

Keywords: art of engraving, necropolis, symbol, composition, relic.

Кіріспе. Жұмыстың зерттелу нысаны қазақ халқының ағаш өңдеу, ұқсату, оймыштау өнері ою-өрнек, ежелгі және орта ғасырін қамтиды. Осы күнге дейін сақталған ағаш бұйымдарды зерттеудің қазіргі кезеңде өтте өзекті мәселе деп қарастыруға болады, аталған дәстүрлі өнерінің генезисін айқындауға мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда Орталық, облыстық, мектеп музейлерінде сақталған ежелгі жәдігерлер негізгі зерттеу нысаны болып табылады. Өкінішке орай ағаштан жасалған бұйымдардың жойылып кетуіне байланысты, толық мәлімет айту қиындық туғызады.

Қазақстанның кейбір аймақтарында ағаш тапшылығы болса да, бұл өнерден қол үзіп қалған жоқ. Ағаш шеберлері қажетті шикі затты көрші елдерден алдырып, қайта өңдеп отырған. Қазіргі таңға дейін Қазақстанның барлық дерлік аймақтарынан „Алтын адам“, табылған, мүрденің жанынан ағаштан ұқсатылған бірен-сараң бұйымдар кездеседі, тіпті сол бекзадалар жерленген қорымның өзі ағаш конструкциядан тұрады. Қазақстанның кейбір аймақтарынан сақ зираттарында ақсүйектердің мүрдесін бальзамдау мен мумиялау әдістарі болғаны анықталды.

Археологиялық қазба жұмыстарының нәтижесінде қазақ жерінде ағаш шебері, ұста пайда болды, шеберлер күнделікті тұрмысқа қажетті сәндік бұйымдар, құлпыағаш, ағаш табыт, ат байлайтын бағандар, сәулет конструкцияның алғаш нышандары пайда бола бастады. Ғалымдардың пайымдауынша қажетті ағаштарды көрші елді-мекендер жеткізілген деген пайымдаулар айтылады. Ағаш конструкция жөнінде К.А.Ақышев, Г.А.Кушаев өз еңбектерінде арқау еткен.

Ағаштан ұқсатылған бұйымдарды көркемдеу әдіс белең алла бастады, қорымдардан табылған ат әбзелдеріндегі барельефті оймыштар, тегіс бір тілікті, бедерлі оймыштардың нұсқалары көруге болады. Сонымен қатар үй тұрмысына қажетті бұйымдар тостаған, ожау, шара, саптыаяқтарды бірен-сараң түрлері сақталған.

Қазақстанның Орталық музейлерде сонымен бірге Қазақстан ғылым академиясының музейінде көне ағаш сәулеттік конструкциясының нұсқасын көруге болады. Бұл жәдігерлер қазақ мәдениеті туралы құнды мәлімет бере отырып, тәрбиелік мәні орасан деп айтуға болады. Қазіргі таңда Қазақстанның көптеген музейлерінде ағаштан ұқсатылған жәдігерлердің сақталуы айтарлықтай жақсы емес. Әлі күнге дейін ағаштан ұқсатылған бұйымдардың атауы дұрыс емес, осы мәселені қолға алу қажет, тіпті оқулықтарда қателіктер өрбіп жүр. Кезек күттірмейтін мәселе, осы ағаш бұйымдардың көшірмесін алу.

Материалдар мен әдістер: Зерттеушілер К.А. Ақышев, Г.А.Кушаевтар еңбектерінде көптеген көне ескерткіштер туралы, соның ішінде ағаштан ұқсатылған жеркепе, тұрғын үй, жайлар, қорымдар туралы айта келе, ағаштан жасалған конструкциясы туралы нақты дерек-

тер келтіреді. Атап айтсақ Бесшатыр, Есік, Берел, Пазырық қорымдарының сыртқы белгілері, бөренелерді бір-бірімен қиюластыру техникасы, ағаштарды тасу, өңдеу, кейбір қорымдарда ағаш оймыштау өнерінің қайсыбір түрлері кездесетіні туралы өз еңбектерін баяндап өткен.

Бесшатыр қорымда табылған бөренелердегі балта іздері көптеген мәліметтер береді, сол кездегі темір, қоладан жасалған ағаш өңдеуге арналған бұйымдардың жетілгенін аңғаруға болады, бұл дегеніміз ағаш оймыштау қарқынды дамуына жол ашады деген сөз.

Оған дәлел ретінде Есік қорғанынан табылған ағаштан ұқсатылған аң стиліндегі маскалар, ағаштан ойылған қошқардың басы, грифон, бұлан, жыртқышқа ұқсас белгісіз мүсіндер. Шеберлер тек ағаштан ойып қоймай, маскаларды жұқа алтын қабыршақпен қаптаған. Көне қорымдардан ағаш табыт, кима таған, сәнді ат әбзелдері, Ал Жетісу жерінде жүргізілген археологиялық қазба барысында қорымнан жайпақ табақтар, астау, ағаш ыдыстар табылған, сыртқы пішіндері өтте қарапайым, ешқандай көркемдеу, ою-өрнек белгілері байқалмайды. Көшпелердің негізгі тіршілік көзі төрт-түлік мал, соның ішінде жылқы малы айтарлықтай орын алды, жылқының сүтін өңдеуге арналған шарушылық бұйымдар кездесетіні туралы ғалымдардың еңбектерінде айтылады.

Есік қорымынан археологиялық қазба барысында ғалымдар „Алтын ада„ жанынан ағаштан ұқсатылған тостаған, бүтін ағаштан ойылған қымыз сапыруға арналған кішігірім ожау табылғаны туралы айтылады. Көшпелердің көшіп-қонуға арналған және ұрыс кезінде пайдаланған төрт және алты дігіршікті арбалар болғаны айтылады Геродот еңбектерінде.

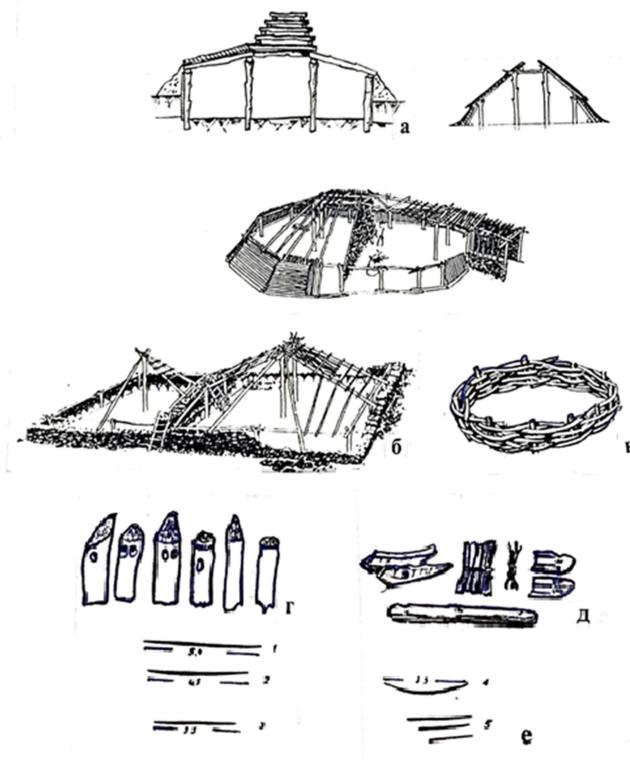
Адам жерлеуге арналған қарапайым және көркемделген ағаш табыттар туралы ғылыми еңбектерде айтылады, оған мысал Берел қорымынан табылған бүтін кеспектен ойылған ағаш табыт, табыттың қақпағы өтте ұқыпты етіп жасалған және сыртқы пішін ерекше, осындай Қазақстан территориясында табылған адам жерлеуге арналған әр келкі болып келеді.

Талқылау: Сақ-сармат дәуірінде ағаш оймыштау өнері Қазақстан территориясын мекендеген тұрғындар арасында одан әрі дами түсті. Ағаш бұйымдар негізінен тұрғын үй құрылыстары мен жерлеу ғұрыптарына арналған және тұрмысқа қажетті заттарда айрықша байқалған. Бұл кезеңнің қорымдарынан көп мөлшерде ағаш бұйымдар табылды. Оймыштардың небір үлгілері әсіресе жерлеуге арналған бұйымдарда кездесті. Мұны бүгінгі таңдағы археологиялық қазба жұмыстары да айғақтап отыр. Алдымен қорымдағы өңделген ағаш құрылысына тоқталайық... Солардың бірі ертедегі темір дәуірінде Қазақстан аумағында жер бетіне ағаштан салынған ежелгі сәулет – құрылыс өнерінің бірегей ескерткіштері болып саналған б.з.д. V ғасырларға жататын Бесшатыр қорымы. Бесшатыр қорымы сол кездегі ағаштан салынған күрделі құрылыстың бірі болып саналады [1].

Қорымның құрылысынан осы дәуір тұрғындарының ағашты ұқсатудың қарапайым түрін меңгергенін аңғарамыз. Мәселен, қорымды салуда пайдаланылған барлық бөренелердің бұтақтары мен бұдырлары тегістеп шабылып, қабықтары аршылған [2]. Шеберлер бөлменің қабырғасын, төбесін жабатын бөренелерді қиюластыру үшін оны мұқият өңдеп отырған. Бүкіл құрылысты мейлінше тұрақты ету мақсатымен бөренелердің жуан, жұмыр бастарын қарама-қарсы айкастырып, қиюына қарай өңдей білген. Сондай-ақ, қорымның бұрыштарын құрайтын бөренелерді де тығыз түйісетіндей қырлап, күмбездеп, кейде конус тәрізді етіп ұқсатқан [3], (1-кесте, г). Бесшатыр қорымын тұрғызуда шеберлер бөренелерді сүйрету, арқанмен қабырғаның төбесіне көтеру үшін оған керттік ойған. Керттік негізінен бөренелердің аяғы мен ортасын, ал өте жалпақтарында екеуден жасалған [4] (1-кесте, д).

Қорымның құрылыс техникасының қарапайымдығы бөренелерде сақталған құрал іздерінен айқын байқалады. Археологиядағы қосымша әдістің бірі микроанализ арқылы анықталады. Әдетте оны трасология деп те атайды [5]. Трасология еңбек құралының жоғарғы жағындағы тозған іздерін микроскоп көмегі арқылы саралап, зерттейді. Табылған құрал-саймандардың екінші қайтара пайдаланылған іздері де осы әдіспен айғақталады (1- кесте, е).

Қазақстан жеріндегі қола және ерте темір дәуірінде ағаш ұқсатуды пайдалану мысалдары (үлгілері)

1-кесте. Қазақстан жеріндегі қола және ерте темір дәуірінде ағаш ұқсатуды пайдалану мысалдары (үлгілері)

а-қола дәуірі үйінің реконструкциясы, көлденең көрініс. Орталық Қазақстандағы Бөрібас сайы. Қазақстандағы қола дәуірі халықтарының тұрағы. А.Оразбаев, П.Агаповтардың реконструкциясы. Ә – Суық Бұлақ реконструкциясы. Б – тұрғын үй реконструкциясы. Бұғылы – 1.2: в – шағалалы қонысындағы құдықтар: г – Бесшатыр қорымы, б.з.д.VII – IV ғғ. д – Бесшатыр қорымы, б.з.д.VII-IV ғғ. Кертіп ойылған сүйретпелер.Арқанмен оралған ши.Арқан ұзіндісіе – Бесшатыр қорымы, б.з.д.VII – IV ғғ. Балташылар құралдарының бөренелердегі іздер.

Бесшатыр қорымының құрылысында қолданылған құрал іздері осылайша сараланған [6]. Ағаш кесу, бөренелерді қысқарту және басқа да әрекеттер әдетте жүзі 5,5 см. болатын, тез мұқалатын ауыр қола балталармен орындалса, бөренелерді ұзыннан және тегістеп шабу үшін жүзінің жалпақтығы 4,5-5,2 см. болатын шаппа шоттар пайдаланылған. Ағаш шеберлері сондай-ақ үскі, қола шоттарды да қолданған. Зерттеушілер К.А. Ақышев, Г.А. Кушаевтар өз еңбектерінде Бесшатыр қорымындағы бөренелерді өндеуде пайдаланылған осындай жүзі бар балталар мен шоттардың іздері бүгінде Қазақстан мұражайларында сақталған балталар мен шоттардың жүзіне сәйкес келетіндігін жазады.

Ал Есік қорғанының құрылысын тұрғызуға пайдаланған бөренелерді қиюластыру үшін шеберлер оларды арнайы шауып отырған. Қабір қабырғасын құраған бөренелер бір-біріне көлбеу қойылған. Бөренелер ұшы бір-бірімен біте қиюластырылған. Демек, қабірдің батыс бөлігінің сол жақ бұрышындағы ұзыннан қаланған бөренелердің ұшы мен көлденеңінен қаланған бөренелер оң жақ бұрышында ұзыннан қаланған екінші қабырғаның ішкі жағынан қиюласады. Қабірдің шығыс жартысында да осындай әдіс қолданылған. Тек қабірдің бұрышында ғана қиюлысу реті керісінше болған.

Есік қорғанының құрылысын тұрғызуға пайдаланған бөренелерді шеберлер шауып, біріктіре қиюластырып жасаған. Қабір қабырғасын құраған бөренелер бір-біріне көлбеу

қойылған. Бөренелер ұшы бір-бірімен байланыспайды, тек кана біте қиылысады. Демек, қабірдің батыс бөлігінің сол жақ бұрышындағы бөренелер көлденеңнен қаланған. Қабірдің шығыс жартысында да осындай әдіс қолданылған, тек қабірдің бұрышында қиылысу реті керісінше болған [7].

Сақ дәуірінің жерлеу ғұрпындағы ағаш оймыш өнерінің бүгінде б.з.д.V – IV ғасырға жататын Шығыс Қазақстан облысындағы Берел қорымынан табылып отыр. Берел қорымы Бұқтырма өзенінің оң жағалауындағы биік таулы аңғарға, Ақбұлақ өзенінің Бұқтырмаға құяр мүйісінен орын тепкен Берел ауылынан Оңтүстік-Батысқа қарай жеті-сегіз обалардан құралған. Осы обаларды қазу барысында археологтар жерлеу ғұрпына байланысты аңдар мен аң мүшелерінің, грифондардың бейнесі безендірілген ағаш табыттар мен ат әбзелдерін тапқан. Оба үстіндегі қабірдің үсті бөрене сырықтармен тегіс жабылған, ал көрдің түбіне қалың әрі жалпақ самырсыннан шабылған үш қатар ұзынша тік төртбұрышты қима таған орнатылған. Осылай пайдаланылған бөренелер мен тақтайлардың кейбірі алдын-ала дайындалған. Қима тағаннан сәнді әбзелдермен көмілген аттың қалдығы да ұшырасқан [6].

Тағанның ішінде қойылған астау-табыт көп жылдық жуан самырсыннан тұтас күйінде ойылып жасалған. Үстіңгі жағы мұқият тегістеліп өңделген астау-табыттың төрт бұрышында құлақтар шығыңқы етіп шабылған. Беті қақпақпен жабылған ол да бүтіндей, тұтастай үңгіп, тегістеліпті.

Енді осы қима тағаннан табылған ат әбзелдеріне келетін болсақ, олар негізінен барельефті (аласа бедер) скульптуралық (ағаштан жасалған мүсін) әдістермен оймышталған, көптеген ағаш бұйымдармен безендірілген. Ағаштан тұтастай қошқардың басы ұқсатылып, сырты жұқа алтын қабыршақпен қапталған, мүйіздің сыртынан жапсарлас кертік оймышпен жүгеннің сулығы [8] және айылдың бөлшектері [9], ат – әбзелдің тағы бір бөлігі грифон, бұланның қарама-қарсы бедерленген ілдіргілер (2 – кесте, а) [10], он үш жылқының төртеуінің басында тау текенің ағаштан ұқсатылған мүйіздері мен әшекейденген тері маска болған (2 – кесте, ә). Масканың біреуі денесі мысық тұқымдас жыртқыш тәрізді имек құс тұмсықты, теріден жасалған ирек мүйізі және қанаты бар ағаштан ойылған барыс тәріздес грифонның көлемді мүсінмен безендірілген. Ат әбзелдерінде кездесетін образдарға құстар, таутекелер, арқарлар, мысық тұқымдас жыртқыштар кіреді (2 – кесте, б,в).

Сондай-ақ, сан-алуан жануарлардың қасиеттерінен түйінделген мысық тұқымдас аңның тұмсығы жыртқыш құс іспетті. Грифондарда бедерленген "аң стиліндегі" ат әбзелдерінің негізгі мазмұны аңдар айқасы. Мысық тұқымдас жыртқыштың бұғыға немесе тау текеге шабуы, өз құйрығын өзі қыршып жатқан грифон. Грифон аузында қос тұяқты жануардың басы бейнеленген [11].

Аңдар айқасының динамикалық экспрессивтігі көбіне олардың денелерінің 180°-қа бұрылуымен беріледі. (2 – кесте, г). Бұлшық еттері нүкте, үтір сияқты белгілермен ерекшеленіп, қалыптан тыс үлкейтіліп берілген мүйіздері, аузын арандай ашқанда ақсқан тістер және жойқын күшті тырнағы бар жыртқыштар бейнеленген (2 – кесте, д, е). Шеберлер ұнамды композицияларында симметриялық және геральдикалық бейнелеу принципін ұстанған, осы әдіспен жасалған сюжеттер ілдіргілер мен әшекешіерде жиі кездеседі.

Археологиялық қазба барысында табылған ағаш бұйымдарының арасында Пазырық ескеркіштерінен өзгеше әзірше белгісіз бөлшектерінің бар екендігін бүгінде обаларды арнайы зерттеген мамандар айғақтап отыр. Мәселен, мысық тұқымдас жыртқыш тұлғалы грифон мүсінінің басы имек тұмсықты, аузы доға тәрізді дәу бүркіт көзінің арт жақ тұсынан төменгі жақ сүйегіне дейін рельефті (бедерлі) оймышпен гүл жапырақдіалары тәрізді "жағалақ" бедерленген, ал күжірейген желкесінде төбесінен шоқтығына дейін рельефті (бедерлі) оймышпен бұжыр-бұжыр айдар жалы кестеленген. Жапсырма құлағы ұзын жапыраққа ұқсайды, теріден жасалған мүйізі (әдетте, ол да, жапырақша алтынмен апталған тәрізді) желкесіне қарай қайырылған. Грифонның бүйірінде канаттары бекіткен ойықтың ізі бар. Аталған жануарлар бейнелерін зерттеушілер оны шартты түрде "Бүркіт басты грифондар" тобына жатқызады [12].

Қабір ішіндегі жирен аттың ағаштан, алтыннан ұқсатылған әбзел әшекейлермен, маскамен тұтастай жабдыкталуы Алтайда ертедегі көшпелілердің жерлеу, ас беру ғұрпын білдіреді. Ағаштан аса көркем жасалып, өте жұқа алтынмен апталған барлық бұйымдар күнделікті пайдалану үшін емес, арнайы жерлеу рәсімі үшін немесе марқұмның бақи әлемдегі қажеті үшін дайындалған-ау деуге әбден болады. Берел обаларынан табылған ағаш бұйымдарда көркемдеп бедерленген аңдардың немесе олардың дене мүшелерінің мүсіндерімен қатар геометриялық және өсімдік тектес өрнектерімен оймышталған бұйымдар да кездескен. Сақ-сармат дәуірінің ағаш шеберлері ағаштан күнделікті тұрмысқа қажетті бұйымдарды да жасай білген. Мәселен, Жетісудың жоғарыда аталған кезеңіндегі обаларынан жайпақ табақтар, астау түріндегі ағаш ыдыстар табылған [13].

Ерте темір дәуірінің тұрғындары сондай-ақ, ағаштан сүт құятын ыдыстар, ағаш тостағандар, табақша, кеселер және үй ішінің басқа да керек-жарақтарын жасады. Ағаштың қабықтарынан зооморфтық және өсімдік бейнелес күрделі өрнектер қиып, олардан ер-тоқымдар, ағаш табыттар, жебе салынған қорамсақтар, әр түрлі қышқаптар әшекейленді [14].

Сондай-ақ, бүгінде дүние жүзіне мәлім Есік қорғанынан сақ жауынгерінің қабірін қазу барысында отыз шақты ыдыс-аяқтар, ожау табылды. Ыдыс-аяқтар негізінен балшықтан, темірден және ағаштардан ұқсатылған. Ағаш бұйымдардың ішіндегі бүгінде бізге белгілісі күнделікті тұрмысқа қажетті ожау мен бүтін ағаштың ұрығынан жонылған ернеуі ішіне қарай иіліп ұқсатылған кішігірім тостаған. Қорғаннан табылған тостағаннан байқалатыны оны шебердің жалпақ ақ қайыңды табиғи әсемдігін, түсін жоғалтпай мұқият өндеп, сәндегендігі [15]. Әйтсе де, тостағандар (6 дана) жақсы сақталмаса да, жекелеген ірі бөлшектерін құрастыру арқылы пішіні мен көлемі толығымен қалпына келтірілген. Бұл ыдыстардың түбі саяз, ернеуі сыртына қарай төмен қайырылған, қабырғалары биік емес және көлбеу ұқсатылған. Қабырғасының қалыңдығы – 1,3 см., тостағанның биіктігі – 4,0 см., ернеуінің диаметрі – 18 см. Тікбұрышты қабырғалары онша биік емес, сыртына қарай қиғашталған ыдыстарға келсек, қайыңнан ұқсатылған олардың үлкендерінің көлемі 67,5 x 37,5 (2 – кесте, ж), шағын түрлері 46 x 29 см, ыдыс қабырғасының биіктігі 3 см. Бас жағы опырылып сынған ожаудың ернеуі жоғары қарай қайырылған, бүйірі шығыңқы болып келеді, түп жағы тостағанға ұқсап ойылған. Ожаудың сабын бекіту үшін ернеуінен сәл төменірек тұсынан әдейі саңылау қалдырылған. Ожаудың сабын бірнеше қайтара айшықтап, жұмыр етіп жонған (ұзындығы 25 см). Айшықталып шабылған сабы ұстауға өте ыңғайлы (2 – кесте, 3). ернеуі мен бүйірі – 9,5 см, биіктігі – 5,7 см, қабырғаның қалыңдығы – 1 см, түбінің қалыңдығы – 3,2 см, сабының тілгендегі қалыңдығы -2.5 см [16].

Сақ дәуірінің көшпелі тұрғындары көшіп-қонуға және ұрыс кезінде ыңғайлы төрт және алты дігіршікті арбалар пайдаланған. Осындай арбалардың тасқа қашаған нобайлары бүгінде Қаратау жотасы мен Көксу өзені етегінде белгілі болып отыр [17]. Сақ – скифтердің (Аргиппейлердің) тұрғын үй түрі туралы бірлі-жарым мәліметті Геродоттың еңбектерінен кездестіреміз. Көріп отырғанымыздай, скифтердің алып жүретін тұрғын үйінің құрылысы қазақтардың жаппасы (күркесі) сияқты қарапайым болған. Жалпы, Геродоттың келтіріп отырған тұрғын үйі Академиялық аулармаларда "кибитка", (күймелі арба) деп аталып, алып жүретін тұрғын үйдің түрі осылай сипатталады.

Ағаш оймыштардың көркем үлгілері ғұрыптық салт-дәстүрлерде көрініс тапқан, оған мысал өлген адамдарға, әсіресе оның көсемдеріне арналған ағаш табыттар дәлел бола алады. Археологиялық қазба барысында Башадар, Пазырық, Берел, Қотаңды қорымдарынан анықталып отыр. Енді осылардың ішінде өнер тұрғысынан оймыштардың жарқын үлгісі болып табылатын Башадар қорымына тоқталайық. Бұл қорымнан ер мен әйелге арнап жасалған ағаш саркофагтар (астау табыт) табылды.

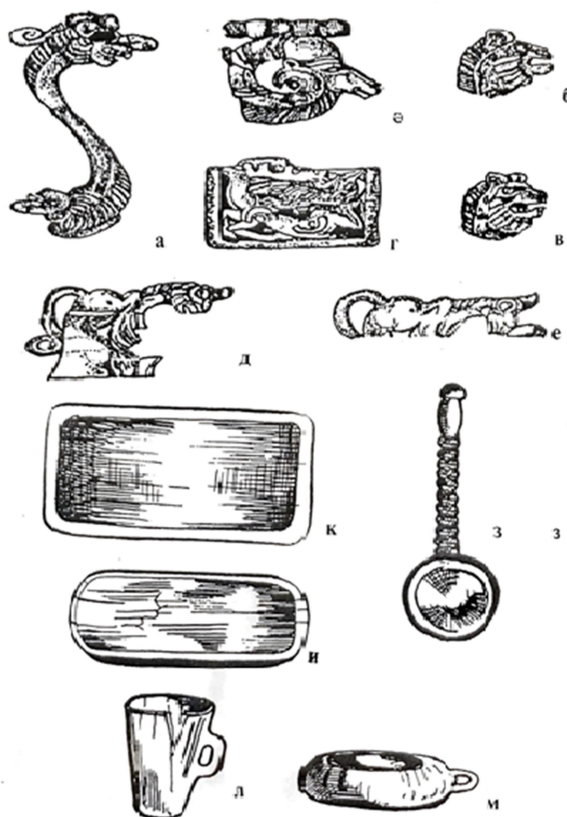
Саркофагты самырсын ағашының қалың дөңбегінен екі жақ тұмсығын бөрінің екі жақ тұмсығын бөрінің басына ұқсатып ойған. Оның жоғарғы жиегін текемет өрнекті жұқа киізбен шырғалап, мыс шегемен бекіткен. Саркофагтың бет жағына бірінің соңынан бірі шұбырып келе жатқан төрт жолбарыстың және мертiгiп жатқан бұланның сұлбасын әдемі

накышпен оюлап түсірген. Саркофагтың қақпағы да осы сюжетте орындалған (бірінің артынан бірі шұбырған төрт жолбарыс, олардан үріккен екі қабан, үш арқар, екі бұлан). Осылардың бәрі самырсын ағаштың шағын бетіне жолақты түрде түсірілген. Жануарларды реалистік нақты пропорцияларын сақтап қашап бейнелеген. Жолбарыстың тарғыл түсін, оның ақсиган аузын, жымиған құлағын, арқар мен бұланның момақан мінезін ағашқа ойып түсіру осы күнгі шеберлердің өзін тандай қақтырады. Башадар өнерінің үлгісіндегі айрықша назар аудартқан ондағы ою-өрнектер, түрлі әдісте орындалған оймыштар болды (3-кесте, а). Мұнда жиі кездесетін геометриялық үлгідегі мотив, қошқар мүйіз, зооморфтық үлгілер (арқардың, бұғының, таутекенің, бөрінің басы, қыран құстың, құмайдың тұяғы, басы және космогониялық өрнектердің көбі қазақтың халық өнерінде әлі күнге дейін сақталған [18].

Осы ұқсас ағаш табыттар Пазырық қорымынан да табылды. Алғашқы екі Пазырық қорғанынан ұшырасқан саркофагтар мен олардың қақпақтарының сыртқы жас қайыңнан алынған қабыршақтар көлбеу бағытта крестеліп (айқышталып) жүргізілген. Сонымен қатар бірінші қорымда саркофагтың жоғарғы беті теріден ойылып, қораз бейнесі накышталса, екінші қорымдағы саркофагтың беті жүгірген бұғы бейнелері накышталған [19].

Б.з.д. III ғасыр – б.з. III-IV ғасырлардағы үйсіндердің күнделікті тұрмыстарында пайдаланған ағаш ыдыстары Жетісудағы Ақтас-1 обасынан табылып отыр. Бізге жеткен ағаш бұйымдарынан тамақ ішетін ыдыстар, ағаштан (көбіне қайыңнан) ойып ұқсатылған тағандары бар шағын табақтар, текше тостағандар еді. Текше тостағандар екі түрлі: аласа (биіктігімен диаметрі бірдей) және биік болады. Тұтқалары ілмек тәрізді немесе шығыңқы етіліп, бүйірінің ортасына немесе ернеуіне биік болып бекітіледі. Текше тостағандардың тұтқалары бүйірінің тұсынан орын алған (2-кесте, к, л)

Сақ-сармат дәуіріндегі ер-тұрман (ілдіргілер), мүсіндер және ыдыс аяқтар

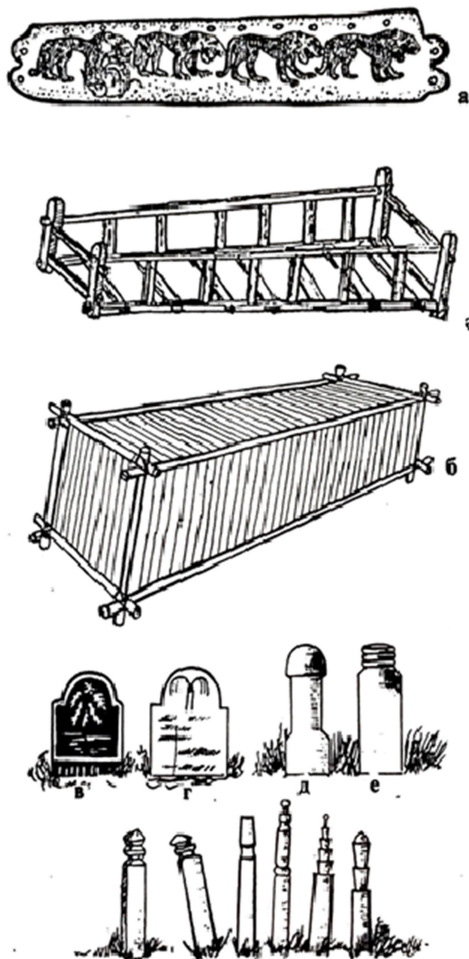

2-кесте. Сақ-сармат дәуіріндегі ер-тұрман (ілдіргілер), мүсіндер және ыдыс-аяқтар

а – ілдіргі, Берел; ә – қошқардың бас бөлігі, Берел; б, в – жолбарыстың бас кейіпі, Берел; г – аңдар айқасы бейнеленген ат әбзелінің бөлшегі, Берел; д, е – грифондар, Берел; ж – астау, Есік қорғаны; з – ожау, Есік қорғаны; к – текше тостаған, Жетісудағы Ақтас – 1 қорымы; л, м – саптыаяқтар, Жетісудағы – 1 қорымы.

Б.з.д. II-ғасырларда өмір сүрген Қаңлы мемлекетінің байырғы территорияларында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары бүгінде бірнеше қоныстарды анықтап отыр. Соның ішінде ең жақсы зерттелгені Сырдарияның сол жақ жағалауына орналасқан Ақтөбе қонысы. Бұл қоныста сарайға өліктер жерлеген кешен назар аударды. Қаңлылар да өлген адамды жерлеуде сақ-сарматтардай салт-дәстүрді ұстанған, өлген адамның қасына оның тіршілікте тұтынған бұйымдары, керек-жарақтары бірге көмілген. Археологтар осы қорымнан ағаштан ұқсатылған екі ыдыс, қорамсап, садаққа арнап ағаш қабығынан жасалған қап, сүйекпен әренген ағаш садақтар тапқан [20].

Ағаш оюдың бірыңғай үлгісі біздің заманымыздың I-IV ғасырларына жатқызылатын Ақтөбе қонысынан табылған ағаш табыттан да байқалды. Ұзындығы – 2,1 метр, ені – 60 см болатын қарапайым ағаш табыт төменгі Еділ бойында кездесетін сармат обасымен сарындас. Ағаш табыт төрт бағанды, жоғарғы және төменгі жақтаулары қосылған, аралары тігінен қойылған алты жалпақ тақтаймен бекітілген. Табыттың жоғарғы бөлігіндегі босағалары жеңіл шеңбер тәрізді етіп жай оймышпен бедерленген (3-кесте, ә) [21]. Аталған кезеңге қатысты ағаш табыттың тағы бір түрі Тарбағатайдың теріскейінен де табылды (3-кесте, б) [22].

3- кесте. Жерлеу ғұрыптарына байланысты ағаш бұйымдар.

а – ағаш табыт, II – Башадар қорымы, 2 – ағаш табыт, Шардара су қоймасы, Ақтөбе қонысы; ә – ағаш табыт, Тарбағатай; в, г, д, е – құлпы ағаштар, Батыс Еуропа, Венгрия территориясында; ж, з – бейіт басында ат байлайтын бағандар, XIX ғ. Шығыс Қазақстан; и, к

– бейіт басында ат байлайтын бағандар, якуттар; л – бейіт басындағы ат байлайтын бағандар, хақастар; м – бейіт басында ат байлайтын мама ағаштар, алтайлықтар.

Сонымен ағаш бұйымдарын оймыштаудың небір үлгілері осы сак-скиф дәуірінде дүниеге келген. Күні бүгінге дейін сақталып, бізге жеткен жерлеу ғұрыптары үшін жасалған ою-өрнек пен оймыш түрлерінен ағаш оймыштаудың біршама дамығандығын көреміз.

Көшпелі халықтың "аң стилі" деп аталған өнері әлемдік мәдениет тарапынан жоғары бағаланды. Аталған кезеңде ағаш бұйымдарындағы ою-өрнек түрлері мен оны өңдейтін құралдар да айтарлықтай жетіле түсті.

Қорытынды. Қазіргі таңда музейлер қорларында ықылым заманнан бігінгі дейінгі ағаш жәдігерлер сақталған. Қазақстанның әр аймақтарынан жүргіліген археологиялық, этнографиялық экспедиция кезінде табылған көне жәдігерлер қойылған. Табылған жәдігерлерді ғалымдар зерттей келе Қазақстан жерінде мекендеген адамдардың тұрмысы, шаруашылығы сонымен бірге ғұрыптық ескерткіштер мәліметтерге қол жеткізіп отыр. Мақалада қазақтың дәстүрлі ағаш бұйымдардың ұқсатылуы, оймыштау өнеріне кеңінен тоқталдық. Сонымен қатар, кейбір ағаш бұйымдардың фото суреттерімен толықтырдық. Халқымыздағы ағаш ұқсату өнері бүгінгі таңда біршама үзілістен соң қайта жаңғыруда. Сол себепті бұл мәселені қазақтың қолданбалы өнер жүйесінде кешенді зерттеуге мол мүмкіндік туып отыр (Taylor, Shalabayeva, 2020).

Біздің зерттеуіміз ағаш оймыштау өнерінің қазақ халқы тарихының жарқын беттері екенін көрсетті. Ағаш оймыштау өнеріндегі образдар, олардың шығу тектері, типологиясы алдағы уақытта жалпы ғылыми, мәдени міндеттерді шешуге, тарихи-мәдени мұраларды сақтауға, халық өнерін қолдану мен насихаттауға үлкен ықпал етпек.

Әдебиеттер:

1. Акишев К. А., Кушаев Г.А. Древняя культура саков и усуней. долины реки Или. Алма-Ата: Изд. АН КазССР, 1963. - 298 с. с илл. (35).
2. Акишев К.А., Кушаев Г.А. Древняя культура саков и усуней долины реки Или... (35).
3. Акишев К.А., Кушаев Г.А. Древняя культура саков и усуней долины реки Или... (83).
4. Акишев К.А., Кушаев Г.А. Древняя культура саков и усуней долины реки Или... (81).
5. Коробкова Г.Ф. Орудия труда и хозяйство неолитических племен Средней Азии. Л.: Наука, 1961. – 216с. с илл. (14)
6. Акишев К.А., Кушаев Г.А. Древняя культура саков и усуней долины реки Или... (84)
7. Акишев К.А. Курган Иссык. Искусство саков Казахстана. М.: Искусство, 1978. — 132 с. (15).
8. BEREL – Берел. Альбом. /Самашев З., Базарбаева Г., Сунгатай С., Жумабекова Г. Алматы: Комплекс, 2000. – 56с. (20-30).
9. BEREL-Берел. Альбом... (20-30).
10. Самашев З., Жумабекова Г., Сунгатай С. Ежелгі берелдіктердің гажайып мәдениеті //Қазақ тарихы. 1999. № 2. — 57-64 бб.
12. Самашев З., Жумабекова Г., Сунгатай С. Ежелгі берелдіктердің гажайып мәдениеті... (44-48).
13. BEREL-Берел... (42-43).
14. Агапов П., Кадырбаев М. Сокровища древнего Казахстана. Алма-Ата: Жалын, 1979. – 250 с. (112).
15. Қазақстан тарихы. Бес томдық. Алматы: Атамұра, 1996. 1 т. – 544 б. (224-225).
16. Акишев К.А. Курган Иссык... (31).
17. Акишев К.А. Курган Иссык... (117).
18. Новоженов В.А. Наскальные изображения повозок Средней и Центральной Азии. Алматы: Аргументы и Факты Казахстан, 1994. – 268с. (29-39).
19. Геродот. История в девяти книгах... (193).
20. Руденко С.И. Культура населения Центрального Алтая в скифское время. Д.: АН СССР, 1960. – 360 с. (22-52).
21. Грязнов М. Пазырыкский курган. М.-Л.: АН СССР, 1937. – 44с. (11-12).

IV БӨЛІМ. ӨНЕРТАНУ РАЗДЕЛ IV. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

ӘОЖ: 7.06

ҒТАМР: 60.29.01

Кеңесова М.¹, Стамбекова Ж.К.²

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан. «7М02124 Полиграфия» білім беру бағдарламасының 2-курс магистранты, e-mail: mika0411@mail.ru

²Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан, PhD, «Дизайн» кафедрасының меңгерушісі. e-mail: jazira_84_s@mail.ru

БОЛАШАҚ ПОЛИГРАФИЯ МАМАНДАРЫН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Мақалада білім беруде бүгінгі таңда оқытудың инновациялық технологияларын әзірлеу, жеке білім беру бағдарламасы бойынша болашақ полиграфия мамандарын сапалы даярлауды қамтамасыз ететін инновациялық тәсілді қолдану өзекті болып табылатынын зерттеу қарастырылады. Оқу процесінде ақпараттық технологияларды қолдану студенттердің пән бойынша білімдерін кеңейтуге және практикалық дағдыларды тереңдетуге мүмкіндік береді, осылайша түлектердің жалпы және кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырады.

Түйінді сөздер: білім беру, инновация, полиграфия, ақпараттық технология.

Кенесова М.¹, Стамбекова Ж. К.²

¹КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан. Магистрант 2 курса образовательной программы "7М02124 Полиграфия", e-mail: mika0411@mail.ru

²КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан, PhD, заведующий кафедрой «Дизайн». e-mail: jazira_84_s@mail.ru

ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПОЛИГРАФИИ

Аннотация

В статье рассматривается, актуальна ли разработка инновационных технологий обучения в образовании на сегодняшний день, применение инновационного подхода, обеспечивающего качественную подготовку будущих специалистов полиграфии по индивидуальной образовательной программе. Использование информационных технологий в учебном процессе позволяет расширить знания студентов по предмету и углубить практические навыки, тем самым формируя общие и профессиональные компетенции выпускников.

Ключевые слова: образование, инновации, полиграфия, информационные технологии.

Kenesova M.¹, Stambekova Zh. K.²

¹Abai University, Almaty, Kazakhstan. 2nd year undergraduate student of the educational program "7M02124 Polygraphy",

e-mail: mika0411@mail.ru

²Abai University, Almaty, Kazakhstan, PhD, Head of the Department of Design. e-mail:

jazira_84_s@mail.ru

THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF FUTURE PRINTING SPECIALISTS

Abstract

The article examines whether the development of innovative learning technologies in education is relevant today, the application of an innovative approach that provides high-quality training for future printing specialists according to an individual educational program. The use of information technology in the educational process allows students to expand their knowledge of the subject and deepen practical skills, thereby forming the general and professional competencies of graduates.

Keywords: education, innovation, printing, information technology.

Кіріспе

Қазіргі заманғы жоғары білім беру жүйесі жаңғырту кезеңінен өтуде: мазмұны жаңартылуда, жаңа білім беру технологиялары енгізілуде. Болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық технологияларын жетілдіру өзекті мәселе болып табылады. Инновация, инновациялық білім, инновациялық технологиялар, инновациялық қызмет педагогикада белсенді талқылаудың тақырыбына айналды. Инновациялық процестер заманауи маманның біліктілігі мен құзыреттілігіне жаңа талаптар қояды және білім беруде инновациялық технологияларды енгізу қажеттілігін анықтайды. Инновациялық білімге арналған қазіргі әдебиеттерде бұл құбылыстың күрделілігі мен көп қырлылығы атап өтіледі. Инновациялық білім берудің көрсеткіштері: білім алушылардың интеллектуалдық-тұлғалық және рухани дамуының жоғары деңгейін қамтамасыз ету; оларды ғылыми ойлау стилі дағдыларын игеру үшін жағдайлар жасау болып табылады; әлеуметтік-экономикалық және кәсіби салалардағы инновациялардың әдіснамасын оқыту. Инновациялық технологиялар – бұл қазіргі әлеуметтік-мәдени жағдайда білім алушының жеке дамуындағы динамикалық өзгерістер арқылы оң нәтижеге қол жеткізуге бағытталған оқыту әдістері және тәрбие құралдары жүйесі [1]. Заманауи технологиялар білім беру процесінің белсенді қатысушылары болуға, ал оқытушыларға оқыту мен тәрбиелеудің жаңа тәсілдерін, әдістерін, модельдерін жасауға мүмкіндік береді.

Инновациялық технологияларды әзірлеу білім алушылардың жоғары тиімді оқу қызметін және оқытушының басқару қызметін жобалауға негізделген. ЖОО-да инновациялық технологияларды қолдана отырып, полиграфия мамандарын педагогикалық оқытудың міндеттері:

- жаңа кәсіби жағдайларға оңай бейімделетін мамандарды қалыптастыру;
- оқу орнының мәртебесін арттыратын сұранысқа ие мамандарды даярлау;
- өз бетінше жұмыс істеу, өзін – өзі тәрбиелеу және өзін-өзі жетілдіру дағдыларын қалыптастыру;

- инновациялық әзірлемелерді пайдалану қабілетін қалыптастыру;

- міндеттерді түсіну, оның маңыздылығын бағалау, мақсатқа жету құралдарын білу дағдыларын қалыптастыру.

Құзыреттілік тәсілде оқыту тиімділігінің қажетті шарты білім алушыларды белсенді дербес және іздестіру қызметіне қосу болып табылады. Оқытушының міндеті – оған қажетті барлық жағдайларды ойластыру және ұйымдастыру. Білім алушылардың дербес, саналы

қызметі болмаса, мазмұнды игерудің сапалы процесі бола алмайды. Сабақ тек ақпараттандыру процесіне айналады. Белгілі бір сабақтың мақсаттары, міндеттері, педагогикалық, ақпараттық технологияларды, әдістерді, оқыту құралдарын дұрыс таңдауда ашылатын оқу іс-әрекетін ұйымдастыру пәнді, тақырыпты зерделеу кезінде қандай құзыреттер қалыптасатынын оқытушының қаншалықты нақты анықтайтынына байланысты.

В.И. Андреев атап өткендей "Инновациялық технологиялар – бұл инновациялық қызметті қамтамасыз ететін инновацияны іске асыру кезеңдерін қолдайтын әдістер мен құралдар жиынтығы. Жүйелік, шығармашылық, техникалық ойлауды қалыптастыруға және шығармашылық, өндірістік міндеттерді шешуде стандартты емес техникалық идеяларды қалыптастыру қабілетіне бағытталған технологиялар" [1].

Қазіргі заманғы білім берудегі маңызды міндеттердің бірі білім алушылардың кәсіби дағдыларын дамытуға ықпал ететін жағдайлар жасау және инновациялық кәсіби қызметке дайын инновациялық типтегі құзыретті маман даярлау болып табылады. Полиграфисттердің шығармашылық қызметі инновациялық, шешуші міндеттер болып табылады, олар жаңалығымен ерекшеленеді және дизайн қызметінің әртүрлі түрлерінің теориясы мен практикасын біріктіруді талап етеді. Бұл білім беруде тиісті оқыту жағдайларын жасау және инновациялық технологияларды қолдану үшін күшті дәлел [2]. Бұл ең алдымен бағдарламалық жасақтама, сонымен қатар шығармашылық идеяларды жүзеге асыру үшін эксперименттік тапсырмаларды орындау үшін заманауи дизайн материалдарымен қамтамасыз ету. Қазіргі заманғы жоғары білім берудің теориясы мен практикасында дәрістік мультимедиялық құралдарды, электрондық және оқыту құралдарын әзірлеу және пайдалану сияқты технологиялар ұсынылған. Интернет ресурстарын пайдалану, іскерлік және рөлдік ойындар, проблемалық, зерттеу әдістері, кейс-әдіс, оқу және тұлғалық тренингтер, оқу процесін ұйымдастырудың модульдік-рейтингтік технологиялары, жоба әдісі [2].

Болашақ полиграфия мамандарын даярлау негізі

Электрондық басылымдарға белсенді көшуге қарамастан, полиграфия саласы қазір қарқынды дамып келеді, ал еңбек нарығында білікті мамандар жетіспейді, бұл полиграфиялық қызметтерді ұсынатын әртүрлі ұйымдарда бос орындардың көптігінен көрінеді. Мұндай ұйымдардың қатарына ірі полиграфиялық кәсіпорындар, баспалар, баспаханалар, көшіру орталықтары, дизайн-студиялар, жарнама агенттіктері сондай – ақ кейбір жеке компаниялардың ақпараттық технологиялар бөлімдері немесе жарнама қызметтері жатады

Баспа ісі бойынша алғашқы мамандар мәтіндер мен суреттерді қолмен басып шығаруға машиналар дайындады. АКТ және баспа жүйелерінің пайда болуымен мұндай мамандарға сұраныс айтарлықтай өсті. Қазір баспа ісі саласындағы мамандар – бұл полиграфистер, дизайнерлер, DTP мамандары (алдын-ала дайындық дизайнерлері), prepress-инженерлер, редакторлар, көркем редакторлар, фото редакторлар.

Заманауи полиграфия – жоғары технологиялық компьютерлендірілген өндіріс. Кез-келген басылымды басып шығаруға дайындық полиграфиялық өндірістің негіздерін, сондай-ақ алдын-ала басып шығаруды білуді қамтиды. Басып шығаруға дейінгі жүйелерді үнемі жетілдіріп отыруға және цифрлық технологияларды қолдануға қарамастан, бүгінгі күні әртүрлі әдістерді қолдану арқылы макет жасаудың әмбебап әдістерін білуі шарт. Сондықтан, полиграфист маман баспа өнімдерінің экспрессивті макеттерін жасап қана қоймай, сонымен қатар типографиялық басып шығару үшін файлдарды сауатты дайындай білуі керек. Басып шығарудың технологиялық процестері мен түпнұсқа макеттерді дайындау дағдыларын жақсы білетін маман дайын өнімнің жоғары сапасын қамтамасыз ете алады [3].

Қызметтің мазмұнын, лауазымдық нұсқаулықтарды, бос жұмыс орындарын және еңбек функцияларын анықтау үшін полиграфия саласындағы маман кәсіби стандартының мазмұнына жүгінген жөн.

Кәсіби қызмет түрінің атауы: көрнекі ақпарат, сәйкестендіру және коммуникация объектілері мен жүйелерінің дизайны.

Кәсіби қызмет түрінің негізгі мақсаты: көзделген міндеттер мен мақсатты аудит қажеттіліктеріне сәйкес визуалды ақпарат, сәйкестендіру және коммуникация объектілері мен жүйелерін әзірлеу.

Полиграфия саласының мамандарының қажеттілігі

Баспа ісі қарқынды өсуі мен дамуына байланысты полиграфия саласындағы мамандарға – полиграфистерге, дизайнерлерге және баспаға дейінгі дайындық дизайнерлеріне сұраныс пайда болды. Тиісінше, полиграфия саласында ақпараттық технологияларды тереңірек меңгеру қажеттілігі артып отыр. Полиграфиялық өндірісте, кітап шығаруда және полиграфия экономикасында АКТ қолдану перспективалық қызмет түрін жүзеге асыру үшін қажет, өйткені ол суретшілердің, дизайнерлердің және баспа технологиялары саласындағы мамандардың шығармашылық идеяларын жүзеге асыруға жаңа мүмкіндіктер береді. Қазіргі уақытта осы бейіндегі студенттерді кәсіби даярлау үшін өзекті, жан-жақты ақпаратпен, жаңа заманауи талаптарға сай ғылыми-әдістемелікпен әзірлеу қажеттілігі бар екенін көрсетіп отыр. Осылайша, қоғамның мамандарға әлеуметтік қажеттілігінің болуын ескере отырып, полиграфия саласындағы мамандарды ақпараттық технологияларға оқыту қазіргі уақытта маңызды болып табылады.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, зерттеудің әлеуметтік – педагогикалық деңгейде өзектілігі: полиграфия мамандары қоғамның әлеуметтік қажеттілігінде сұранысқа ие. Заманауи бәсекеге қабілетті кәсіпорынның қажетті атрибуты сапалы әзірленген және орындалған полиграфикалық өнімнің болуы, ал полиграфикалық саланың жоғары даму қарқынына сәйкес еңбек нарығында білікті мамандарға сұраныс – полиграфистер, дизайнерлер және т.б. қажеттілігі туындайды. Ғылыми-теориялық деңгейде зерттеудің өзектілігі: болашақ мамандарды даярлауда жаңа инновациялық әдістер мен технологияларды енгізуге байланысты.

Полиграфия саласы үшін жаңа технологиялық құрылымға көшуді мультимедиялық ақпарат беру жүйесінде – баспа үшін, ал баспа өнімдерін өндіруде – техникалық инновацияларды енгізуде (мысалы, цифрлық және нано басып шығару, web-to-print, кросс-медиа процестер және т.б.) жүзеге асыруға болады. Бұл технологиялық өзгерістер "print4.0" жаңа тұжырымдамасында ұсынылады, ол полиграфиялық өндірістің барлық процестерін автоматтандыруды, үнемі желіге қосылған және автоматтандыру құралдарымен, бұлттық жүйелермен және робототехникамен үнемі өзара әрекеттесетін интеллектуалды жабдықты пайдалануды қамтиды. Бұл "print4.0" тұжырымдамасына сәйкес жоғары тиімділік өндірісін құру мүмкіндігі және баспа өнімдерін толық автоматты режимде жасау мүмкіндігі туралы [4].

Аталған құрылымдық және технологиялық өзгерістер полиграфия саласының кадрлық құрамы мен әлеуетіне қойылатын талаптардың артуын көрсетеді.

Полиграфия мамандарын даярлау шарттары

Соңғы уақытта студенттерді оқытуда, соның ішінде полиграфиялық өнімдерді әзірлеуге үйретуде жаңаша білім беру технологиялары мен әдістерін қолдану қажеттілігі туындауда. Жаңа мамандықтардың пайда болуы, жаңа ақпарат көлемінің тез өсуі және осы ақпаратты қабылдаудағы өзгерістер белгілі бір кәсіптің қажеттіліктеріне сәйкес келетін оқу материалдарында өткір қажеттілікті тудырады; жаңа ақпаратпен оңай және тез толықтырылады; қазіргі студенттердің когнитивтік ерекшеліктеріне сәйкес келеді және әр түрлі ақпарат бере алады (мәтін, аудио, видео, фото, сурет, схема, диаграмма және т.б.).

Оқытудың жетекші құралдарын анықтай отырып, электронды және баспа түрінде АКТ – ны қолдана отырып, көрнекі құралдарға тоқталу керек. Көрнекілік – бұл негізгі дидактикалық принциптердің бірі, оған сәйкес оқу процесі білім алушылар тікелей қабылдайтын нақты бейнелерге негізделуі керек, яғни, жеке пәндерді, әртүрлі құралдарды, игерілетін қозғалыстарды, моторлық әрекеттерді, еңбек операцияларын көрсетуге негізделуі керек, бұл оқытуды қолжетімді етеді және оқу материалын игерудің ең үлкен табыстылығын қамтамасыз етеді. Бірақ материалды түсіну және есте сақтау үшін ақпараттың қол жетімділігіне қатысты көптеген мәселелер әлі де бар. Егер полиграфия мамандығын оқыту үшін ақпаратты

қабылдау ерекшелігін және білім алушылардың шығармашылық-практикалық іс-әрекетін ескере отырып құрылған және полиграфикалық оқытудың әдістемелік жүйесінің үш негізгі компонентін қамтитын ақпараттық технологиялар негізінде оқу құралының моделі пайдаланылса, жоғары оқу орындары студенттерінің білім беру процесі тиімдірек болады [5].

Жаңа ғылыми-әдістемелік негізгі педагогикалық тәсілдерін айқындай отырып, бұрыннан бар технологиялармен қатар назар аудару қажет қосымша оқыту технологияларын енгізу қажет. Коммуникативтік оқыту технологиясы, ең алдымен, білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған, ол мәдениетаралық коммуникацияның қазіргі жағдайларына бейімделу үшін қажетті базалық болып табылады. Жобалау технологиясы білім алушылардың әлеуметтік өзара іс – қимылын модельдеуге бағытталған, ол белгілі бір пәндік саланы бөліп көрсете отырып, білім алушылардың кәсіптік даярлығы шеңберінде айқындалатын мәселені шешу мақсатымен. Жобалау технологиясын қолдану оқу процесінде қалыптасатын құзыреттердің пәнаралық сипатын іске асыруға ықпал етеді. Ынтымақтастық оқыту технологиясы оқу міндеттерін шешу үшін жеке және ұжымдық жауапкершілікті жүзеге асыра отырып, өзара оқыту идеясын жүзеге асырады. Сөйлеу құрылысының техникасын меңгеру, тез әрекет ету және аудиториямен өзара әрекеттесу, жасалған жұмыстың бір бөлігі бойынша талдау және баяндау, сондай – ақ жоба дизайнын әзірлеу кезінде мақсатты аудиторияның мінез – құлқын талдау — өнімді және тұтынушыны визуалды қабылдау және коммуникация.

Ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеудің педагогикалық тәсілдерін іздеу оқытудың психологиялық – педагогикалық тұжырымдамаларын қарастыруды да қарастырады. Заманауи білім беру тенденциялары мен ақпараттық технологиялар іздеу мен таңдау тәсілін анықтайды. Маман даярлауға қойылатын заманауи талаптар және оқытудың стандартты формаларын өзгерту қажеттілігін талап етеді. Оқыту әдістері мен тәсілдерін үнемі іздеу, оларды жетілдіру, тәжірибеге енгізу қажет. Педагогикалық оқыту әдістері мен тәсілдерінің жіктелуі әртүрлі. Дәстүрлі және инновациялық әдістер бар. Танымдық іс-әрекеттің түрі және білім алушылардың өзара әрекеттесу тәсілі бойынша: түсіндірме-иллюстрациялық, репродуктивті, проблемалық презентация, ішінара іздеу (эвристикалық), зерттеу [5].

Оқытудың негізгі түрі – лабораториялық-практикалық сабақтармен және оқытудың дәстүрлі әдістерімен қатар теориялық материалды зерттеудің тиімділігін арттыру үшін жобалар әдісін қолдану ұсынылады. Зертханалық сабақтар және студенттердің өзіндік жұмысы сияқты жұмыстардың негізгі бөлігінде зерттеу деңгейіндегі тапсырмалар бар — шығармашылық жобалар, оларды шеше отырып, студенттер өз бетінше білім іздеуге және алған білімдерін стандартты емес жағдайда пайдалануға кірісуі керек.

Практикалық зертханалық және тәуелсіз сабақтарды ұйымдастырудың бұл тәсілі студенттің өзіндік жұмысын ынталандырады және ұйымдастырады, тек оқу ғана емес, сонымен бірге даму мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік береді, өйткені сонымен бірге өз бетінше оқу мүмкіндігі қалыптасады. Оқу процесін ұйымдастырудың осы әдісін қолданудағы оқытушының рөлі әртүрлі құзыреттіліктерді қалыптастыру кезінде студенттің оқу іс-әрекетіне кеңес беру және ұйымдастыру болып табылады. Оқу жобасының әдісі жеке тұлғаға бағытталған оқыту технологияларына жатады және өзін-өзі басқаруды ұйымдастырудың тәсілі ретінде әрекет етеді. Жобалар әдісі оқытудың дидактикалық құралы ретінде студенттің тәуелсіздігін, оның жеке басының барлық салаларын дамытуға ықпал етеді, оның білім беру процесінде субъективтілігін қамтамасыз етеді, жобаларды орындау барысында туындайтын әртүрлі мәселелердің шешімдерін табу қабілетін дамытуға, білімді өз бетінше игеру дағдыларын қалыптастыруға, өзін-өзі көрсету, өзін-өзі таныстыру және рефлексия дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Сондай-ақ, жобалар әдісі білім алушыда жауапкершілікті, мақсаттылықты, толеранттылықты, индивидуализмді, ұжымшылықты, бастамашылықты және іске шығармашылық қатынасты тәрбиелеуге, шығармашылық және ізденіс дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Барлық осы қасиеттер білім алушының интеллектінің толыққанды дамуына әсер етеді.

Жобалармен жұмыс барысында білім алушылар оқиды:

- өз жұмысын жоспарлау, жоба бойынша жұмыстың түпкілікті нәтижесін ұсыну;
- әртүрлі ақпарат көздерін пайдалану, материалды өз бетінше таңдау және жинақтау;
- таңдалған материалды талдау;
- әзірленген жобаны аудитория алдында ұсыну;
- өз көзқарасыңызды дәлелдеу және қорғау;
- топ ішіндегі міндеттерді бөлу (топтық жобада);
- жұмыстың ұтымды, дәлелді бағасын беру (сіздің де, топ мүшелерінің де).

Қорытындылай келе, бүгінгі күні полиграфиялық өндіріс технологиясы көп салаларда қолданылады, мысалы, тоқыма өнеркәсібінде (маталарға басып шығару), жеңіл өнеркәсіпте (шыныға, қаңылтырға, полимерлерге басып шығару), радиоэлектрондық өндірісте.

Бүгінгі таңда полиграфия қазіргі әлемде маңызды мамандық болып қала береді. Баспаханалар кітаптарды, газеттерді, журналдарды, плакаттарды және орау материалдарын қоса алғанда, көптеген материалдарды шығаруға жауапты. Мамандық жоғары деңгейдегі техникалық дағдыларды, сондай-ақ шығармашылық пен егжей-тегжейге назар аударуды талап етеді. Полиграфияның кәсіп ретіндегі тарихы мен эволюциясы бұл саланың адами қарым-қатынастағы маңыздылығын көрсетеді. Қытайда дүниеге келгеннен бастап Еуропадағы дамуға және қазіргі замандағы эволюцияға дейін басып шығару әлемді бүгінгі біз білетіндей қалыптастыруда шешуші рөл атқарды. Технология дамып келе жатқандықтан, басып шығару бейімделуді және дамуды жалғастыруы мүмкін, бірақ оның адами қарым-қатынастағы маңызы жақын арада төмендеуі екіталай.

Кәсіп ретінде басып шығарудың болашағы оптимистік болып қала береді. Сала айтарлықтай өзгерістерге ұшырағанымен, цифрлық басып шығаруды тарату және тұрақты тәжірибелерді енгізу өсу мүмкіндіктерін ашады. Алайда, салада бәсекеге қабілетті болып қалу үшін мамандар бейімделу қабілетіне, жаңа дағдылар мен технологияларды игеруге және экологиялық таза болуға деген ұмтылысқа ие болуы керек. Осылайша, полиграфия саласы технология мен қоршаған ортаның өзгеруіне бейімделе алатын перспективалы мамандық болып көрінеді.

Әдебиеттер:

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-ponyatiy-i-vidy-innovatsionnyh-tehnologiy>
2. Капунова, м. и. дизайн білімінде инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану / м. и. Капунова. – Мәтін: тікелей // Жас ғалым. — 2017. — № 38 (172). — 107-110 ББ. – URL: <https://moluch.ru/archive/172/45738>
3. https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/25376/1/RSVPU_2018_360.pdf
4. Отраслевой доклад «Российская полиграфия: состояние, тенденции и перспективы развития (2017)». [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.unkniga.ru/images/docs/2017/otrasl-doklad-ros-poligrafiya-2016.compressed.pdf>
5. Бычкова, а.я. дидактикалық іс-әрекеттің әдістері мен әдістерін таңдаудағы оқытудың тиімділігі туралы / А. Я. Бычкова. – Мәтін: тікелей // Инновациялық педагогикалық технологиялар: I халықаралық материалдар. ғылыми. конф. (Қазан, 2014). – Қазан: Бук, 2014. — 252-254 ББ. – URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/143/6155/>

УДК: 726.03

МРНТИ: 67.07.29

Бараков А.А.¹, Сенбекова А.Б.²

¹Преподаватель-ассистент, Жетысуский университет имени
И. Жансугурова г. Талдыкорган, Республика Казахстан, arslanbarkov@gmail.com
²Студентка 4-курса ОП Дизайн, Жетысуский университет имени И. Жансугурова. г.
Талдыкорган, Республика Казахстан

РОЛЬ КУЛЬТУРЫ В РАЗВИТИИ АРХИТЕКТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА ГОРОДА

Аннотация

В связи с расширением в последние годы палитры художественных средств изобразительного искусства (видео и лазерные проекции, суперграфика, кинетическое искусство), в городском пространстве стали появляться объекты с иным идейно-художественным содержанием, способные к образованию собственных пространственных композиций, не всегда связанных с архитектурным окружением, часто использующие инженерные и технические возможности объектов в формировании среды.

Ключевые слова: архитектура, объёмно-пространственный, структурно-функциональный, суперграфика.

Бараков А.А.¹, Сенбекова А.Б.²

¹І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, оқытушы-ассистенті
Талдықорған қ., Қазақстан Республикасы, arslanbarakov@gmail.com
²4-курс білімгері БББ Дизайн. І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,
оқытушы-ассистенті. Талдықорған қ., Қазақстан Республикасы

ҚАЛАНЫҢ СӘУЛЕТТІК КЕҢІСТІГІН ДАМУДАҒЫ МӘДЕНИЕТТІҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Соңғы жылдары бейнелеу өнерінің көркемдік құралдарының (бейне және лазерлік проекциялар, суперграфика, кинетикалық өнер) палитрасының кеңеюіне байланысты қалалық кеңістікте әр түрлі идеялық-көркемдік мазмұны бар объектілер пайда бола бастады, олар өздерінің кеңістіктік композицияларын құруға қабілетті, әрдайым архитектуралық ортамен байланысты емес, объектілерді қалыптастыруда инженерлік және техникалық мүмкіндіктерді жиі қолданады сәрсенбі.

Кілт сөздер: сәулет, көлемдік-кеңістіктік, құрылымдық-функционалдық, супер графика.

Barakov A.A.¹, Senbekova A.B.²

¹Teacher assistant, ¹Zhetysu University named after I. Zhansugurov
Taldykorgan, Kazakhstan, arslanbarakov@gmail.com

²4th year student of OP Design, Zhetysu University named after I. Zhansugurov
Taldykorgan, Kazakhstan

THE ROLE OF CULTURE IN THE DEVELOPMENT OF THE ARCHITECTURAL SPACE OF THE CITY

Abstract

Due to the expansion in recent years of the palette of artistic means of fine art (video and laser projections, supergraphy, kinetic art), objects with a different ideological and artistic content began to appear in urban space, capable of forming their own spatial compositions, not always related to the architectural environment, often using the engineering and technical capabilities of objects in the formation Wednesday.

Keywords: architecture, three-dimensional, structural and functional, super graphics.

Введение. Архитектура во все времена воспринималась как деятельность по идеальному формированию пространства, а город – социальная структура в определенных границах – рассматривался в качестве возможности для социальных экспериментов, где архитектурные объекты создавались как социокультурные доминанты, способные оказать активное воздействие и на человека, и на группу людей, например, горожан.

Проектирование городского пространства многие века базировалось на использовании выразительных средств монументально – декоративного искусства. Традиционно сюда относят скульптуры, памятники, монументы, росписи и декоративные панно на фасадах зданий и т.д., а также разного рода временные средства художественной организации среды (цветочные партеры, праздничное украшение города и т.п.). Как правило, объекты монументально – декоративного искусства «соподчиняются» с архитектурой, дополняя её и выполняя две основные функции организации городского пространства – монументализацию (придание значимости и торжественности среде) и повышение визуальных характеристик среды. Как известно, визуальная среда, характер её насыщенности зрительными элементами оказывает сильное воздействие на психофизиологическое состояние человека, находящегося в городе.

Основная часть. В связи с расширением в последние годы палитры художественных средств изобразительного искусства (видео и лазерные проекции, суперграфика, кинетическое искусство), в городском пространстве стали появляться объекты с иным идейно-художественным содержанием, способные к образованию собственных пространственных композиций, не всегда связанных с архитектурным окружением, часто использующие инженерные и технические возможности объектов в формировании среды.

В данной работе применены следующие методы:

- 1) анализ современного и исторического отечественного опыта;
- 2) объёмно-пространственный, структурно-функциональный и градостроительный анализ городского пространства;
- 3) наблюдение, изучение и сравнение архитектурного пространства городов из истории архитектуры.

Было бы наивным считать, что причисление архитектуры к культуре является чем-то экстраординарным. Архитектура и культура всегда рассматривались как синонимы. Однако это имело преимущественно формальный, риторический характер. Культура не делилась с архитектурой своими творческими принципами. Это приводило к тому, что зодчество, чтобы

выжить, развиваться, свои стимулы вынуждено было искать в технике, технологии, экономике, искусстве.

Из этого перечня культура выпадала явственно, несмотря на то что взаимосвязи её с архитектурой традиционно были взаимными, обоюдными.

В наше время развитие архитектуры породнилось с культурой настолько, что их обоюдную зависимость игнорировать уже становится невозможным. В двадцатом столетии культурные принципы оказались настолько сильными, что они становятся для архитектуры ведущими.

Задачи, которые ставятся перед архитектурой, во многом созвучны с задачами культуры. Привлекательность их для архитектуры в том, что они затрагивают гуманистические качества зодчества, «вносят в него человечность, духовность, ориентируют на социальное развитие и прогресс в обществе».

Для переноса этих идеологических основ культуры на архитектуру достаточно в их перечне заменить слова без опасения, что сущность, смысл и идентичность одной или другой будет нарушена.

Архитектурное пространство живет двойной семиотической жизнью. С одной стороны, оно моделирует универсум: структура мира, построенного и обжитого переносится на весь мир в целом. С другой, оно моделируется универсумом: мир, создаваемый человеком, воспроизводит его представление о глобальной структуре мира. С этим связан высокий символизм всего, что так или иначе относится к создаваемому человеком пространству его жилища.

Текст, изъятый из контекста, представляет собой музейный экспонат – хранилище константной информации. Он всегда равен самому себе и не способен генерировать новые информационные потоки. Текст в контексте – работающий механизм, постоянно воссоздающий себя в меняющемся облике и генерирующий новую информацию. Однако отделение текста от контекста возможно лишь умозрительно, во-первых, поскольку всякий сколь-либо сложный текст (текст культуры) имеет способность воссоздавать вокруг себя контекстную ауру и, одновременно, вступать в отношения с культурным контекстом аудитории. Во-вторых, любой сложный текст может быть рассмотрен как система субтекстов, для которых он выступает в качестве контекста, некоторое пространство, внутри которого совершается процесс семиотического смыслообразования.

В этом отношении система «текст – контекст» может рассматриваться как частный случай смылогенерирующих семиотических систем. Всякий сложный текст, входящий в культуру, может быть представлен как конфликт двух тенденций. С одной стороны, по мере повышения степени упорядоченности повышается и мера предсказуемости, происходит структурное выравнивание, то есть рост энтропии. С другой – дает себя чувствовать противоположная тенденция: повышается внутренняя неравномерность семиотической организации текста, его структурный полиглотизм, диалогические отношения входящих в него субструктур, напряженная конфликтность в звене «текст – контекст». Эти механизмы работают в сторону повышения информационной емкости и имеют антиэнтропийный характер.

Сказанное особенно важно для архитектурных текстов, которые по самой своей природе имеют тенденцию к гиперструктурности. Необходимо отметить еще одну особенность. Важный аспект внутреннего диалога культуры складывается исторически: предшествующая традиция задает норму, имеющую уже автоматизированный характер, на этом фоне развивается семиотическая активность новых структурных форм. Таким образом, продуктивность конфликта поддерживается тем, что в сознании воспринимающего прошлое и настоящее состояние системы присутствуют одновременно. В литературе, музыке, живописи это обеспечивается тем, что прошедшие культурные эпохи не исчезают без следа, а остаются в памяти культуры как вневременные: появление Моцарта не приводит к физическому уничтожению произведений Баха, футуристы «сбрасывают Пушкина с корабля современности», но не уничтожают его книг. В архитектуре старые здания сплошь и рядом сносятся или

полностью перестраиваются. Исторический ансамбль — диалог между структурами различных эпох — сменяется вырванной из контекста «экспонатностью». Еще в 1831 г. молодой романтик Гоголь указывал на плодотворность разностильности в архитектурном ансамбле, то есть на полиглотизм архитектурного контекста: «...смело возле готического строения ставьте греческое... Истинный эффект заключен в резкой противоположности; красота никогда не бывает так ярка и видна, как в контрасте». И дальше: «Город должен состоять из разнообразных масс, если хотим, чтобы он доставлял удовольствие взорам» [2, с.81]. Конечно, совет Гоголя возводить здания, воспроизводя стили различных эпох, звучит наивно, однако мысль о диалоге исторического контекста и современного текста звучит вполне актуально.

Однако еще более существен внутренний диалог, осуществляемый в границах одного текста столкновением, конфликтом, пересечением и информационным обменом между различными традициями, разными субтекстами и «голосами» архитектуры. Мощные вторжения иностилистических традиций, например, вторжение арабо-мавританской архитектурной культуры в романский контекст и роль его в генезисе Ренессанса или же диалоге- и полилогическая природа барокко. Вопрос усложняется (и обогащается) тем, что архитектура состоит не только из архитектуры: узкоархитектурные конструкции находятся в соотношении с семиотикой внеархитектурного ряда – ритуальной, бытовой, религиозной, мифологической, – всей суммой культурного символизма. Здесь возможны самые разнообразные сдвиги и сложные диалоги.

Между геометрическим моделированием и реальным архитектурным созданием существует посредующее звено – символическое переживание этих форм, отложившееся в памяти культуры, в ее кодирующих системах.

Есть еще один путь смыслообразования в тексте. Текст редко является (художественные структуры этим отличаются от лингвистических) простой реализацией кода. Это случается лишь в эпигонских произведениях, оставляющих у зрителя тяжелое впечатление мертвенности. Реальный текст по отношению к коду, норме, традиции и даже к авторскому замыслу всегда выступает как нечто более случайное, подчиненное непредсказуемым отклонениям. В связи с этим уместно остановиться на роли случайных процессов в антиэнтропийном приращении информации.

Последнее выражение может показаться парадоксом, если не прямой ошибкой, поскольку элементарной истиной считается, что случайные процессы ведут к выравниванию структурных противоположностей и росту энтропии. Однако сами творцы художественных текстов знают о смыслообразующей роли случайных событий.

С другой стороны, каждая историческая эпоха создает свою модель городского пространства, и вполне допустимо говорить о том, что архитектурное пространство города является отражением тех социокультурных процессов, которые происходят в обществе.

Если мечеть является символическим ядром и идеальным образом миропорядка, то город как наиболее структурированный элемент архитектурного пространства всегда соотносили с идеальным образом общественного устройства. Если проследить эволюцию города, то в любую эпоху он являлся зримым, образным выражением доминирующей культуры, идеалов, ценностей и социально-политических ориентиров общества.

Опираясь на диалектику художественной формы А.Ф. Лосева, область архитектурной риторики можно определить как сферу функционирования мифа, а поскольку архитектурное творчество структурирует пространство через придание ему определенных значений в рамках существующей социально-мифологической картины мира, то о каждом архитектурном произведении можно сказать, что оно несет в себе некую смысловую нагрузку. Таким образом, архитектурный «смыслообраз» выступает как возможность, необходимость фактического осуществления которой реализуется в конкретной архитектурно-пространственной форме.

Архитектурная среда города исследовалась в социальных, политических, технических, экономических контекстах. В гуманитарном знании предметом изучения является город, рассматриваемый как социокультурный феномен. В настоящий момент исследователи, изучающие город, осознали необходимость междисциплинарного подхода в его анализе. В рамках данного раздела мы попытаемся проанализировать архитектурное пространство города в культурологическом контексте.

Результаты. Город рассматривается как особая форма бытования культуры, способствующая установлению отношений гармонии между личностью и внешним миром. В архитектурной теории этот подход представлен в работах К. Линча, А.В. Иконникова, В.Л. Глазычева, А.Э. Гутнова, А.Г. Раппопорта, Ч. Дженкса. Наиболее интересными в контексте данного исследования являются работы В.Л. Глазычева, А.Э. Гутнова о соотношении пространственной модели мира определенной культуры и типа пространственной организации поселения, «формулы градостроительства» [3;5]. В то же время в современной теории архитектуры еще имеет место рассмотрение города как комплекса зданий и инженерных сооружений, тогда как город – это, прежде всего жизненная среда сообщества людей, имеющих потребности, ценности, желания и устремления.

Воспринимаем ли мы город как целостное архитектурное пространство, и что этому способствует? Насколько необходимо целенаправленное формирование архитектурного пространства города? Ответив на поставленные вопросы, мы придем к решению социальных задач современного города, формируя его социокультурное пространство в соответствии с ними.

Был период, когда в поисках придания современной архитектуре «национальной формы» в строительстве в азиатских республиках СССР вводились «ориентальные» мотивы или же московским высотным зданиям добавлялись башенки (рис. 8), долженствующие ассоциироваться с кремлевскими. Опыты эти не всегда были удачными, поскольку вносимые элементы не складывались в единый язык, органически входящий в диалогическое формообразование, а представляли лишь разрозненные внешние украшения и, одновременно, не имели характера той непреднамеренности, которая позволяет случайному элементу вызвать лавинообразное образование новых структур. Диалогические отношения никогда не являются пассивным соположением, а всегда представляют собой конкуренцию языков, игру и конфликт с не до конца предсказуемым результатом.

Рисунок 1. Здание Москвы, с «кремлевской» башенкой [2].

Идея структурного разнообразия, семиотического полиглотизма заселенного человеком пространства от макро- до микроструктурных его единиц тесно связана с общим научным и

культурным движением второй половины XX в. Она сталкивается с противоположной тенденцией единой и всеобъемлющей планировки, идеей, которая в вековой культурной традиции воспринимается как «рациональная» и «эффективная». Если оставить в стороне более ранних предшественников, то идея «регулярного» урбанизма восходит к Ренессансу и порожденным им утопическим концепциям. В XV в. Альберти требовал, чтобы «улицы города были прямыми, дома — одинаковой вышины, выравненные по линейке и шнуру». Проекты Франческо ди Джоржио Мартини, Дюрера, фантастическая Сфорцинда Филарете, замыслы Леонардо да Винчи возводили геометрическую правильность в идеал синтеза красоты и рациональности. И если абсолютное воплощение этих принципов могло реализовываться лишь в утопиях, то тем не менее они оказали практическое воздействие на планировку Ла-Валетты на Мальте (рис. 2), Нанси, Петербурга, Лимы и ряда других городов.

Рисунок 2. Ла-Валетта (Мальта) [3].

Такой «монологический» город отличался высокой семиотичностью. С одной стороны, он копировал представление об идеальной симметрии космоса, а с другой, воплощал победу рациональной мысли человека над неразумностью стихийной Природы. «Они (утопические проекты градостроительства), – замечает Жан Делюмо, – утверждали, что наступит день, когда природа будет полностью реорганизована и переделана человеком» [4, с.301]. Город становился образом такого мира, полностью созданного человеком, мира более рационального, чем природный. Не случайно мудрец из утопической Новой Атлантиды Фрэнсиса Бэкона говорил: «Целью нашего общества является познание причин и скрытых сил вещей; и расширение власти человека над природой, покуда все не станет для него возможным». Рациональное мыслится как «антиприродное». Так, плоды «с помощью науки» становятся «крупнее и слаще, иного вкуса, аромата, цвета и формы, нежели природные», изменяются размеры и формы животных, делаются опыты, «дабы знать, что можно проделать над телом человека». «И все это получается у нас не случайно» [4, с.27]. Монологический город – текст вне контекста.

Идея диалогичности в структуре городского пространства (конечно, диалог берется лишь как минимальная и простейшая форма, фактически имеется в виду полилог – многоканальная система информационных токов), подразумевающая, в частности, сохранение как природного рельефа, так и предшествующей застройки, находится в соответствии с широким кругом современных идей – от экологии до семиотики.

Ренессансные (и последующие) архитектурные утопии (рис. 3) были направлены не только против Природы, но и против Истории. Подобно тому как культура Просвещения в

целом противопоставляла Истории Теорию, они стремились заменить реальный город идеальной рациональной конструкцией. Поэтому разрушение старого контекста было столь же обязательным элементом архитектурной утопии, как и создание нового текста. Вырванность из контекста (минус-контекст) входила в расчет: архитектурный текст должен был мыслиться как фрагмент несуществующего еще «марсианского» контекста. Полный разрыв с прошлым демонстрировал ориентацию на будущее. Отсюда постоянная ориентация на замыслы, превышающие технические возможности эпохи (например, двухэтажные улицы у Леонардо да Винчи).

Рисунок 3. Пример ренессансной архитектурной утопии [6].

Архитектура по своей природе связана и с утопией, и с историей. Эти две образующие человеческой культуры и составляют ее контекст, взятый в наиболее общем плане.

В определенном смысле элемент утопии всегда присущ архитектуре, поскольку созданный руками человека мир всегда моделирует его представление об идеальном универсуме. И замена утопии будущего утопией прошлого мало что меняет по существу. Торопливые реставрации, ориентированные на ностальгию туристов по прошлому, известному им из театральных декораций, не могут заменить органического контекста. У русских старообрядцев есть поговорка: «Церковь не в бревнах, а в ребрах», традиция не в стилизованных орнаментальных деталях, а в непрерывности культуры. Город, как целостный культурный организм, имеет свое лицо. На протяжении веков здания неизбежно сменяют друг друга. Сохраняется выраженный в архитектуре «дух», то есть система архитектурного символизма. Определить природу этой исторической семиотики труднее, чем стилизовать архаические детали.

В периоды стабильного развития общества в формировании архитектурного пространства мы видим тяготение к традиционным архитектурным формам, но в периоды кризиса и нестабильности в общественном развитии, как правило, проявляется стремление к экспериментам в формообразовании. В таких неопределенных исторических ситуациях создаются социальные утопии – идеальные модели системного преобразования общественного устройства, в контексте которых существуют архитектурные утопии, отражающие социальные идеалы в пространственных формах. В XX в. были предприняты попытки осуществле-

ния социальных экспериментов – таких, как строительство социализма в СССР, что в свою очередь привело к экспериментам в создании идеальной пространственной модели, которая бы соответствовала социальным изменениям.

Если проследить становления города как историю формирования архитектурного пространства, где зарождаются, развиваются, проживаются социокультурные процессы, мы увидим, что архитектурное пространство города на каждом историческом этапе видоизменяется в зависимости от процессов, происходящих в обществе, и является своеобразной декорацией к ним.

Последние десятилетия XX в. высветили особый интерес исследователей самого разного профиля – от теоретиков и философов культуры до историков-краеведов – к феномену провинциальной культуры. В этом контексте рассматривается проблема социокультурной организации провинциального градостроительного пространства [5, с.19-20], интерес вызван угрозой исчезновения исторически обособленных городских культур и провинциального градостроительного пространства, что связано с процессами глобализации и ростом мегаполисов. В сочетании с иными (экономическими, технологическими, политическими) факторами глобализация обостряет дискуссии о социальной ценности разнообразия форм культуры, в частности по проблеме сохранения этнокультурного разнообразия градостроительных комплексов.

Широкое распространение «местных» знаково-символических структур в провинциальной градостроительной практике (можно говорить о «диалектах» культуры) на фоне тотальной урбанизации делает актуальной проблему их сохранения и интерпретации. Провинциальное градостроительное пространство является важной составляющей региональных культур, способствует реконструкции культуры локальных социальных сообществ, сохраняя основные элементы их мировосприятия и ценностей.

Таким образом, представление об архитектурном пространстве всегда связано со смысловым полем культуры, в котором и происходит создание и восприятие пространственных форм, объединенных социально значимой информацией в архитектурное пространство.

Вполне допустимо говорить о том, что город является отражением той пространственной модели, которая существовала в конкретный исторический период развития общества, а представленная пространственная модель напрямую связана с социокультурными процессами, происходящими в обществе. Создание новой социокультурной системы всегда сопровождалось созданием новых городов или реконструкцией созданных ранее. Так было в Риме, который подвергался реконструкциям на протяжении всего своего существования, Москве, менявшей свой облик в зависимости от политических тенденций. Вспоминаются как переименование Целинограда в Акмолу, Акмолы в Астану, Астаны в Нур-Султан и обратно, так и перенос столицы из Алматы в Астану и создание новых пространственных форм

Рисунок 4. Дворец культуры им. Ленина. Алматы (1980 г.) [12].

Рисунок 5. Дворец целинников, 1982 г., Целиноград [13].

Можно сказать, что повсеместно становление государственности, признание легитимности новой власти находят отражение в градостроительных формах, что позволяет нам говорить об архитектурном пространстве города как о социокультурном феномене. Город состоит из проживающих в нем людей, он представляет собой место особого «собрания» человека в единое целое, включающее как человеческую телесность, так и духовную составляющую. Такое специфическое пространство формируется под влиянием множества факторов – исторических, природных, экономических и, безусловно, социокультурных.

Заключение

Можно с уверенностью сказать, что архитектурное пространство является отражением общественных настроений, и именно через него фиксируются изменения ценностных ориентаций общества.

Архитектурные объекты определяют эстетическую структуру городского пространства и обеспечивают необходимый уровень психологической комфортности для человека. В данном контексте изучение города как «памяти места» является актуальным. Изучение социальной и культурной истории места (архитектурного пространства), степени знакомства с этой историей его жителей, отношение людей к национальным и локальным традициям связанными с определенными архитектурными объектами, является очень важным аспектом.

Существует взаимосвязь между эстетической сущностью архитектурного объекта, механизмами его воздействия на воспринимающего субъекта и формами его социального существования. Именно благодаря сочетанию социального и эстетического компонента в архитектурном объекте, они доминируют в пространственной структуре города, выполняя функцию ценностных ориентиров.

Архитектурные объекты, с одной стороны, являются утилитарными, и при их восприятии мы обращаем внимание на их объективные характеристики – техническую конструкцию, примененные материалы, функциональность. С другой стороны, они представляют собой произведения искусства, поэтому воспринимаются эмоционально и рассматриваются как ценность.

Литература:

1. Арнхейм, Р. Динамика архитектурных форм: монография / Р. Арнхейм; пер.с англ. В.Л.Глазычева. – М.: Прогресс, 1984. – 193 с.
2. <http://rasfokus.ru/photos/applicants/photo3394640.html>
3. <https://greencardclub.ru/blog/malta-takaya-udivitel'naya-i-blizkaya/attachment/valletta-malta/>
4. Гоголь Н. В. Полн. собр. соч.: В 14 т. [М.], 1952. Т. 8. С. 64, 71.
5. Толстой Л. Н. Собр. соч.: В 22 т. М., 1982. Т. 9. С. 42.
6. <https://ru.pinterest.com/pin/371828512967205290/>
7. <https://www.sovietpostcards.org/2012/12/22/almaty-alma-ata-алматы-1980/>
8. <https://www.drive2.ru/b/760067/>
9. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. М., 1986. Гл. 67.
10. <https://ka-ap.ru/gb/vest-end-v-londone-podrobnaa-informacia-s-foto.html>
11. Рыжова Т.О. Пространство провинциального города как индикатор расслоения социального пространства региона // Международные отношения в XXI веке: глобальное в региональном: материалы Междунар. науч.-практ. конф. Н. Новгород, 2000.
12. <https://www.sovietpostcards.org/2012/12/22/almaty-alma-ata-алматы-1980/>
13. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. М., 1986. Гл. 67.

АВТОРЛАР ЖӨНІНДЕ МӘЛІМЕТ

Шайгозова Ж.Н., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан, п.ғ.к., "көркем білім" кафедрасының қауымдастырылған профессоры, e-mail: zanna_73@mail.ru

Байгутов К.А., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан, PhD, "көркем білім" кафедрасының аға оқытушысы, e-mail: karimkhan.art@gmail.com

Жұмабек Ә.Ж., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 7М01405-Кәсіптік оқыту мамандығының 2 курс магистранты, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: Zhumabek.aygerimm@mail.ru

Рабилова З.Ж., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, PhD, қауымдастырылған профессор м.а. Алматы қ., Қазақстан, e-mail: zoya.rabilova@mail.ru

Тогабаева Г.Ш., Өнертану ғылымының магистрі, Алматы Технологиялық Университеті Алматы, Қазақстан.

Сатылған Ж.М., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 7М01405-Кәсіптік оқыту мамандығының 2 курс магистранты, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: Zhaniyaaa01@mail.ru

Нарикбаева Л.М., педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Өнер, мәдениет және спорт институты, музыкалық білім беру және хореография кафедрасы, e-mail: Lora_mn05@mail.ru

Орысбаева Ә.Р., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Өнер, мәдениет және спорт институты, Музыкалық білім және хореография кафедрасы, «7М01402– музыкалық білім беру» мамандығының 2-курс магистранты, messa.r@mail.ru

Бекешов С.С., Тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, МОК. Қазақ Бас сәулет-құрылыс академиясы. Алматы қ., Қазақстан. E-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru

Құлмұқанов М., Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі директорының ғылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары. Ақтөбе қаласы., Қазақстан.

Кенесова М., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан. «7М02124 Полиграфия» білім беру бағдарламасының 2-курс магистранты, e-mail: mika0411@mail.ru

Стамбекова Ж.К., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан, PhD, «Дизайн» кафедрасының меңгерушісі. e-mail: jazira_84_s@mail.ru

Бараков А.А., І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, оқытушы-ассистенті Талдықорған қ., Қазақстан Республикасы, arslanbarakov@gmail.com

Сенбекова А.Б., 4-курс білімгері БББ Дизайн. І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, оқытушы-ассистенті. Талдықорған қ., Қазақстан Республикасы

СВЕДЕНИЕ ОБ АВТОРАХ

Шайгозова Ж.Н., Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, к.п.н., ассоциированный профессор кафедры «Художественного образования», e-mail: zanna_73@mail.ru

Байгутов К.А., Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, PhD, старший преподаватель кафедры «Художественного образования», e-mail: karimkhan.art@gmail.com

Жумабек А.Ж., Магистрантка 2 курса специальности: 7М01405- «Профессиональное обучение» казахского национального педагогического университета имени Абая, г. Алматы, Казахстан. e-mail: Zhumabek.aygerimm@mail.ru

Рабилова З.Ж., PhD, и.о. ассоциированного профессора казахского национального педагогического университета имени Абая. г. Алматы. Казахстан. e-mail: zoya.rabilova@mail.ru

Тогабаева Г.Ш., Магистр искусствоведения, Алматинский Технологический Университет Алматы, Казакстан

Сатылған Ж.М., Магистрантка 2 курса специальности: 7М01405- «Профессиональное обучение» казахского национального педагогического университета имени Абая, г. Алматы, Казахстан. e-mail: Zhanivaaa01@mail.ru

Нарикбаева Л.М., доктор педагогических наук, профессор, кафедра музыкального образования и хореографии, Институт искусств, культуры и спорта, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, e-mail: Lora_mn05@mail.ru

Орысбаева А.Р., магистрант 2 курса специальности «7М01402-музыкальное образование» кафедры музыкального образования и хореографии, Институт искусств, культуры и спорта, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, messa.r@mail.ru

Бекешов С.С., Кандидат исторических наук, доцент, МОК. Казахская головная архитектурно-строительная академия, г. Алматы, Казахстан. E-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru

Кулмуқанов М., Заместитель директора по научной работе Актобинского областного историко-краеведческого музея. Г. Актобе., Казахстан.

Кенесова М., КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан. Магистрант 2 курса образовательной программы "7М02124 Полиграфия", e-mail: mika0411@mail.ru

Стамбекова Ж.К., КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан, PhD, заведующий кафедрой «Дизайн». e-mail: jazira_84_s@mail.ru

Баракон А.А., Преподаватель-ассистент, Жетысуский университет имени И. Жансугурова г. Талдыкорган, Республика Казакста, arslanbarkov@gmail.com

Сенбекова А.Б., Студентка 4-курса ОП Дизайн, Жетысуский университет имени И. Жансугурова. г. Талдыкорган, Республика Казакстан

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Shaigozova Zh.N., Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of "Art Education", e-mail: zanna_73@mail.ru

Baigutov K.A., Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, Ph.D., senior lecturer of the Department of "Art Education", e-mail: karimkhan.art@gmail.com

Zhumabek A.Zh., 2-nd year master's student, specialty: 7M01405 – “Vocational Training”, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty city. Kazakhstan. E-mail: Zhumabek.aygerimm@mail.ru

Rabilova Z.Zh., PhD, acting associate professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai. Almaty city. Kazakhstan. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru

Togabaeva G. Sh., Master of Arts. Almaty Technological University. Almaty, Kazakhstan

Satylgan Zh.M., 2-nd year master's student, specialty: 7M01405 – “Vocational Training”, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty city. Kazakhstan. E-mail: Zhaniyaaa01@mail.ru

Narikbayeva L.M., doctor of pedagogical Sciences, Professor, Department of music education and choreography, Institute of arts, culture and sports, Abai Kazakh national pedagogical University, e-mail: Lora_mn05@mail.ru

Orysaeva A.R., 2-nd year magistr of the specialty «7M01402-music education» of the Department of music education and choreography, Institute of arts, culture and sports, Abay Kazakh national pedagogical University, messa.r@mail.ru

Bekeshov S.S., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, IOC. Kazakh Head Architectural and Construction Academy, Almaty, Kazakhstan. E-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru

Kulmukanov M., Deputy Director for Scientific Work of the Aktobe Regional Museum of Local Lore. Aktobe, Kazakhstan.

Kenesova M., Abai University, Almaty, Kazakhstan. 2nd year undergraduate student of the educational program "7M02124 Polygraphy", e-mail: mika0411@mail.ru

Stambekova Zh. K., Abai University, Almaty, Kazakhstan, PhD, Head of the Department of Design. e-mail: jazira_84_s@mail.ru

Barakov A.A., Teacher assistant, 1Zhetysu University named after I. Zhansugurov Taldykorgan, Kazakhstan, arсланbarakov@gmail.com

Senbekova A.B., 4th year student of OP Design, Zhetysu University named after I. Zhansugurov Taldykorgan, Kazakhstan